

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EVLİLİKLERDE YAŞANAN SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE
İSLÂM HUKUKUNDA ÖNERİLEN YÖNTEMLER

Hazırlayan

Fatma ÇAKAR

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÖZAY

TOKAT-2019

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÖZAY danışmanlığında hazırlamış olduğum “Evliliklerde Yaşanan Sorunların Çözümünde İslâm Hukukunda Önerilen Yöntemler” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Fatma Çakar

İmza

EVLİLİKLERDE YAŞANAN SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE İSLÂM HUKUKUNDA UYGULANAN YÖNTEMLER

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 05 / 11 / 2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Dr.Öğr. Üyesi, Hilal ÖZAY

Üye : Doç.Dr., Ahmet İNANIR

Üye : Dr.Öğr. Üyesi, Murat POLAT

İmzası

Bu tez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 20/11/2019 tarih ve 69/2019 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: **Prof.Dr.İlhan EROĞLU**
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Aile, karı, koca ve çocuklardan oluşan maddi ve manevi bağlarla bir arada bulunan, şeklen küçük fakat fonksiyonu büyük olan sosyal bir topluluktur. Aile kurumu yeryüzünde ilk insanın yaratılışından itibaren var olagelmiş ve kıyamete kadar da devam edecek bir kurumdur. Kur'an-ı Kerim *"Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır (Rûm 30/21)* ayeti ile bize ailenin önemini vurgulamakta, huzur ve mutluluğun aile hayatı ile elde edilebileceğini belirtmektedir.

Bu huzur ve mutluluk için de tarafların evliliğin ilk aşamasından itibaren yerine getirmeleri gereken görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu görev ve sorumlulukların, tam olarak yerine getirilmemesi, eşlerin anlayamayacak derecede farklı yapı ve özelliklere sahip olması, zihinsel ve ruhsal hastalıkları, aileleri ve çevrelerinin etkisi gibi sebeplerden dolayı zaman zaman eşler arasında sorunlar çıkabilmektedir. Eşlerin böyle bir durumla karşılaşması halinde Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler, onlara sorunları çözmek için hangi yol ve yöntemleri izlemeleri gerektiği konusunda yol göstermektedir.

Bu çalışmanın konusu, ayet ve hadisler bağlamında evliliklerde yaşanan sorunların çözümünde İslâm hukukunda önerilen yöntemlerin tespit edilmesidir. Bu konunun çalışılmak istenmesi, son zamanlarda toplumun temelini oluşturan aile kurumunun ciddi yaralar alması, evlilikle ilgili sorunların hızla artması, sorunların çözülememesi ve bunun sonucunda boşanma oranlarının her geçen gün artmasıdır. Böyle bir çalışmayla aile kurumunun dağılmamasına ve eşler arasındaki sorunların çözümlenmesine katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Araştırmaya eşler arasındaki sorunların tespit edilmesiyle başlanmıştır, daha sonra bu sorunlara çözüm önerilerinin neler olabileceği üzerinde durulmuştur. Konu ile ilgili literatür taraması yapılırken öncelikle yeni kaynaklardan başlanılarak eski kaynaklara doğru araştırma yapılmıştır. Araştırmanın konusu ile ilgili kitap, dergi, tez, makale gibi bilimsel yayınlar incelenmiş, okunmuş, not alınmış ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Söz konusu olan bilimsel yazıların tezimizin amaçlarını doğrultusunda içerik analizi yapılmış ve değerlendirilmiştir. Çalışma sırasında yararlanılan kaynakların tanıtımı, kaynakça kısmında belirtilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, İslâm hukukunda eşler arasında sorunların oluşmaması yönünde pek çok tedbirin alındığı tespit edilmiştir. Eşler arasında sorun oluştuğunda ise bu sorunu çözmek ve ailenin dağılmasına engel olmak amacıyla çözüm önerileri ve yöntemlerin belirlendiği görülmüştür. Sorun çözülemediğinde ve taraflara zarar vermeye başladığında, son çare olarak da ayrılık seçeneği sunulmuştur.

Çalışma, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Konuya ön hazırlık mahiyeti taşıyan giriş kısmında; araştırmanın konusu, önemi, kaynakları, yöntemi ve konu ile ilgili kavramlar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde evlilikte sorunların yaşanmaması için evlenmeden önce alınması gereken tedbirler başlığında taraflar arasında evlenme engelini olmaması ve taraflar arasında denkleğin bulunması konularına değinilmiştir. Daha sonra evlilik ile taraflara yüklenen bir takım hak ve sorumluklar üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci ve son bölümünde ise evlilikte yaşanan sorunların çözümünde İslam hukukunda önerilen yöntemlerden bahsedilmiştir. Bu konu aile içi çözüm ve yargı yoluyla çözüm başlıkları altında incelenmiştir.

Bu vesile ile çalışmanın tamamlanmasında sabırla defalarca tezi okuyarak, düzelterek ve yönlendirmelerde bulunarak emek veren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÖZAY'a, gerek lisans gerekse yüksek lisans eğitim hayatımda ilim ve fikirlerinden istifade ettiğim hocalarım Doç. Dr. Ahmet İNANIR ve Doç. Dr. Nazım BÜYÜKBAŞ hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim.

Fatma ÇAKAR

TOKAT 2019

EVLİLİKLERDE YAŞANAN SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE İSLÂM HUKUKUNDA ÖNERİLEN YÖNTEMLER

ÖZET

Aile, toplumun temelini oluşturmaktadır. İslam aileyi sevgi, saygı, hoşgörü ve adalet esasına dayandırmaktadır. Ancak bazen eşler arasında problemler oluşmakta, geçimsizlik baş göstermektedir. Bu durumda İslam hukukunda ailenin sağlıklı, mutlu ve huzurlu bir şekilde devam etmesi yönünde taraflara birtakım önerilerde bulunulmakta, tedbirler alınmakta ve çareler sunulmaktadır.

Evlilikte sorunların oluşmaması için nikâh akdi öncesinde eşlerde kan, süt ve sıhri akrabalık, din farklılığı, üç talakla boşanma, evli olma, iki akraba ile birlikte evlenme, iddet içinde bunma gibi sürekli ve geçici evlenme engellerinin bulunmaması ve eşlerin dini hassasiyet, ekonomik şartlar, aile ve soy, eğitim seviyesi, yaş, sakatlık gibi konularda birbirlerine denk olmaları şeklinde tedbirler alınmaktadır. Nikâh akdi sırasında alınan tedbir ise nikah akdinin rükünlerinin, in'ikad (kuruluş), sıhhat, nefaz ve lüzum şartlarının tam olarak yerine getirilmesini sağlanarak akdi bütün sonuçlarını doğuracak şekilde tam sağlam yapılmasını istemektir. Hemen nikâh akdi sonrasında alınacak tedbirler olarak da evlilikte eşlerin karşılıklı hak ve sorumluluklarının gereği üzere yerine getirilmesidir. Bütün bu tedbirlere rağmen yine de sorun çıktığında öncelikle aile içinde çözüm yolları aranması istenmektedir. Bu çözüm yolları olarak da; sabır, sulh, öğüt, yatakları ayırma, darb, tahkim, muhâla'a, îlâ', zıhar, ve talak şeklinde sıralamaya riayet ederek bir aşama takip edilmesi tavsiye edilmektedir. Bu zamana yayılan süreçten sonra hala sorun çözülemediğinde yargı yolu ile çözüm bulma yoluna da gidilebileceği de belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Evlilik, Karı-Koca, Sorun, Fıkhi Çözüm Yöntemleri

**PROPOSED METHODS IN ISLAMIC LAW FOR THE
SOLUTION OF PROBLEMS IN MARRIAGE
SUMMARY**

Family is the foundation of society. Islam is based on love, respect, tolerance and justice. However, sometimes problems occur between spouses and incompatibility occurs. In this case, some suggestions are made, measures are taken and remedies are offered to the parties in Islamic law to ensure that the family continues in a healthy, happy and peaceful way.

In order to avoid problems in marriage, blood, milk and sanctuary kinship in spouses before the marriage contract, religious divorce, divorce by three talents, being married, marrying with two relatives, absence of permanent and temporary marriage barriers such as being in violence and religious sensitivity, economic conditions, family and they are equivalent in terms of lineage, education level, age, disability. The precautionary measure taken during the marriage contract is to demand that the contractual rights of the marriage contract be made fully intact so that all contractual consequences are fulfilled by ensuring that the conditions of the inikik (establishment), health, nefaz and necessity are fully fulfilled. Immediately after the marriage contract as measures to be taken in spouses of mutual rights and responsibilities of spouses is fulfilled as required. In spite of all these measures, when the problem arises, first of all, it is desired to seek solutions in the family. As these solutions; patience, peace, advice, separation of beds, coup, arbitration, muhâla'a, î lâ ', armor, and follow the order in the form of talak is recommended to follow. It is also stated that if the problem cannot be solved after the process which has been spreading to this time, it can be applied to find a solution through the judiciary.

Keywords: Islamic Law, Marriage, Husband and Wife, Problem, Fiqhi Solution Methods

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: İSLAM HUKUKUNDA EVLİLİKTE SORUNLARIN OLUŞMAMASI İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER	13
1.1. EVLİLİK (NİKÂH) AKDİ ÖNCESİNDEKİ TEDBİRLER	13
1.1.1. Eşler Arasında Evlenme Engelinin Bulunmaması	13
1.1.2. Eşler Arasında Denkliğin (Kefâetin) Aranması.....	17
1.2. Evlilik (Nikâh) Akdi Sırasındaki ve Sonrasında Tedbirler	22
1.2.1. Evlilik Akdinde Belirli Şartların Aranması	22
1.2.2. Evlilikte Eşlerin Hak ve Sorumluluklarının Bulunması	25
BÖLÜM 2: EVLİLİKLERDE YAŞANAN SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE İSLÂM HUKUKUNDA ÖNERİLEN YÖNTEMLER	44
2.1. AİLE İÇİ ÇÖZÜM YOLLARI	44
2.1.1. Sabır	45
2.1.2. Sulh	46
2.1.3. Öğüt	47
2.1.4. Yatakları Ayırma	48
2.1.5. Darb	50
2.1.6. Tahkîm	53
2.1.7. Muhâla‘a / Hul‘	55
2.1.8. Îlâ‘	56
2.1.9. Zihar	57
2.1.10. Talâk	58
2.2. YARGI YOLU İLE ÇÖZÜM YOLLARI	62
SONUÇ VE ÖNERİLER	66
KAYNAKÇA.....	68
ÖZGEÇMİŞ	77

KISALTMALAR

- b.** : İbn (Oğul demektir.)
b.y. : Basım yeri yok
c. : Cilt
çev. : Çeviren
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed. : Editör
H.z. : Hazreti
md. : Madde
r.a : Radıyallahü anh
s. : Sayfa
s.a.v. : Sallallâhü aleyhi ve sellem
sy. : Sayı
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
thk. : Tahkik
trc. : Tercüme eden
ts. : Tarihsiz
vb. : Ve benzeri
vd. : Ve devamı
y.y. :Yayın yeri yok

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Sınırlılıkları

Araştırmanın konusu evliliklerde yaşanan sorunların çözümünde İslam hukukunda uygulanan yöntemlerdir. Dolayısıyla bu çalışmada, hem sorunların neler olduğu tespit edilmiş ve sorunların oluşmaması için gerekli tedbirler araştırılmış hem de karşılaşılan sorunların çözümü için neler yapılabileceği üzerinde durulmuştur. Nikâh, boşanma, nafaka gibi konular genel olarak ele alınmış, tez konusu kapsamında ve tez konusu ile irtibatı kadar değinilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Aile karı-kocanın birbirlerinden istifade etmelerini sağlayan ve birlikte yaşamalarına imkân tanıyan bir kurumdur. Kur'an-ı Kerim'de ve hadisi şeriflerde evliliğin huzur, sevgi, merhamete ulaşmaya vesile olduğunu bildirerek evliliğe teşvik edilmektedir. Bunun yanın da toplumun temeli olan ailenin yapısının bozulmaması için çeşitli önlemler alınmakta ve sorun olduğunda da çözüm yolları sunulmaktadır. Çünkü toplum yapısının temelini aile oluşturmaktadır. Sağlıklı bireylerin ve toplumun oluşması ise sağlıklı ailelere bağlıdır.

Mecelle şârihi Ali Haydar Efendi (ö.1355/1936) "ailenin mevcut nizamı insanoğlunun devamına; insanlığın bekası da evlenme müessesine bağlıdır"¹ diyerek ailenin toplum için ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Eşler arasındaki sorunlar günümüz toplumunun en önemli sorunları arasındadır. Bu sebeple toplumun temeli olarak kabul edilen aile müessesesi dağılmakta, sorunların çözülememesi ve bunun sonucunda boşanma oranları her geçen gün artmaktadır.² Bu durum birey ve toplum için çok önemli olan aile kurumunun korunması ve devamı hakkında bir araştırma yapma ihtiyacını hissettirmektedir.

Ailede oluşan problemin çözümüne katkı sağlaması amacıyla bu çalışmada eşlerin birbirlerine karşı hak ve sorumluluklarını, evlilikte sorunların oluşmaması için alınması gereken tedbirleri, bu konu hakkındaki fihhi kavramları, sorunların çözümü noktasında aile içi çözümler ve mahkeme ile çözüm yollarına değinilmiştir.

¹ Ali Haydar Efendi, *Düerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1330, I, 16-19.

² Evlenen çiftlerin sayısı 2017 yılında 569 bin 459 iken 2018 yılında %2,9 azalarak 553 bin 202 oldu. Kaba evlenme hızı binde 6,8 olarak gerçekleşti. Boşanan çiftlerin sayısı 2017 yılında 128 bin 411 iken 2018 yılında %10,9 artarak 142 bin 448 oldu. Kaba boşanma hızı binde 1,75 olarak gerçekleşti. Boşanmaların 2018 yılında %37,6'sı evliliğin ilk 5 yılı, %20,4'ü ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleşti. (<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30698>) (Erişim Tarihi: 30.07.2019)

Araştırmanın Kaynakları

Araştırılan konunun açıklığa kavuşturulması açısından gerek görülen kavram ve terimler için Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî'in (ö. 711/1311) *Lisanü'l Arab*'i, Abdülkâdir b. Muhammed b. Ahmed el-Feyyûmî'nin (ö. 1022/1613) *el-Misbahu'l-Müniri*, TDK *Türkçe Sözlük*, Serdar Mutçalı'nın *Arapça Türkçe Sözlüğü*, Elmalı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kamusu*, Emrullah İşler ve İbrahim Özay'ın, *Türkçe Arapça Kapsamlı Sözlüğü*, Ömer Nasuhi Bilmen'in *Hukuku İslamiye ve İstilahatı Fıkhiyye Kâmusu*, Mehmet Erdoğan'ın *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* gibi lügatlerden yararlandı.

Konunun fihhi boyutunu ele almak için; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî'nin (ö. 204/820), *el-Ümm*'ü, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî'nin (ö. 483/1090), *el-Mebsut'u*, (İbn Rüşd) Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî'nin (ö. 520/1126) *Bidayetü'l-Müctehid*'i, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî'nin (ö. 587/1191) *Bedâ'i'u's-sanâ'i fi tertîbi's-şerâ'i'si*, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî'nin (ö. 593/1197) *el-Hidâye*'si, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî'nin (ö. 620/1223) *el-Muğni'si*, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî'nin (ö. 683/1284), *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*'i, Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî el-Mahallî'nin (ö. 864/1459) *Kenzü'r-râgîbîn fi şerhi Minhâci't-tâlibîn*'i, gibi klasik fıkıh eserlerinden ve konuyla ilgili tefsir ve hadis alanındaki eserlerden de istifade edildi.

Modern kaynaklar olarak da; Hayrettin Karaman'ın, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, Nihat Dalgın'ın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, Hasan Ali Görgülü'nün, *İslâm Hukukunda Eşler Arası Sorunlar Ve Çözüm Yolları*, Komisyon tarafından hazırlanan *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Saffet Köse'nin *Genetiği İle Oynanmış Kavramlar Ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Ahmet Yaman'ın, *İslâm Aile Hukuku*, Mehmet Selim Aslan'ın, *İslâm Aile Hukuku*, Nuri Kahveci'nin, *İslâm Aile Hukuku*, Hamdi Döndüren'in, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Halil İbrahim Acar'ın, *İslâm Aile Hukuku* gibi eserlerden ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinin ilgili maddelerinden faydalanıldı.

Ali Yüksel'in *İslam Hukukunda Boşanma Şekilleri ve Üç Talak*, Ayşegül Şimşek'in *İslam Hukukunda Muhâlea Akdi ve Osmanlı Uygulaması*, Meryem Arıkfıdan'ın *İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler*, Raziye Bozova'nın *Naslar Çerçevesinde Dövme Meselesi ve Kadınların Dövülmesi*, Recep Çetinbaş'ın, "İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka", Şevket Topal - Yunus Emre Küçük, "Aile içi Şiddet ve İslam Hukukundaki Önleyici Tedbirler", H. İbrahim Acar, "Mehr'in İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", Emannullah Polat, "Kavvâmûn İfadesi Çerçevesinde Kocanın Karısını Te'dibi", Muhammed Erinç, "Dîni Nikâh- Resmî Nikâh Karşılaştırılması ve Müftülere Nikâh Görevinin Verilmesi", gibi kitap, makale ve yüksek lisans tezlerinden de istifade edildi.

Araştırmanın Yöntemi

Bu konu araştırılırken eşler arasında sorunlar ve çözüm önerilerin neler olduğu hakkında kaynak teşkil eden eserler araştırılıp toplandı. Sonra konu ile ilgili yapılan diğer çalışmalar incelenerek konu ile ilgili veriler bir araya getirildi. Konu ile ilgili elde edinilen bilgiler neticesinde eşler arası sorunlar ve çözüm önerilerinin neler olduğuna yer verildi.

Konu ile ilgili literatür taraması yapılırken öncelikle yeni kaynaklardan başlanılarak eski kaynaklara doğru araştırma yapıldı. Araştırmanın konusu ile ilgili kitap, dergi, tez, makale gibi bilimsel yayınlar incelendi, okundu, not alındı ve değerlendirilmesi yapıldı. Söz konusu olan bilimsel yazıların tezin amaçları doğrultusunda içerik analizi yapıldı ve değerlendirildi. Çalışma sırasında yararlanılan kaynakların tanıtımı, kaynakça kısmında belirtildi.

Dipnotlardaki müellif ve eser isimlerinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi esas alındı. Müelliflerin vefat tarihleri hicrî ve miladî olarak belirtildi. Konuları işlerken yeri geldikçe eşler arası sorunlarla ilgili yazılmış kitap ve makalelerden, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nden de yararlandı.

Eşler Arasındaki Sorunlarla İlgili Fıkhî Kavramlar

Eşler arasında bazen kendileri bazen de kendileri dışında sebepler nedeniyle sorunlar oluşabilmektedir. Bu sorunlar sayıca ve türce çok olabilmektedir. Ancak sorunlar sebepleri veya kaynağı itibarıyla belli kavramlar altında toplanabilmektedir.

Bu başlık altında evliliklerdeki sorunların tespitine yönelik olarak şu kavramlar ele alınmaktadır.

Nüşûz

Sözlükte “yükseklik”, “yükselmek” “yerin yüksek kısmı” gibi anlamlara karşılık gelen nuşûz kelimesi n-ş-z kökünden türeyen Arapça bir kelimedir.³ İstılahta ise “kadının kocasına karşı isyan etmesi, itaatsizlik etmesi ve ona kendini teslim etmemesi ve kocanın da karısına eziyet etmesi, onu terk etmesi, ilgilenmemesi” olarak tanımlanmıştır. Bu davranışları gösteren erkeğe “nâşiz”, kadına ise “nâşize” denilmiştir.⁴

Nüşûz, Türkçeye “kötü niyet” diye çevrilmiş olup “eşlerin birbirlerine karşı günümüzdeki ruhsal ve psikolojik baskıyı da içine alan her türlü bilinçli kötü davranışları” şeklinde tanımlanmıştır.⁵ “(Evlilik hukukuna) başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür”⁶ buyurulmaktadır.

Ebü Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210), nüşûzun hem sözlü ve hem de fiilî olabileceği; ayette geçen “nüşûz” kelimesinin “havf” kelimesiyle birlikte kullanılmasındaki kastın nüşûz belirtisi gösteren kadınların, ilerleyen zamanlarda daha kötü bir durumun vuku bulacağından endişe edilerek eşleri tarafından tedip edilmeleri gerektiğinin bir göstergesi olduğu görüşünü benimser.⁷ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373) ve Ebü'l-Kâsım Zeynülsâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî'ye (ö. 465/1072) göre ise nüşûz, kadının kendisini kocasından üstün görerek

³ İbn Manzur Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mukrib el-Efrîkî el-Mısrî, *Lisânu'l-Arab*, Dârusâdir, Beyrut ts., V, 417.

⁴ İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, V, 418.

⁵ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, Cahit Koytak-Ahmet Ertürk (çev.), İşaret Yayınları, İstanbul 1996, I, 14.

⁶ Nisa 4/34.

⁷ Ebü Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210), *Tefsîru'l-Kebîr*, Müessesetül-matbaatü'l-İslamiyye, by., ts., X, 85.

ona karşı gelmesi, isteklerini yerine getirmemesi, ondan yüz çevirip ilgilenmemesi ve ondan nefret etmesidir.⁸

Yapılan bu tanımlarda kadının, kocası yatağa çağırdığı zaman gitmemesi, evini kocasından izinsiz terk etmesi, kocası bir ihtiyaç için çağırdığında gitmeyip kendi işleri ile ilgilenmesi, kocası eve girmek istediğinde içeri almaması gibi durumlar nüşûza örnek teşkil etmektedir. Kendisinde nüşûz sıfatı bulunan kadın bunu kocasına karşı bilinçli ve isteyerek yapmaktadır. Kadının eşine karşı kasıtsız davranışları nüşûz kapsamına girmemektedir.

Kocaya Allah kendisini huzursuz eden kadına karşı sabırlı ve hoşgörü olması gerektiğini erkeğe nasihat etmekte,⁹ anlaşamamalarının devam etmesi halinde güzellikle boşanmaları gerektiğini bildirmektedir.¹⁰ Evliliğin devamının sağlanması ve ailedeki sorunların büyüyüp dışarıya aktarılmadan ve talâk safhasına gelmeden sorunların halledilmesi esas olduğundan kocaya tanınan sınırlı yetki etrafında nikâhın taraflara yüklemiş olduğu sorumluluğu yerine getirmeyen karısına hangi tür çözüm önerilerini uygulayacağı belirlenmiştir.¹¹ Kadının kocasına karşı nüşûzü olduğu gibi kocanın da karısına karşı nüşûzu söz konusudur. “Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzaklaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzaklaşmak daha hayırlıdır”¹² buyurarak erkeğin nüşûzü ve yüz çevirmesi birlikte zikredilmiş fakat eşin hangilerinin nüşûz hangi davranışlarının yüz çevirme kapsamında olduğu belirtilmemiştir.

Ayetin nüşûl sebebini de dikkate alarak âlimler, eşine karşı alakasız, sevgisiz ve soğuk davranmasını veya kocanın, nikâhın sonucu olarak kadının hakkı olan nafaka, cinsel yönden istifade etmemesini, evinde sabahlamaması gibi konuları yüz çevirme

⁸ İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfîî (ö. 774/1373), *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, Hüseyin b. İbrahim b. Zehran (thk.), Darü'l-Kütübil-İlmiyye, Beyrut 1988, I, 743.

⁹ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَجِدْ لَكُمْ أَنْ تَرْتَابُوا النِّسَاءَ كُرْهًا وَلَا تَعْضَلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْنَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِغَاحِظَةٍ مُبِينَةٍ وَعَاثِرُوهُنَّ (بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَمَعْسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا) Nisa 4/19.

¹⁰ Talak 65/1-2, 6-7.

¹¹ Hacı Mehmet Günay, “Nüşûz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 303.

¹² وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَغْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُخْبِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ (تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا) Nisa 4/128.

kabul ederken¹³ kocanın hakkını kötüye kullanmak suretiyle kadına sert davranıp fena muamelede bulunmasını nüşuz kabul etmektedirler.

"Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah'a itaatkârdırlar. Allah'ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür."¹⁴

Ayet kapsamında Allah Teâlâ, kadınları iki gurupta değerlendirmiştir: Bunlardan birinci gurup kadınlar sâliha, yani itaatkâr ve iffetli; ikinci gurup kadınlar da gözünü dışarı dikmiş olmalarından korkulan nâşize kadınlardır. Saliha kadınlar, kocalarının namusunu ve aile sırlarını korudukları gibi, kendi iffetlerini korumaları için, Allah tarafından kocalarına verilen 'kavvâmûn' vasıflarını kabul eder ve itaat ederler. Nâşize kadınlar ise, gözlerini dışarı diktikleri için, kocalarının namusunu olması gerektiği gibi korumadıkları, sırlarını dışarı ifşâ ettikleri gibi, onların 'kavvâmûn' vasıflarını da kabul etmez ve itaatsizlik ederler.¹⁵

Kur'an eşler arasındaki uyuşmazlığı kadın ve erkeğin nüşûzu olarak ikiye ayırarak tarif etmekte ve nüşûzla karşı karşıya kalan erkek ve kadının izleyecekleri yolu ve takip edecekleri yöntemi ortaya koymaktadır. Bu yöntemler *İslam hukukunda eşler arası sorunlar ve çözüm yolları* başlığı altında incelenecektir.

Şikâk

Şikâk eşler arasındaki anlaşmazlık,¹⁶ nizâ, düşmanlık anlamlarına gelmektedir.¹⁷ Anlaşmazlık eşlerin birisi tarafından veya her ikisi tarafından ya da harici bir sebepten dolayı çıksın durum değişmez.

¹³ Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim (ö.256/869, *el-Câmi 'u's-sahîh*, Daru Tavki'n-necat, b.y. 1992, "Nikâh", 95; Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre (Yezîd) (ö. 279/892), *Sünenüt-Tirmizî*, İstanbul 1992, "Tefsir", 26.

¹⁴ *لِرَجَالٍ قَوَامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ (وَالَّذِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فِعْظُهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْتُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا)*

¹⁵ Emannullah Polat, "Kavvâmûn İfadesi Çerçevesinde Kocanın Karısını Te'dibi", *Ekev Akademi Dergisi*, 2014, sy., 59, s. 370.

¹⁶ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, X, 181.

“Eğer eşlerin arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin İki taraf (arayı) düzeltmek isterse Allah da onları uzlaştırır.”¹⁸ buyurulmakta eşler arasında anlaşmazlık olduğunda bir hakem kadın tarafından bir hakem erkek tarafından belirlenerek aile içinde mevcut olan sorunun çözümü için çareler aranması tavsiye edilmektedir.

“Sabit b. Kays eşini çok sevmesine rağmen karısı onu sevmemekte ve ondan nefret etmektedir. Kadın bir gün Hz. Muhammed (s.a.v.)'in yanına gelir ve kocasını dini ve ahkaki yönlerden ayıplamadığını, fakat kendisinden nefret ettiğini ve onunla asla birlikte yaşamak istemediğini bildirir. Kadını haklı bulan Hz. Muhammed (s.a.v.) Kays'in kendisine mehir olarak verdiği bahçeyi ona geri vermesi şartıyla onları ayırır.”¹⁹

Bu olay eşler arasında sevgi bağı bitince tarafların anlaşma yoluyla ayrılabilmelerine bir örnektir.

İ'raz

İ'raz sözlük de, “yüz çevirmek” ve “sırtını dönmek” anlamlarına gelir.²⁰ Evli bir erkeğin yaşlılık, çirkinlik, şişmanlık gibi sebeplerden dolayı eşine karşı cinsel arzusunu yitirmesi ve bu nedenle başka bir kadınla evlenmek istemesi, eşine karşı ilgisiz davranması, ondan uzak durması, cinsel birlikteliği azaltması ve ondan ayrılmak istemesi gibi durumlar i'raz kapsamındadır.²¹

Nüşûz mefhumu karı ve koca her ikisi için söz konusu olmakta iken, i'razda kocanın isteği söz konusudur ve kadın kocasından ayrılmak istememektedir. “Eğer bir kadını kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzaklaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır.”²² Kur'an-ı Kerim, böyle bir durumda eşler arasında sulh yapmayı tavsiye etmektedir.

Kocanın karısıyla yakın ilişkiler kurmayı ve iletişimi azaltması, onunla konuşmayı ve duygusal iletişimi kesmesi anlamına gelen “İ'râz”, nüşûzu açıklayan, onun anlamını pekiştiren bir kavramdır.

¹⁷ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2015, s. 527.

¹⁸ (وَإِنْ جِئْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْتَغُوا حَكْمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكْمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنْ اللَّهُ كَانَ غَلِيمًا خَبِيرًا) Nisa 4/35.

¹⁹ Buhari, “Talâk”, 12; Ebu Davud, “Talâk”, 18; Nesâî, “Talâk”, 34; İbn Mace, “Cenaiz”, 46, “Talâk”, 21.

²⁰ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, VII, 176..

²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî (ö. 671/1273), *el-Câmi'li ahkâmi'l-Kur'an*, Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (thk), Müesseseti'r-risâle, Beyrut 2002, V, 399.

²² (وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَغْلِهَا نَشُورًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُخْبِرَتِ الْإِنْسُ الشَّحَّ وَإِنْ) (تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا) Nisa 4/128.

Gâib ve Mefkûd

Sözlükte mefkûd kelimesi "mevcut olmayan, kaybedilmiş, yitirilmiş" anlamına gelir. İstılahta ise kaybolmuş ve yaşayıp yaşamadığı ile ilgili bilgi bulunmayan kişi için kullanırken, gâib kelimesi ise sözlükte "gözden uzak olan, görünmeyen kayıp" anlamına gelir. Bazen gâib kelimesi mefkûd yerine de kullanılır. Terim olarak gâib ise "yaşadığı bilindiği halde nerde olduğu bilinmeyen kişi " için kullanılır.²³ Gâib ve mefkûd ile ilgili hükümler mirasçıları maddi açıdan ilgilendirirken eşi kaybolan kişinin nikâh akdinin ne kadar süre devam edeceği, hanımının gaiplik süresindeki nafakası, iddeti, mehri ve benzeri konuları etkilemekte ve sorun oluşturmaktadır.

Zina/Eşlerin Birbirlerini Aldatması

İslam'ın haram saydığı fillerden biri olan zina şerî bir akde dayalı olmaksızın ihtiyar ile yapılan haram bir cinsel ilişki²⁴, nikâhsız, gayr-i meşru ve haram ilişki²⁵, bir erkeğin, hiçbir şekilde kendisine ait olmayan ve ait olma şüphe ve ihtimalini de taşımayan bir kadınla, önden cinsi ilişki de bulunması²⁶ olarak tanımlanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de, fertleri, aileleri, toplumları, milletleri, nesilleri ve devletleri ifsat eden, soyların ve neseplerin karışmasına yol açan zinayı "Zinaya yaklaşmayın çünkü o son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur."²⁷ buyurularak zinanın çok kötü ve çirkin bir yol olduğuna dikkat çekilmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v) de zina ile ilgili

*"Kim bana, iki çene ve bacak arası mevzunda söz verir kefil olursa, ben de ona cennet için kefil olurum"*²⁸ buyurur ve başka bir hadis de "Başka bir gölgenin bulunmadığı Kıyamet gününde Allah, yedi insanı, arşının gölgesinde barındıracaktı: Adil devlet başkanı, Rabbine kulluk ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genci, kalbi mescitlere bağlı Müslümanı, birbirlerini Allah için sevip buluşmaları da ayrılmaları da Allah için olan iki insanı, güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma isteğine "Ben Allah'tan korkarım" diye yaklaşmayan genci, sağ

²³ Beşir Gözübenli, "Mefkud" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul 2003, XXVIII, 353.

²⁴ Mehmet Erdoğan, Fıkıh Terimleri Sözlüğü, s. 622.

²⁵ Râgıb el-İsfahânî, Müfredat, s. 215.

²⁶ Zeylai, Tebyinu'l-Hakaik, III, 173.

²⁷ (وَلَا تَقْرَبُوا الزُّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ مَبِيعًا) İsra 17/32.

²⁸ Buhârî, "Rikak", 23.

*elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimseyi,
tenhada Allah'ı anıp gözyaşı dökken kişiyi"*²⁹

Buyurarak zinanın ne kadar çirkin bir iş olduğu ve ondan uzak durulmasının ise mükâfat sebebi olacağını bildirmektedir.

Allah, insanoğlunun neslini erkekle kadın arasında gerçekleştirilen geçerli nikâh sonucu cinsel ilişkiye bağlamıştır. Zina ise ilâhî yasanın dışına çıkarak gerçekleştirilen ilişkinin adıdır. Zina çocuğun kime ait olduğunun bilinmesi, mirasın paylaşımı ve hayatın devamı için gerekli olan diğer konularda sağlıklı bir düzenin oluşturulmasını engellemektedir.

Aile için en büyük tehlike ve kötülüklerden biri olup toplumu temelden sarsan zina karı-koca arasında boşanmaya gidecek kadar ciddi sorunlara ve birbirinden ayrılmış ebeveynlerin ilgi ve şefkatinden yoksun büyüyen sorunlu nesiller yetişmesine sebep olmaktadır.

Her asırda büyük günah ve suç olarak kabul edilen zina diğer semavî dinler tarafından da yasaklamıştır. İslâm dini zina fiilini haram kıtıp büyük günah olarak kabul etmiş ve bu suçu işleyenlere bazı dünyevî-cezaî yaptırımlar uygulanmıştır.

Zina suçunun cezası suçlunun evli veya bekâr, hür veya köle olmasına göre değişir. Zina eden kimse bekâr ise cezası yüz celdedir.

*"Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun. Allah'a ve âhiret gününe inaniyorsanız, Allah'ın dinini uygulama hususunda o ikisine karşı merhamet duygusuna kapılmayın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya tamik olsun."*³⁰

Zina eden Müslüman, hür, âkil-bâliğ ve evli ise cezası recmdir. Recm cezası tevâtür derecesine varan bir sünnet ve sahabe icması ile sabittir.³¹ Hariciler hariç bütün İslam alimleri recm meşruiyeti hakkında ortak görüştedirler.³²

İmam Nikâhı veya Tescili Olmayan Nikâh

Erkek ile kadın arasındaki evlilik birliği nikâh ile oluşmaktadır. Nikâh, aralarında evlenme engeli olmayan erkek ile kadının hayatlarını geçici olmaksızın

²⁹ Buhârî, "Ezan", 36, "Zekat" 16, "Rikak" 24, "Hudüd" 19; Müslîm, Ebû'l-Hüseyin Müslîm b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Sahîh-u Müslim*, Darû ihyâi't-türasi'l-Arabî, Riyâd 1998, "Zekat", 91.

³⁰ الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشِبْهُمَا وَعْدَابُهُمَا (طائفة من المؤمنين) Nur 24/2.

³¹ İbn Kudame, Ebû'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî (ö. 682/1283), *Muğni*, Müessesetü's-Sa'diyye, Beyrut 1972, VIII, 157; Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064), *el-Muhallâ bi'l-âşâr fi şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr*,

³² İbn Kudame, *Muğni*, VIII, 157; Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre (1898-1974), *el-Cerîme ve'l-'uqûbe fi'l-fikhi'l-İslâmî*, Kahire 1956, s.102.

birleştirmelerini sağlayan akit ve evlilik ilişkisi olarak tanımlanmaktadır.³³ İslam hukukun da nikâh için bazı şartlar aranmakla birlikte Hıristiyanlıkta olduğu gibi nikâhın din görevlisi huzurunda gerçekleştirilmesi şartı yoktur.³⁴ Günümüzdeki imam nikâhı Osmanlıdan kalan ve kültürel özellikler taşıyan bir uygulamadır. Osmanlı döneminde kadıların yetkisinde olan nikâh kıyma ve tescili, kendilerine ulaşmanın kolaylığı açısından kadıların vermiş olduğu yetki doğrultusunda resmi olarak imamlar tarafından gerçekleştirilmekteydi. Günümüzde imamların gerçekleştirdiği nikâh ise gayr-ı resmi bir uygulamadan ibarettir.³⁵

Türk Medenî Kanuna göre resmî kayıt altına alınmış olan nikâh dışında yapılan nikâhlar ve sonuçları geçerli sayılmaz. Kayıt yapılan nikâhlar hukukî sorunları da engellemektedir. Bundan dolayı nikâh akdinin kayıt altına alınması İslam hukukunun ruhuna uygun bir uygulamadır. Resmî nikâh olmadan yapılacak olan dînî nikâh hem kadının hem de erkeğin mağdur olmasına neden olduğu gibi üçüncü şahısları ve toplumu da olumsuz yönde etkileyebilecektir. Böyle bir durumda imam nikâhı sonuç itibariyle; mehir, nafaka, hürmet-i musahara, nesep, iddet ve miras gibi konular da ve bilhassa boşanma konusunda birçok soruna ve mağduriyetlere neden olmaktadır.³⁶

Nişanlılık döneminde yapılan imam nikâhı da taraflar açısından birçok mağduriyetlere de neden olmaktadır. Nişanlılık bir evlenme vaadidir ve bu dönemde yapılan nikâh akdi, İslam hukukunun erkek ve kadından nikâh sonucunda istediği hak ve yükümlülükleri tam olarak karşılamamaktadır.³⁷ Taraflar nikâhın var olduğu gerekçesiyle karı-koca gibi hareket etmekte erkek belirli bir müddet sonrasında bazı bahaneler öne sürerek nişanlısını boşayabilmektedir. Resmî nikâh olmadığından dolayı kızın hak talebinde bulunması da söz konusu olmadığından kız zarar görmektedir. Yine nişanlılık döneminde imam nikâhı kıydıran nişanlılar karı-koca hayatı yaşamasalar bile kız bazı sebeplere dayanarak nişanı bozmak istediğinde erkek imam nikâhını dikkate alarak boşanmak istememekte kız günlerce aylarca erkeğin boşanmasını beklemekte bu

³³ Fahrettin Atar, "Nikâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 112.

³⁴ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsîlî (ö. 683/1284), *Kitabü'l-ihitiyâr li ta'lîl'l-Muhtâr*, Halid Abdurrahman el-Akk (thk.), *Dârü'l-ma'rife*, Beyrut 2007, III, 82; Muhammed Erinç, "Dîni Nikâh-Resmî Nikâh Karşılaştırılması ve Müftülere Nikâh Görevinin Verilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2017, sy. 30, s. 300.

³⁵ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2014, s. 101.

³⁶ Muhammed Erinç, "Dînî Nikâh- Resmî Nikâh Karşılaştırılması ve Müftülere Nikâh Görevinin Verilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 30, s. 309.

³⁷ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 90, 97.

süre zarfında başkası ile evlenmek istese dahi evlenememektedir. Ve yine erkek kız evlense dahi aralarında nikâh bulunduğunu ve kızı boşamayacağını evlendiğinde ise ömür boyu zina ettiğini söyleyerek kızı çıkmaza sürüklemektedir. Nişanlılık döneminde taraflar harama düşmemek için başvurdukları imam nikâhı sorunları çözmekten ziyade daha çok sorunu da beraberinde getirmektedir.³⁸ Taraflar açısından birçok sorunu oluşturan imam nikâhın nişanlılık sürecinde yapılmaması gerekmektedir.

Türk Medeni Kanunu'nda tek eşlilik esastır. Birden fazla evlilik yapmaya izin verilmemiştir.³⁹ Bu sebeple de bazı erkekler birden fazla evlilik yapma isteklerini imam nikâhı aracılığıyla yerine getirmektedirler. Erkeğin resmi nikâhlı eşin dışında, ikinci ve diğer eşlere imam nikâhı yaparak meşruiyet kazandığını zannetmesi ve bunun sonucunda başka kadınlarla evlilik hayatı yaşanması neticesinde bu durum resmen evli olmayan kadın aleyhine önemli problemlere ve mağduriyetlere yol açmaktadır. Resmi olarak evlendiği eşi acısında da sorunlara neden olmaktadır.

Taraflar arasında resmi nikâh mı imam nikâhı mı kısıllacağı konusu da sorun teşkil etmektedir. Ülkemiz de TÜİK verilerine göre evlenenlerin %97.1 hem resmî hem de imam nikâhı yaptırırken %1.1.sadece dini nikâh %1.8 ise sadece resmî nikâh yapmaktadır.⁴⁰ Ülkemiz de bu ikilemi kaldırmak adına müftülere de nikâh kıyma yetkisi verilmiş olup⁴¹ evlenen çiftlerin tek nikâhla yetinmesi sağlanmıştır.⁴²

Flört veya Evlilik Öncesi İlişki

Nikâh akdini diğer akitlerden ayıran özelliklerden biride bu akit yapılmadan önce hazırlık dönemin geçirilmesidir. Bütün toplumlarda taraflar nikâh akdi yapmadan önce evlenme isteklerini bildirmekte ve bunun sonunda kısa ve uzun süren bir evliliğe hazırlık dönemi olmaktadır.⁴³ Hadislerde hitbe (nişanlılık) olarak tarif edilen bu hazırlık dönemi ileride evlenme iradesini beyan etmiş kız ve erkeğe gelebilecek evlenme tekliflerinin önünü almak ve tarafların belirli ölçüler dahilinde görüşmelerini temin ederek mutlu ve kalıcı bir aile kurup kuramayacaklarını anlayıp buna göre tutum

³⁸ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s.101.

³⁹ Türk Medeni Kanunu, Mad. 130.

⁴⁰ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869> (Erişim: Tarihi: 04.10.2019)

⁴¹ <http://www.yeniakit.com.tr/haber/muftulere-Nikâh-kıyma-yetkisi-tbmmden-gecti-386604.html> (Erişim Tarihi: 04.10.2019)

⁴² Muhammed Erinç, "Dînî Nikâh- Resmî Nikâh Karşılaştırılması ve Müftülere Nikâh Görevinin Verilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 30, s. 336.

⁴³ Mehmet Akif Aydın, "Aile Hayatı ", *İlmihal*, İSAM Yayınları, İstanbul 1999, II, 201.

belirlemelerini imkân sağlayan bir dönemdir.⁴⁴ Nişanlılık evlenme değil bir evlilik vaadidir⁴⁵ ve taraflar birbirlerine yabancı konumdadırlar. Nikâh akdinin taraflara sağlamış olduğu hiçbir hakka sahip olmadıkları gibi üçüncü bir şahsın bulunmadığı bir ortamda da baş başa kalamazlar.⁴⁶

Modern kültürün kadın ve erkek arasındaki mesafeyi daraltması oluşturduğu çevresel ve zihinsel ortamın etkisi ile nişanlılık döneminin yerini flört denilen yaşam biçimi almıştır. Flört kelimesi “karşı cinsten biriyle duygusal ilişki kurmak, çıkmak”⁴⁷ anlamlarına gelmektedir. Flört nikâhla kurulan evlilik ile meşruiyet kazanan birçok şey daha serbest, hızlı ve sorunsuz bir ortamda ve her an tarafların birbirlerinden daha kolay vazgeçebileceği bir hale gelmiştir. Bu durumda sağlıklı aile kurmanın önünde ciddi bir engel teşkil etmekte⁴⁸ ve pek çok sorunun oluşmasına sebep olmaktadır.

Evlilik meşrû bir birlikteliktir. İşte bu meşrû birlikteliğin temeli de meşrû başlamalı ve sonrası da meşrû bir biçimde devam etmelidir. Temelleri bozuk bir bina nasıl yıkılmaya mahkûm ise haram temeller üzerine bina edilecek evliliklerinde problemsiz olması düşünülemez. Toplum ve taraflar açısından birçok sorunu da beraberinde getiren flört gayri meşru ilişkiyi de zemin hazırlamakta ve bunun neticesinde nesebi belli olmayan çocuklar meydana gelmektedir. Tarafların birbirlerine karşı güven ve sadakat duygusunun da zedelenmesine neden olan bu durum flört durumunun sonradan ortaya çıkmasıyla da evliliklerin sona ermesine neden olmaktadır.

Bu yüzden flört yerine dinimizin öngördüğü ve geleneklerin şekillendirdiği helâl usûl çerçevesinde flört değil de nişanlılık dönemi ve birbirlerini tanımalarına imkân verecek meşrû daire ve ölçülerle hareket etmek kurulacak aile yuvasını daha sağlam ve huzurlu hale getirecektir.

⁴⁴ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 97.

⁴⁵ Hukuk-i Aile Kararnamesi, md.1.

⁴⁶ Abdülkerim Zeydân Behîc (Bîc) el-Ânî el-Kehlî el-Muhammedî (el-Mehmedî) (ö. 1921-2014), *el-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e ve beyti'l-Müslim*, Müessesetür risale, Beyrut 1993,VI, 69; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, MÜİFV Yayınları, İstanbul 2015, s.34.

⁴⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=124837 (Erişim Tarihi: 06.10.2019)

⁴⁸ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 99.

BÖLÜM 1: İSLAM HUKUKUNDA EVLİLİKTE SORUNLARIN OLUŞMAMASI İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER

1.1. EVLİLİK (NİKÂH) AKDİ ÖNCESİNDEKİ TEDBİRLER

1.1.1. Eşler Arasında Evlenme Engelinin Bulunmaması

Evliliğin mutlu ve huzurlu bir şekilde devam edebilmesi için tarafların evlenmeden önce belirli şartlara sahip olması gerekir ki bunlardan birincisi taraflar arasında evlenme engelini bulunmamasıdır. Evlenme engelini bulunması eşler arasında en büyük sorunlardan birisidir. İslam hukukunda nikâh akdinin geçerli ve hukuka uygun bir şekilde gerçekleşmesi için sadece evlenme ehliyetine sahip iki tarafın bulunması yeterli görünmemekte bunun yanında tarafların birbirleriyle evlenmelerine engel teşkil eden hususların da bulunmaması gerekmektedir. İslam hukukuna göre evlenme engelleri Kur'an ve sünnetteki kesin naslarla dayanmaktadır. Bu konuda delil olan ayetler şunlardır:

*"Geçmişte olanlar hariç, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayâsızlık, öfke ve nefret getiren bir iştir. Bu, ne kötü bir yoldur."*⁴⁹

*"İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allaha ortak koşan kadın hoşunuza gitse de mü'min bir cârîye, Allah'a ortak koşan bir kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle kadınlarınızı evlendirmeyin. Allah'a ortak koşan hür erkek hoşunuza gitse de; iman eden bir köle, Allaha ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar ateşe çağırırlar, Allah ise izniyle cennete ve bağışlanmaya çağırır. O insanlara ayetlerini açıklar ki, öğüt alıp düşünsünler."*⁵⁰

" Size şunlarla evlenmek haram kıldı: Analarınız, kızlarınız, kız kardeşlerinizi, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süt kız kardeşlerinizi, karılarınızın anneleri, kendileriyle zıfafa girdiğiniz karılarınızdan olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız- eğer anneleri ile zıfafa girmemişseniz onlarla evlenmeniz size bir günah yoktur- öz oğullarınızın karıları, iki kız kardeşi (nikâh altında) bir araya getirmeniz. Ancak geçenler(önceden yapılan bu

⁴⁹ Nisa 4/22. (وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا)

⁵⁰ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَ وَلَا مَآءَةَ مُؤْمِنَةٍ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكَحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ (مُشْرِكٍ) وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ Bakara 2/221.

tür evlilikler) başka. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”⁵¹

“ (Savaş esiri olarak)sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size)haram kılındı (Bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip)istemeniz size helâl kılındı. Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁵²

“Ey iman edenler! Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde, onları imtihan edin. Allah onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz onların imanlarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü Müslüman hanımlar kâfirlere helâl değildirler. Kâfirlerde Müslüman kadınlara helâl olmaz. Mehir olarak harcadıkların onlara (kocalarına geri)verin. Mehirlerinizi verdiğiniz takdirde, bu kadınlarla evlenmenizde size bir günah yoktur. Müşrik karularınızın nikâhlarına tutunmayın. (Zira bu nikâh ortadan kalkmıştır.) Onlara harcadığımız mehri (evlendikleri kâfir kocalarından) isteyin. Kâfirlerde (İslam'ı kabul eden ve sizinle evlenen eski hanımlarına) harcamış oldukları mehri (sizden)istesinler. Bu Allah'ın hükmüdür. O aranızda hüküm veriyor. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”⁵³

Ayetleri evlenilmesi haram olan kişileri tek tek belirtmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) de “Kan hısımlığından haram olanlar süt hısımlığından da haram olurlar”⁵⁴ buyurmaktadır.

Ayet ve hadislerde kimlerin kimlerle evlenebileceği ve aralarında nikâh akdi yapmaları dinen haram olanlar belirlenmiştir. İslam hukukunda evlenmeye mâni durumların bir kısmı evlenmeyi ebediyen yasaklarken diğer bir kısmı da belirli sürenin geçmesi veya bazı durumların gerçekleşmesi halinde ortadan kalkabilmektedir. Buna

⁵¹ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخْوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَآخِ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأَخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمْ وَالْأَخْوَاتُ مِنَ الرِّضَاعَةِ (أَشْهَاتُ بَنَاتِكُمُ الرَّبَائِبِ الَّذِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ الَّذِي دَخَلْتُمْ بَيْنَ يَدَيْكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَخَالَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأَخْتِ الْأَ مَا قَدْ سَلَفَ إِنْ اللَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا) Nisa 4/23.

⁵² وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأَجَلٌ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا (أَسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنْ اللَّهُ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا) Nisa 4/24.

⁵³ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تُرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَأَهُنَّ مَا جَلَّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَجْلُونَ لَهُنَّ وَأَتُوهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تُنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكُوفَرِ وَاسْأَلُوا مَا جَلَّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَجْلُونَ لَهُنَّ وَأَتُوهُنَّ مَا أَنْفَقُوا ذَلِكَ حُكْمُ اللَّهِ بِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (انْفَقْتُمْ وَلَيْسَلُوا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكَ حُكْمُ اللَّهِ بِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ) Mümtahine 60/10.

⁵⁴ Buhârî, “Nikâh”, 20; Müslim “Radâ”, 1.

göre İslam hukukun da evlenmeye engelleri sürekli evlenme engelleri ve geçici evlenme engelleri olmak üzere iki gruba ayrılır.

1.1.1.1. Sürekli Evlenme Engelleri

Kan hısımlığı, sıhrî hısımlık, süt hısımlığı şeklinde üç kısımdan oluşmaktadır. Bu engeller yakın akrabalıktan doğar ve süreklilik arz eder⁵⁵ ve bu engellere rağmen evlilik ailede çok büyük sorunlara sebep olmaktadır.

Soya dayalı hısımlık nedeniyle evlenmesi haram olanlar dört kısma ayrılmaktadır.

1. Şahsın usûlü: Babası, annesi, dedesi, ninesi, gibi yukarı doğru ne kadar çıkarsa çıkarsın bunlarla nikâhlanmak haramdır.
2. Şahsın fûruu: Oğlu, kızı, bunların çocukları ve çocuklarının çocukları gibi ne kadar aşağı inerse insin bunlarla da evlenmek caiz değildir.
3. Ebeveynin fûruu ve bunların çocukları ve çocukların çocukları yani torunları.
4. Dede ve ninelerin fûruu: Amcalar, halalar, dayılar. Burada yasak olan sadece birinci tabakadır. İlk üç maddede ise kaç tabaka olursa olsun değişmez aynı hükme tabidir.⁵⁶

Evlenme sebebiyle meydana gelen sıhrî hısımlığı karâbet-i musâhere de denir. Buda dört gruptur.

1. Usûlün eşleri: Baba veya dedenin hanımları. Dolayısıyla bir erkek üvey anne veya üvey ninesiyle evlenemez. Aynı şekilde bir kadın üvey baba veya üvey dedesiyle evlenemez.
2. Furûun eşleri: Çocukların ve torunları eşleriyle, yani gelin ve damatla evlenilmez.
3. Eşin usulü: Kayınvalide ve kayınpeder ile evlenmek haramdır.
4. Hanımın furû'u: Üvey kız; kocanın furû'u; Üvey oğul ile evlenmek caiz değildir.⁵⁷

İlk üç grupta yer alanlarla evlenmenin yasak olması için yalnızca nikâh akdinin yapılmış olması yeterlidir. Fakat son gruptaki, yani kişinin üvey kızıyla evliliğin yasak

⁵⁵ Fahrettin Atar, "Nikâh", *DİA*, XXXIII, 113.

⁵⁶ Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye*, Beyrut 1990, s. 207; Mevsîlî, *el-İhtiyar*, III, 105.

⁵⁷ Mehmet Selim Aslan, *İslam Aile Hukuku*, Bursa, 2017, s. 32.

olması için nikâh akdi yeterli değildir. Aynı zamanda eşyle gerdeğe girmiş olma zorunluluğu vardır.⁵⁸

Tarafların yakın akraba ile evlenmesi durumunda engelli bireyler doğabileceği gibi ailede mevcut olan kalıtsal hastalıkların da yayılmasına sebep olabilir,⁵⁹ akrabalık ilişkilerini bozabilir, aile içinde bireylerin güvenini sarsabilir, vs. daha pek çok sakıncası olabilir.

1.1.1.2. Geçici Evlenme Engelleri

Süreklilik arz etmeyen belirli hallerde ortadan kalkan evlenme engelleridir. Bu engellerde taraflar mevcut durum içinde evlenmeleri caiz değilken bu şartların değişmesi halinde evlenmelerinde bir sakınca olmaz. Geçici evlenme engelleri; din farklılığı, üç talakla boşama, beşinci kadınla evlilik, başkasının hanımı olma, iki akraba ile birlikte evlenme, iddete bağlı evlenme engeli olmak üzere altı kısımdır.⁶⁰ Bu engellerin varlığı halinde evlilik yine ailede pek çok soruna sebebiyet oluşturmaktadır.

Geçici evlenme engellerinde birisi de Müslüman olan kadın ya da erkeğin müşrik biri ile evlenmemesidir. Bunun delili “*İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin...*”⁶¹ ayetidir. Müslüman kadın da ehli kitap bir erkek ile de evlenemez. Bunun delili ise “*Müslüman kadınlar kâfirlere helal değildir. Kâfir erkekler de Müslüman kadınlara helal değildir*”⁶² ayetidir. Müslüman erkek ehli kitap olan bir kadınla evlenebilmektedir.

Zira “*Mümin kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verileden olan iffetli kadınlarda, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir*”⁶³ ayette izin verilmektedir.

Eşler arasında din farkının bulunması çocuğun hangi dine mensup olacağı ve aile reisi konularında eşler arasında sorunlara sebep olabilir. İslam da ailenin reisi baba

⁵⁸ Ebû Zehra, *el-Ahvâliü 'ş-şahsiyye*, s.67.

⁵⁹ <https://www.haberturk.com/akraba-evlilik-nedir-sakincalari-nelerdir-hbrt-2519442> (Erişim Tarihi: 29.10.2019)

⁶⁰ Mevsili, *el-İhtiyâr*, III, 108; Haccâvî, *el-İknâ'*, V, 89; Fahrettin Atar, “Nikâh”, *DİA*, XXXIII, 113.

⁶¹ وَلَا تُنْكَحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكَحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ (مُشْرِكٍ) وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ أُولَئِكَ يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ Bakara 2/221.

⁶² يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا مِنْ حِلٍّ لِهِنَّ وَلَا لَهُمْ يَجْلُونَ لِهِنَّ وَأَتَوْهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تُنْكَحُوهُنَّ إِذَا اتَّيْمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكُوفَرِ وَاسْتَلُوا مَا حِلٌّ لَكُمْ وَالطَّيِّبَاتِ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرِ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (Mümtehine 60/10).

⁶³ الْيَوْمَ أَحَلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتِ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرِ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (Maide 5/5).

olduğu için İslam'ın üstünlüğü ve doğacak çocukların korunması teminat altına alınması için Müslüman erkeğin ehli kitap biri ile evlenmesine müsaade edilmiş, müşrik birisi ile evlenmesini ise yasaklamıştır. Bu şekilde doğabilecek sorunların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

Kadın evliliği devam ettiği sürece başka bir erkekle evlenemez. “*Evli kadınlarda size haram kılındı...*”⁶⁴ mealindeki ayet buna işaret edilmektedir. Evli bir kadının başka bir erkekle evlenmesi durumda neseplerin karışması ve insanlar arasında kavga ve düşmanlık sebebidir. Bu şekilde evli kadınla evlenme yasağı konularak oluşabilecek bu tür sorunların önüne geçilmiş olmaktadır.

İslam Hukuku hususi şartlar altında birden fazla evliliğe müsaade etmiş bunu dört ile sınırlandırmaktadır.

*“Eğer (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağımızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu adaletten ayrılmamız için daha uygundur.”*⁶⁵

Bu ayet ile nikâhı altında dört hanımı bulunan bir erkek beşinci hanımla evlenemez.⁶⁶

Bunların dışında bir de iddet engeli vardır ki; iddet “ nikâhın herhangi bir sebeple sona ermesi halinde kadının başka bir nikâh yapabilmek için beklemek zorunda olduğu süredir.”⁶⁷ Evliliğin sona ermesi halinde kadına yeniden evlenebilmek için bir düşünme süresi sağlama, yaşananların etkisini üzerinden atma, doğacak çocuğun nesebini belirleme gibi faydalar sağlayan iddet bekleme de pek çok sorunun oluşmasına engel olmaktadır.

1.1.2. Eşler Arasında Denkliğin (Kefâetin) Aranması

Evliliğin mutlu, huzurlu ve kalıcı olması için evlenen tarafların birbirlerine denk olması önem arz etmektedir. Sözlükte denklik, eşitlik ve benzeri olma anlamındadır,⁶⁸ İstilahta ise evlenecek taraflar arasında dini, ekonomik ve sosyal bakımdan belirli bir

⁶⁴ (وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ) Nisa 4/24.

⁶⁵ وَإِنْ جُفْتُمْ إِلَّا تَفْسِطُوا فِي الْبَيْتِمْ فَاذْكُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِثْلَى وَثَلْتِ وَرُبَاعٍ فَإِنْ جُفْتُمْ إِلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ (ذَلِكَ أَذَىٰ آلَا تُغُولُونَ) Nisa 4/3.

⁶⁶ Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammedi'l-Hanefî (ö.483/1091), *el-Mebsût*, Beyrut 1982-1983, IV, 208; Mehmet Selim Aslan, *İslam Aile Hukuku*, Bursa 2017, s. 40.

⁶⁷ H. İbrahim Acar, “İddet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 466.

⁶⁸ İbn Manzur, *Lisânü'l Arab*, XV, 227.

yakınlık ve denklik olmasıdır.⁶⁹ Kefâet taraflar henüz evlenmeden önce araştırılır ve evlenmede denklik erkek tarafında aranmaktadır.⁷⁰ Yani bir erkeğin evleneceği kadına denk olması gerekmektedir. Denklik Müslümanlık, nesep, hür olma, meslek ve zenginlik gibi niteliklerde aranmalıdır. Eşler arasında uyumun yakalanması adına önemli bir tavsiye niteliği taşımaktadır.⁷¹

Tarafların, meslek, sosyal çevre, toplumsal statü, kültürel hayatları, dini anlama ve yaşama biçimleri arasındaki derin farklılıklar eşler arasında sorunlara ve çatışmalara sebep olabilmektedir. Bu tür sorunlar belirli bir süre sonra evliliği çekilmez hale getirebilir ve eşlerin boşanmasına varan sonuçlar doğurabilir.

Evliliğin kuruluş safhasında eş seçiminde özen ve hassasiyet gösterilmesi evliliğin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine, evliliğin kuruluş amaçlarına uygun şekilde gerçekleştirilmesine ve eşler arasında çıkması muhtemel uyuşmazlıkların kolaylıkla çözülmesine katkı sağlamaktadır. Bu yüzden taraflar eş seçiminde denklik konusuna dikkat etmeleri önem arz etmektedir.

Kur'an'da denklik konusu müstakil olarak yer almaz iken aile birliğinin sağlanması ve evliliğin sağlam ilişkiler içinde sürdürülebilmesi noktalarında bazı tedbirler ve nasihatler bulunmaktadır. Hadislerde denklik konusu taraflar arasında evliliğin mutlu ve huzurlu bir şekilde devam etmesi için bir tavsiye niteliğindedir.⁷²

Evlenilecek tarafların mü'min olmasının ve taraflar arasında evlenme engelinin olmamasını denklik için yeterli gören Ebû Saîd el-Hasen b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728), Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (ö. 161/778) ve Ebü'l-Hasen Ubeydullah b. el-Hüseyn b. Dellâl el-Kerhî (ö. 340/952) gibi İslam âlimleri mevcuttur.⁷³

Ayeti kerimede “Allah katında en değerli olanınız, ona karşı gelmekten en çok sakınanınızdır”⁷⁴ buyurulmaktadır. Konu ile ilgi hadisi şerifde; “İnsanlar tarak dişleri

⁶⁹ Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ Ebû Zehre (ö. 1394/1974), *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, Beyrut ts., s. 136, 957; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 2017, s.179.

⁷⁰ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 123.

⁷¹ Saffet Köse, *Genetiği ile Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 73.

⁷² Hamza Aktan, “Kefâet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2002, XXV, 167.

⁷³ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s.179.

⁷⁴ (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) Hucurât 49/13.

gibi eşittir. Arabın yabancıya bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadadır."⁷⁵ Vedâ hutbesinde " *Ey insanlar! Dikkat ediniz, şüphesiz Rabbiniz bir, babanız birdir. Arab'ın Arap olmayanlara bir üstünlüğü yoktur; üstünlük ancak takvâ iledir*"⁷⁶ buyurarak insanların eşit olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Ebû Hüreyre Abdurrahmân b. Sahr ed-Devsî (ö. 58/678) 'nin rivayet ettiğine göre Benî Beyâza kabilesinin azatlı hacamatcısı Ebû Hind, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i hacamat etmişti. Hz. Peygamber (s.a.v.) " *Ey Beni Beyâza, Ebû Hind'i evlendirin, onunla evlenin*"⁷⁷ buyurdu. Hz. Peygamber (s.a.v.), bir kabilenin azatlısı ve o zaman insanlar nazarında düşük bir mesleğe sahip bir kişinin, kendinden üst konumda bulunan bir kadın ile evlendirilmesini istemekte ve denkliğe itibar etmemektedir.

Başka rivayette; Ebû Abdillâh (Ebû Abdilkerîm veya Ebû Amr) Bilâl b. Rebâh (ö. 20/641) Ensar'dan bir kabilenin kızıyla evlenmek istemiş ve onlar buna yanaşmamışlardı. Durumu arz ettiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) ona " *Git ve onlara de ki: Rasûlüllah emrediyor, kızlarını seninle evlendirsinler*"⁷⁸ buyurmuştur. Bu olayda azat edilmiş bir kişi olan ve Kureyşli olmayan Bilal'in, hür ve Kureyş'li bir kadınla evlendirilmesi emredilmektedir. Eğer kefâet muteber olsaydı, Hz. Peygamber (s.a.v.) denkliğin gözetilmediği bir nikâhı emretmezdi. Denkliği şart koşanlara göre buradaki emir, nedb ifade etmektedir.

Alimler evlenmede denkliğin gerekli olduğunu kabul etmekle beraber hangi konularda denklik aranmalı konusunda ihtilaf etmişlerdir.⁷⁹ Görüşlerine delil olarak da; " *Ey Ali! üç şeyi geciktirme: Vakti geldiğinde namazı, hazır olduğunda cenazeyi ve dengini bulunca evlenecek kızı*"⁸⁰ ve " *kadınları yalnızca velileri evlendirsin ve sadece kendilerine denk olanlarla evlendirsinler.*"⁸¹ Bu hadisler evlenecekler arasında denkliğin gözetilmesini önermektedir.

Ümmü'l-mü'minîn Âişe bint Ebî Bekr es-Siddîk el-Kureşîyye (ö. 58/678) den gelen bir rivayette; " *birlikte olacağınız eşler konusunda seçici davranın, denginizle*

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani, *el-Müsned*, el-Mektebetü'l-İslamî, Beyrut 1993, V, 411.

⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 411.

⁷⁷ Ebû Davud, "Nikâh", 27.

⁷⁸ Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed (ö. 587/1191), *Bedâ'i'u's-sanâ'i'fi tertîbi's-şerâ'i*, Daru'l kütübi'l ilmiyye, Mısır 1986, II, 317; Mehmet Selim Arslan, *İslâm Aile Hukuku*, s. 45.

⁷⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i'fi tertîbi's-şerâ'i*, II, 317; İbn Kudame, *Muğnî*, IV, 480; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s.180.

⁸⁰ Tirmizî, "Salât", 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 105.

⁸¹ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066), *Sünenü'l-kübrâ*, VII, 133.

evlenin, kızlarınızı da kendilerine denk erkeklerle evlendirin”⁸² ve Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadis de: “*Dindarlığından ve güvenilir olduğundan emin olduğunuz bir erkek (evlenmek için) size geldiğinde onu evlendirin. Eğer böyle yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve büyük bir fesat ortaya çıkar*”⁸³ hadisleri evlenmede taraflar arasında denkliğin bulunması gerektiğine delil olmaktadır.

Evlilik, karı-kocanın arasında sevgi, saygı, muhabbet, birlikte yaşama duygusu ve ortak gelecek kurma hedefi hayat boyu sürdürmek amacıyla gerçekleştirdikleri bir akitir. Taraflar ancak birbirine denk kişiler olduklarında evlilik mutlu ve huzurlu bir şekilde devam etmektedir. Kadın evlendiği kocayı kendisine denk bulmadığında evliliğin sürmesi, kadının küçük gördüğü kocası ile birlikte evlilik hayatı yaşaması, onu aile reisi olarak kabul etmesi zorlaşmaktadır. Bu sorunlara yol açmamak için evlilikte kocanın kadından aşağı konumda bulunmaması veya en azından ona denk olması gerekir. Diğer taraftan kadının kendisinden alt seviyede biri ile evlenmesi, bu içtihadın yapıldığı dönemlerde kadın ve velileri açısından kusurlu bir durum olarak görülmüştür. Buna sebebiyet vermemek için kadın ve velileri, erkekte denkliği arama hakkına sahiptirler.⁸⁴

Kefâet, Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Ahmed b. Hanbel den yapılan rivayete göre nikâhın sıhhat şartlarındandır. Başta İmam Muhammed olmak üzere Hanefilerin cumhuru, Şâfîî, Malikî ve son dönem Hanbelî âlimler nezdinde mezhepteki sahih görüşe göre lüzum(bağlayıcı) şartlarındandır.⁸⁵

Evlilik hayatının huzurlu ve istikrarlı olabilmesi için Hanefî mezhebinde; dindarlık, İslam, soy, mal, hürriyet, meslek gibi hususlarda eşler arasında denklik aranması gerektiği savunmaktadırlar.⁸⁶

Mâlikîlere göre denklik konusunda din, hürriyet ve erkeğin muhayyerliği gerektiren kusurlardan sâlim olma şarttır. Buna karşılık nesep, şeref ve mal

⁸² İbn Mâce, “Nikâh”, 46.

⁸³ Tirmizi, “Nikâh”, 3; İbn Mâce, “Nikâh”, 46.

⁸⁴ Mehmet Dirik, “İslâm Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2015, sy. 26, s. 240.

⁸⁵ Serahsî, *Mebcut*, V, 21; İbn Kudame, *Muğnî*, VII, 33; Halil İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul 2018, s.116.

⁸⁶ Mevsili, *el-İhtiyar*, III, 125; Serahsî, *Mebcut*, V, 21; Mehmet Selim Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, s. 41; Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku*, İstanbul 2017, s. 87.

hususlarında denkliğin aranıp aranmayacağı meselesi ise bu mezhep hukukçuları arasında ihtilafıdır.⁸⁷

Şafiîler ise denklikte iffet, hürriyet, nesep, meslek ve boşama sebebi sayılan kusurlardan sâlim olmayı gerekli görürler. Buna göre fasık erkek iffetli kadına denk değildir. Malî durum denkliğin kriteri sayılmaz. Aynı şekilde güzellikte bu özellikler arasında yer almaz. Buna karşılık bazı Şafiî fukahâsı görme özrünü ve çirkinliği de denklikte aranan özellikler arasında saymaktadırlar.⁸⁸

Hanbelîler ise denkliği din, hürriyet, nesep, mal ve meslek konularında aramaktadır.⁸⁹

Denklik ile ilgili ölçüler fakihlerin kendi asırlarında şartlar göz önüne alınarak yapılan değerlendirmelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla dindar ve güzel ahlaklı olmak esas olup, diğer şartlar zamana ve mekâna göre değişebilmektedir.

Ayet-i Kerime ve Rasulullah'ın hadislerinde eş seçiminde güzel ahlakın ve dindarlığın öne çıkarıldığı görülmektedir. *“Onlar “Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara önder eyle” diyenlerdir.”*⁹⁰ ayetin de eşlerin nasıl olması gerektiğine işaret etmektedir.

Rasulullah eş seçimiyle ilgili olarak şöyle buyurmaktadır; *“Şüphesiz kadın dört vasfından dolayı nikâhlanır. Malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı için. Sen dini değerlere bağlı, ahlakı güzel olanı seçki tercihin sana bereket ve hayır getirsin.”*⁹¹ Bu özelliklerden güzellik, soy, mal ön plana çıkartılmamakta, dindar olanın seçilmesi tavsiye edilmektedir. Başka bir hadisinde;

*“Kadınlarla evlenirken sırf güzelliklerine bakmayın. Çünkü güzellikleri onları şımartıp helakına sebep olabilir. Sırf malı ve serveti içinde evlenmeyin. Çünkü malları azdırıp taşkınlıklarına sebep olabilir. Siz evleneceğinizde dindarlığı ve güzel ahlakı ölçü alın. Şüphesiz, burnu kesik, kulağı delik, teni siyah dindar bir cariye hür ve güzel olup bu özelliğe sahip olmayan kadınlara göre daha faziletlidir.”*⁹²

⁸⁷ Derdîr, Ebû'l-Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Adevî (ö. 1201/1786), *Akrebü'l-mesâlik*, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye. Beyrut 1995, II, 256; Mehmet Selim Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, s. 42.

⁸⁸ Şîrbînî, Şemüddin Muhammed b. Ahmed e-Hatîb el-Kâhîrî (ö. 977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut ts., III, 165; Mehmet Selim Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, s. 42.

⁸⁹ Muhammed Düsükî, *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi'l-mezhebi's-Şafiî*, Dârü's-selâm, Kahire 2011, s. 86; Mehmet Selim Aslan, *İslâm Aile Hukuku*, s. 42.

⁹⁰ (وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا فُرْقَةً أَغْنَيْنِ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا) Furkân 25/74.

⁹¹ Buhârî, “Nikâh”, 15; İbn Mâce, “Nikâh”, 6; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 2; Nesâî, “Nikâh”, 13.

⁹² İbn Mâce, “Nikâh”, 6.

Ailelerin sosyal yapıları, kültür seviyeleri, dini anlayışları ve yaşam düzeylerinin benzerlik arz etmesi veya denk olması ailede sorunların çıkmasına belirli ölçüde engel olabilir. Denklik aranırken dindarlık ve güzel ahlaklı olanların tercih edilmesi eşler arasında mutluluğu sağlamakta ve aile içinde huzurlu bir ortamının sağlanmasına etki etmektedir.

1.2. Evlilik (Nikâh) Akdi Sırasındaki ve Sonrasında Tedbirler

1.2.1. Evlilik Akdinde Belirli Şartların Aranması

Nikâh “birleştirme, bir araya getirme, evlenme, cinsel ilişki”⁹³ manasına gelmektedir. Terimi olarak da “dinen erkek ve kadının hayatlarını beraber sürdürmelerini sağlayan aralarında evlenme engeli bulunmaması şartı ile taraflar arasında meydana gelen evlilik ilişkisidir.”⁹⁴ Serahsî ise nikâhı “cinsel ilişkiye meşruiyet kazandıran bir akittir”⁹⁵ şeklinde tanımlanmaktadır.

Evlilikle beraber hayatlarını birleştiren tarafların mutlu ve huzurlu bir şekilde evliliklerini devam ettirmeleri için nikâh akdinin birtakım rükün ve şartları taşıması gerekmektedir. Hanefî mezhebine göre nikâh akdinin rükünleri icab ve kabulden ibarettir.⁹⁶ Evlenmenin meydana gelebilmesi için evlenecek şahısların iradelerini karşılıklı olarak birbirlerine uygun tarzda ifade etmeleri gerekmektedir. Erkek veya kadının yaptığı ilk irade beyanı icab; buna cevap olarak verilen diğer irade beyanı ise kabuldür. İrade beyanının gerçekleşmesi için icab ve kabulün birbirlerine uygun olması gerekmektedir.⁹⁷ İcab ve kabulünde şarta bağlanmadan gerçekleşmesi gerekir.⁹⁸ Tarafların rızası olmalıdır. Taraflar arasında kendi rızaları esas alınarak yapılmayan nikâh akdi evlilikte sorunları da beraberinde getirmektedir. Zorla evlilikler pek çok soruna neden olabilmektedir. Tarafların evliliklerinin mutlu ve huzurlu gerçekleşmesi için tarafların nikâhlarını kendi rıza ve istekleri doğrultusunda icab ve kabulde bulunarak gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

⁹³ el-Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî (ö. 816/1413), *Ta'rifât*, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1985, s. 316.

⁹⁴ Haskefî, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî ed-Dımaşkî (ö. 1088/1677), *ed-Dürrü'l-muhtâr Şerhu Tenvîrî'l-ebzarve câmi'i'l-bihâr*, Abdülmun'im Halîl İbrahim (thk.), Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 2002, s.177.

⁹⁵ Serahsî, *Mebcut*, IV,192; Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku*, s. 29.

⁹⁶ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, III, 318; Mevsilî, *el-İhtiyar*, III, 102.

⁹⁷ Ebû Zehre, *Ahvâlü's-şahsiyye*, s. 42.

⁹⁸ İbn Abidin, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836), *Reddu'l-Muhtar ale'd-durri'l-Muhtar*, Daru'l-fikr, Beyrut ts., IV, 112.

Allah insanları nesillerin devamı ve verilen rolleri yerine getirebilmek için kadın ve erkek olmak üzere çift ve iki ayrı cinsten yaratmıştır. Evliliği de kadın ile erkek arasında has kılmıştır. Erkeğin erkekle kadının kadınla evlenmesi İslam da yasaktır. “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondanda eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbine karşı gelmekten sakının”⁹⁹ ayeti kerimede erkek ve kadının evlenmesi yolu ile çocukların meydana geldiğini evliğin de kadın ile erkek iki taraf ile meydana geleceğini vurgulanmaktadır. İbn Abbas (r.a.)’ın rivayet ettiği hadis de “Kim lût kavminin amellerini işlerse her ikisini de öldürünüz”¹⁰⁰ buyurulmakta aynı cinsiyete olanların evlenilemeyeceği kesin bir emirle yasaklanmaktadır.

Nikâh akdi yapacak olan tarafların akıl ve temyiz çağına ulaşmış olması gerekmektedir. Akıl hastası ve mümeyyiz olmayan çocuk gibi evlenme ehliyetine sahip olmayan bireylerin yapmış olduğu akit ise batıldır.¹⁰¹ Tarafların evlenebilmeleri için belirli akli ve bedeni olgunluğa da sahip olması önem arz etmektedir. Küçük yaşta yapılan evlilikler de birey daha kendi gelişiminin ve sorumluluklarının farkına varmadan evlendiğinde karı-koca olmak anne-baba olmak gibi sorumluluklarını da yerine getiremezler. Küçük yaşta yapılan evliliklerde sorumluluklarını yerine getirmeme, anlayamama, çocuk sahibi olduklarında onunla ilgilenememe, ailenin büyük üyelerinin evliliklerine müdahale etmesi gibi sorunlarla karşılaşabilirler. Bundan dolayı tarafların evliliklerinin sorunsuz şekilde sürdürmeleri için belirli akli ve bedeni olgunluğa sahip olmaları evlilikte sorunların azalmasını sağlayabilir.

Rükün ve bununla ilgili in’ikad şartlarına uyularak akdedilen bir nikâhın sonuçlarını tam olarak yerine gelebilmesi için bazı sıhhat şartlarının da bulunması gerekmektedir. Evliliğin sahih olarak gerçekleşmesi için “iki şahitsiz nikâh caiz olmaz”¹⁰² hadisi gereği akdin iki şahit huzurunda gerçekleşmesi gerekmektedir. Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî hukukçular şahitlerin nikâh esnasında olmasını şart koşarken,¹⁰³ Mâlikî mezhebi de “Nikâhı ilan edin, onu mescitlerde yapın ve def çalın”¹⁰⁴ hadisini delil getirerek nikâh akdi esnasında şahitlerin bulunmasını yeterli bulmaz, şahitlerle

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ ()
 (وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا) Nisa 4/1.

⁹⁹ İbn Mâce, “Hudûd”, 12; Ebû Davûd, “Hudûd”, 28; Tirmizî, “Hudûd”, 24.

¹⁰⁰ Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, III, 325.

¹⁰² Beyhakî, *Sünenü’l-kübrâ*, VII, 126.

¹⁰³ Derdîr, *Akrebü’l-mesâlik*, II, 214.

¹⁰⁴ Tirmizî, “Nikâh”, 6.

beraber evliliğin ilan edilmesini gerekli görürler.¹⁰⁵ Nikâh da şahitlerin bulunması nikâhın açık ve aşikâr olmasını sağlar. Evliliğin gizli olmasını da engellemiş olur. Taraflar arasındaki sorunların yaşanmasında şahitlerin bulunması hakların korunmasını sağlamaktadır. Taraflar evliliklerini kimsenin haberi olmadan ve ilan etmeden yaptıklarında özellikle kadın için ciddi zararlara yol açar. Ailede sorunlara sebebiyet vermemek için nikâh akdinde şahitlerin bulunması gerekmektedir.

İN'İKÂD ve sıhhat şartlarının tam olması ile oluşan nikâh akdi bazen bir takım eksikliklerden dolayı yürürlüğe girmeyebilir. Nikâh akdinin yürürlük kazanabilmesi için nefâz şartlarının oluşması gerekir. Nefâz şartlarını taşıyan nikâha nâfiz taşımayan nikâha ise mevkûf nikâh denilir. Hanefî mezhebine göre taraflar evlenme ehliyetine sahip olmadıkları halde bizzat yapacakları nikâhlar velilerin onayına kadar mevkûfdur. Buna göre mümeyyiz çocuğun, fuzulinin ve matûhun akdettiği nikâhlar evlenme ehliyetine sahip olmadıkları için mevkufur.¹⁰⁶ Yakın veli varken uzak velinin evlendirmesi halinde akit yürürlüğe girmez. Bu durumda asıl yetkili kişi yakın veli olduğu için onun onay vermesi bir nefâz şartıdır.¹⁰⁷ Taraflar evlenirken yakın velinin de bulunması evlilikte bazı sorunların oluşmasına baştan engel olabilmektedir.

Nikâh taraflar için lazım (bağlayıcı) akit olduğunda tek veya çift taraflı iradeyle feshedilmesi mümkün değildir. Taraflar arasında denklik yönünden eşitsizlik veya buluş muhayyerliği olduğunda taraflardan birisi veya velinin tek taraflı irade beyanıyla nikâh feshedilebilir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre buluşa ermiş kızları sadece velisi evlendirilebilirken¹⁰⁸ Hanefîlerin görüşü ise buluşa ermiş kızlar kendisi evlenebilirler. Ancak kocasının kendisine denk ve mehrin de mehrî misilden az olmaması gerekir. Aksi takdirde velinin nikâhı feshetme yetkisi vardır.¹⁰⁹ Nikâh akdinin in'ikâd, sıhhat, nefâz ve lüzum şartlarının yerinde olmasına ya da eksik oluşuna göre evlilik akdinin hükmü ve sonuçları değişmektedir.

¹⁰⁵ Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî (ö. 240/854), *Müdevvenetü'l-kübrâ*, Dâru sâdır, Mısır ts., II, 194.

¹⁰⁶ Serahsî, *Mebcut*, IV, 226.

¹⁰⁷ Düsûkî, *Ahvalü's-şahsiyye*, s. 62.

¹⁰⁸ Mahallî, Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî (ö. 864/1459), *Kenzü'r-râğibîn*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2012, III, 258-259; Haccâvî, Ebû'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Makdisî (ö. 968/1560), *el-İknâ'*, Dâru Hicr, Beyrut 2009, V, 50-51; Derdîr, *Akrebbü'l-mesâlik*, II, 225-226.

¹⁰⁹ Merğînânî, Ebû'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî (ö. 593/1197), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye, İstanbul 1986, II, 213; İbn Kudame, *Muğnî*, IX, 347-348,469; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277), *Ravzatu't-talibîn*, Dâru İhyâi't-türâsî'l-Arabî, Beyrut ts., IV, 685.

Rükün, in'ikâd, sıhhat, nefaz ve lüzum şartlarının tam olduğu akit sahih nikâh aktidir. Sahih nikâh sayesinde eşler arasındaki karı-koca ilişkisinin helâl olması, mehir, nafaka, hürmet-i musâhere, nesep, mirasçılık gibi evliliğin bütün sonuçlarını doğurur.¹¹⁰ Geçerli bir nikâh hukukî sonuçlar yanında karı kocaya karşılıklı birtakım ahlâkî/dinî haklar sağlar ve onlara birbirine sevgi ve saygı gösterme, evlilik hukukunun kendilerine yüklediği sorumluluğa riayet etme, hayatın iyi ve kötü yönlerini birlikte omuzlama gibi bazı sorumluluklar yüklemektedir. Sahih bir nikâh oluşabilecek sorunlara engel olmaktadır.

Fâsid nikâh rüknü ve in'ikad şartları tamam olmakla birlikte sıhhat, nefaz ve lüzum şartlarında eksiklik bulunan nikâhtır. Zifafın vuku bulmadığı fâsid nikâh hukuki hiçbir netice doğurmaz. Eğer eşler arasında zifaf meydana gelmişse kadın, eğer mehir belirlenmemiş ise mehr-i misil, tespit yapılmışsa taraflarca belirlenen mehr-i müsemma ile mehri misilden daha az olanına hak kazanır. Eşler arasında sıhrî hısımlık gerçekleşir. Doğacak çocuğun baba tarafından nesebi sabitleşir. Nikâh feshedildikten sonra kadın talak iddeti bekler.¹¹¹ Ama nafaka, miras ve birbirine helal olma ortadan kalkmaktadır.

Batıl nikâh, akdin unsurlarından biri ya da kuruluş şartlarından biri eksik olan akitdir. Noksanlık ana unsurlarda bulunduğu için böyle bir akit hiç bir hukuki sonuç doğurmamaktadır. Cinsel birlikteliğin mevcut olup olmaması durumu etkilemez. Mehir, nafaka, nesep, iddet ve miras gibi hükümlerin hiçbiri batıl evlilikte söz konusu değildir. Batıl bir akit ile bir araya gelen taraflar kendileri ayrılmaz iseler hâkim resen tarafları ayırır.¹¹²

Evliliğin fasit veya batıl olması durumunda eşler arasında çocuğun nesebi, mehir, nafaka, eşlerin birbirlerinden istifade etmeleri, aile içindeki ve akrabaları ile olan ilişkilerinde sorunlar meydana gelmektedir. Sahih evlilik akdinde ise bu sorunlar kendiliğinden ortadan kalkmaktadır.

1.2.2. Evlilikte Eşlerin Hak ve Sorumluluklarının Bulunması

İslam dini hayatın diğer alanlarda olduğu gibi aile kurumunda da başıboşluğu kabul etmemekte aile hayatının belirli bir düzen içinde varlığını sürdürebilmesi için

¹¹⁰ Fahrettin Atar, "Nikâh", *DİA*, XXXIII, 116.

¹¹¹ Hamdi Döndüren, "Delilleriyle Aile İlmihali", s. 202; Mehmet Selim Aslan, *İslam Aile Hukuku*, s. 103.

¹¹² İbn Kudame, *Muğnî*, IX, 354.

bireylere bazı kurallar ve bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Evlilik, sahih ve nafiz olarak gerçekleştiğinde nikâhın getirmiş olduğu tüm hukuki sonuçlarını doğurmakta ve eşler arasında karşılıklı hak ve ödevlere riayet edilmesi gerekmektedir.¹¹³

Evlilik ömür boyu devam eden bir olgu olduğundan dolayı evliliğin sorumlulukları da hayat boyu devam etmektedir. Evlilikle hayatını birleştiren eşlerin evliliği arzulanan şekilde devam ettirmek için bireysel sorumluluklarının yanında bir ailenin parçası ve tamamlayıcısı olma sorumluluğunu da eksiksiz yerine getirmeye özen göstermesi gerekmektedir.

Diğer hukuki işlemlerde olduğu gibi özgür iradeyle evlilik birliğini oluşturan kadın ve erkek bir takım hakları elde ederken bir takım sorumlulukları da üstlenmiş olmaktadır. Bir hukuki muamele olan evlilik sözleşmesi de taraflar için bir takım ahlaki ve hukuki sonuçlar doğurmaktadır.¹¹⁴ Kur'ân-ı Kerim'de “ ... Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır ”¹¹⁵ ayeti evlenen tarafların birbirlerine karşı sorumlulukları olduğunu vurgulamaktadır.

Kur'an-ı Kerim bu hakların neler olduğu konusunda ayrıntıya girmekte ma'ruf üzere geçinmeye vurgu yapmaktadır. Aile içerisinde eşlerin birbirlerine karşı hak ve vazifeleri yazılı hukuk kurallarının ötesinde ma'ruf esasına dayanmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de ayetleri ma'rufu emretmekte olan ayet şudur:

“ (Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecek diye endişe ederseniz o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.”¹¹⁶ “ Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman kendi aralarında aklın ve dinin gereklerine uygun olarak güzellikle anlaşukları takdirde, eşleriyle (yeniden) evlenmelerine engel olmayın. Bununla içinizden

¹¹³ Mevsili, *el İhtiyar*, III, 135, vd.; Seyyid Sabık (1915-2000), *Fıkhü's-sünne*, Daru'l-küttabi'l-Arabi, Beyrut-Lübnan 13987/1977, II, 153.

¹¹⁴ Nuri Kahveci, *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, İstanbul 2017, s. 53.

¹¹⁵ وَالْمَطْلَقَاتُ بَيِّنَاتٌ بَأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةً قُرُوءٌ وَلَا يَجِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَعْلَمَنَّ (أَحَقُّ بَرْدَهُنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَاِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ ¹¹⁶

(حَقَّقْتُمُ الْآلَةَ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهَا تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ Bakara 2/229.

*Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere öğüt verilmektedir. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Allah bilir, siz bilmezsiniz.*¹¹⁷

Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî (ö. 450/1058), ma'ruf söz ve amel ile de yapılan bir iyilik (birr) çeşididir. Söz ile ma'ruf, kişinin muhatabına güler yüzle ve muhabbetle iyi ve güzel sözlerle hitap etmesi, amel ile ma'ruf ise insanlara fiilen iyiliklerde bulunmak ve yardım etmesidir.¹¹⁸ Aile hayatında ma'ruf ise eşlerin örf adet çerçevesinde hak, vazife ve sorumluluklarını yerine getirmek suretiyle birbirlerine iyilik ve yardım etmeleridir. Hak, vazife ve sorumluluk kavramları birbirleriyle yakın anlamlı kavramlardır. Her hakkın bulunduğu yerde sorumluluk, her sorumluluğun olduğu yerde de bir vazife mevcuttur.¹¹⁹ Evlilik akdi taraflara bazı haklar kazandırdığı gibi bazı sorumluluklarda yüklemektedir. Eşlerden biri için ödev olan diğer eş için sorumluluk olmaktadır.¹²⁰

Taraflar, evliliğin getirdiği sorumlulukları yerine getirmeleri halinde ailede huzur ve mutluluk olurken, yerine getirilmediklerinde ise sorunlar olmaktadır. Taraflara yüklenen hak ve sorumluluklar eşlerin karşılıklı sorumlulukları, hanımın kocasına karşı olan sorumlulukları, kocanın hanımına karşı olan sorumlulukları olarak üç başlık içinde incelenecektir.

1.2.2.1. Eşlerin Karşılıklı Sorumlulukları

Ayeti kerimeler incelendiğinde, aile hayatının kurulması ve sürdürülmesi, karı-koca ve çocuklar arası hak ve sorumluluklar konusunda birçok ayet olduğu görülmektedir. Bu ayetler ışığında aile yapısının sıhhatli bir şekilde devam edebilmesi için tarafların karşılıklı bir takım hak ve sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Taraflardan birinin haklarını almada bencillik göstermesi, ödevlerini kasıtlı olarak aksatıyor veya ihmal ediyor olması evliliğin yüklemiş olduğu sorumluluğu aksatmaktadır. Bu durum evlilik birliğinin sağlam şekilde devam etmesine mani olur ve taraflar arasında sorunların çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Eşler, evlilik birliğinin sağlıklı şekilde devam etmesi için gereken özeni gösterdikleri takdirde aile içinde yaşanan sorunlar da azalmış olmaktadır. Birliğin

¹¹⁷ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَحوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لَتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ لِيُعْطِيَكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (Bakara 2/231).

¹¹⁸ Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), *Edebu'd-dünya ve'd din*, Yasin Muhammed Sevvas (thk.), Dar-u İbn Kesir, b.y. 1995, s. 331.

¹¹⁹ Hüsamettin Erdem, "İslam Ahlakında Hak ve Vazife", *İslam Ahlakı Temel Konular Güncel Yorumları*, DİB Yayınları, İstanbul 2014, s. 125.

¹²⁰ Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s. 122.

sağlanması için gerekli olan sevgi, saygı, merhamet ve mutluluğun sağlanması hususunda eşler üzerlerine düşen sorumlulukları eksiksiz olarak yerine getirdiklerinde sorunların oluşmasına da engel olunmaktadır. Evlilikte görev, sorumluluklar sadece tek tarafın üzerine yıkıldığında adaletsizlik baş göstermektedir. Adaletsizliğin olduğu yerde huzur ve mutluluktan söz edilemez. Huzur ve mutluluğun olmadığı bir aile ortamında da birliktelikten söz edilemez hale gelmektedir.¹²¹

Evlik birliğinin sağlam ve huzurlu bir şekilde devam edebilmesi için eşlerin birbirlerine olan sadakati zedeleyecek hareketlerden kaçınmaları gerekmektedir. Sadakat gösterme konusunda eşler arasında fark yoktur. Toplumumuzda bazı kesimlerce sadece kadının sadakat göstermesi gerektiği erkeğin sadakatinin ise dikkate alınmaması gerektiği konusunda yanlış bir algı mevcuttur. Günümüzdeki bu yanlış algının aksine Kur'an-ı Kerim ve hadislerde sadakatsizlikte kadın ve erkeği eşit tutmuş ve böyle bir durumda her ikisine de eşit ceza verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de “ ... *Artık putlara tapma pisliğinden kaçının, yalan sözden kaçının.* ”¹²² ayetiyle yalan sözden kaçınmayı emretmektedir. Eşler arasında da bu geçerlidir. Kur'an evliliği kocanın eşine sağladığı “*sağlam bir teminat*”¹²³ olarak nitelendirmektedir. Sağlam teminat ise ancak eşler arasında güvenle mümkün olmaktadır. Güven olmadan eşlerin huzurlu bir aile ortamı oluşturmaları mümkün olmamaktadır.

Evlilikleri ömür boyu sürdürmek esas olduğundan bu süreç içinde eşler evliliklerini kuvvetlendirmek için dayanışma ve yardımlaşma esasına bağlı bir hayat sürdürmeleri gerekmektedir. Eşler arasında yardımlaşma maddi olabileceği gibi manevi bir yardımlaşma da olabilir. Eşlerden biri hasta olduğunda diğeri eşine gerekli özen ve şefkati gösterdiğinde veya üzüntülü anlarında birbirlerini teselli ettiklerinde sorunların üstesinden gelmeleri kolaylaşmaktadır.¹²⁴

Yardımlaşma ve dayanışma sadece maddi olmamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.), erkeklere hitaben eşlerini kastederek yardımlaşma ve dayanışmanın maddi şeyler dışında da olabileceğini bildirmiştir; “*Mü'min bir kişi, Allah korkusundan ve Ona itaatten sonra, sâliha bir kadın nimeti kadar başka hiçbir şeyden yararlanmamıştır. Çünkü böyle bir hanımdan bir şey istese sözünü dinler, yüzüne*

¹²¹ Nuri Kahveci, *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, s. 54.

¹²² ذَلِكُمْ وَمَنْ يُعْظَمْ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأَجَلْتُ لَكُمْ الْأَنْعَامَ إِلَّا مَا يَنْتَلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ (الرُّورِ) Hac 22/30.

¹²³ (وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنُ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا) Nisa 4/21.

¹²⁴ Nuri Kahveci, *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, s. 58.

bakınca sevinir, üzerine yemin etse yeminini doğru çıkarır, kocası dışarıya gitse iffetini ve kocasının malını korur."¹²⁵

Evliliğin hedeflerinden biride dini ve kültürel değerlerin devamını sağlayacak yeni nesillere sahip olmaktır. Hz. Peygamber de *"Evlentiniz çoğalınız kıyamet günü sizin çokluğunuzla diğer ümmetlere karşı iftihar edeceğim"*¹²⁶ buyurarak çocuk sahibi olmayı teşvik etmekte ve bu yönde eşlere bir sorumluluk yüklemektedir.

Çocukların bakım ve yetiştirilmesi de eşlerin sorumluluklarındandır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de *"Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır"*¹²⁷ ayeti genel bir hitapla başlamış olması çocukların yetiştirilmesin de anne ve babanın ortak sorumluluğu olduğuna delalet etmektedir. Allah Rasulü de bir hadisinde *"Her doğan çocuk, muhakkak fıtrata üzerine doğar. Sonra anne babası onu Yahudi ya Hristiyan veya Mecusi yapar"*¹²⁸ buyurarak çocukların yetiştirilmesinde ebeveynlerin ortak sorumluluk sahibi olduğuna dikkat çekmektedir.

İslam hukuku çocukların bakımında maddi yükü babaya yüklemektedir. Bunun dışındaki diğer hususlarda anne ve baba ortak, çocuğun terbiye edilmesi, dinini bilen, milletine hizmet eden, ahlaklı bir birey olması konusunda beraber hareket ederek çocuklarını hayata hazırlarlar. Taraflardan biri çocukların bakımını ihmal etmesi durumunda diğer tarafa yük daha çok yüklenmekte ailede sorunlara sebep olmaktadır.

Eşlerin sahip olması gereken sorumluluklardan biri de birbirlerine karşı merhamet duygusuna sahip olmalarıdır. Ailede rahmetten doğan merhametin tabii olarak doğurduğu muhabbet ve sevginin belirleyici olduğu iyilik merkezli ilişkiler arzu edilen şeyin gönül hoşluğu ile yapıldığı her davranışın olumlu olarak yorumlandığı bir huzur ortamı oluşturur. Merhamet acıma duygusunun oluşturduğu bir duygu değildir. Çünkü eşler üstün yönleri ile birbirlerinin eksikliklerini tamlayan, sarıp sarmalayan, bütünleşik yek vücut olan ayrılmaz bir bütündür. Merhamet ve meveddetin yön verdiği

¹²⁵ İbn Mâce, "Nikâh", 5; Ebu Davûd, "Nikâh", 32.

¹²⁶ İbn Mâce, "Nikâh", 1.

¹²⁷ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا (يُؤْمَرُونَ) Tahrim 66/6.

¹²⁸ Buhâri, "Cenâiz", 80-93; Müslim, "Kader", 22; İmam Malik, "Cenâiz", 52.

ilişki, hiyerarşik ve eşitlikçi düzlemi aşan derinlikli bir ruh hali ve duygu iklimini oluşturmaktadır.¹²⁹

Merhametten yoksun ailelerde saygısız tutumlar, hata yaptığında özür dilemeyen, affetmeyen, aniden öfkelenen, toplum içinde ayıbını yüzüne vuran, karşı tarafı rencide eden tutum ve davranışlar görülür ve taraflar açısından sorunlara neden olmaktadır.¹³⁰

“Allah size evlerinizi huzur yeri yaptı...”¹³¹ ayet de buyurduğu üzere evler insan için huzur mekanıdır. Eşler kendileri ile huzur bulacağı mekanlar da Allah’ın rızası doğrultusunda sevgi, saygı, hoşgörü sınırları içinde bir yaşam sürdürdüklerinde evleri mutlu ve huzurlu yuvalara dönüşmektedir.

Eşlerin evliliğin getirdiği ortak sorumlulukları yerine getirmeleri halinde evlilikte sorunların oluşması engellenebilmektedir.

1.2.2.2. Hanımın Kocasına Karşı Sorumlulukları

İslam hukuku esasları üzerine gerçekleştirilen bir evlilikte kadının nikâh akdine bağlı olarak oluşan bir takım sorumlulukları mevcuttur. Nikâh akdinin yapılması ve sahîh bir evlilik gerçekleşmesiyle başlayan sorumluluklar toplumsal şartlar da göz önüne alınarak yerine getirildiğinde toplumun da düzenli bir şekilde işlemesine katkı sağlamış olacaktır. Aile hayatının düzenli ve sağlıklı bir şekilde devam etmesi için kadının sorumluluklarını yerine getirmesi önem arz etmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’de “...Kadınlarında erkeklere karşı belli sorumlulukları vardır...”¹³² ayeti ve Allah Rasûlü’nün “... Kadın, kocasının evi ve çocuklarına karşı sorumludur”¹³³ hadisinde de belirtildiği üzere kadın ve erkeğin nikâhı ile başlayan birliktelikte kadına bir takım sorumluluklar yüklenmektedir.

Kadın nikâh akdiyle evlilik hayatını devam ettireceği evle ilgili olarak kocanın temin edeceği ve uygun olan bir evde oturmakla sorumludur.¹³⁴ İslam hukukçularına göre kadın, kocasını seçeceği evde oturmakla yükümlüdür.¹³⁵ Tarafların ikamet edeceği evin sağlığa uygun, başkalarının da ikamet ettiği bir yerde, iyi komşusu olan, oturmak

¹²⁹ Saffet Köse, *Genetiği ile Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 271.

¹³⁰ Saffet Köse, *Genetiği ile Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 269.

¹³¹ (وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا) Nahl 16/ 81.

¹³² (وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَىٰهِنَّ دَرَجَةٌ) Bakara 2/228.

¹³³ Buharî, “Nikâh”, 91, “İstikrâz” 20, “İtk”, 17, 19, “Vesâyâ”, 9, “Ahkâm”,1; Müslim, “İmâre”, 20.

¹³⁴ Abduvahhâb Hallâf, *Ahkâmu ahvâli 'ş-şahsiyye fi 'ş-şer'i'ati'l-İslamiyye*, Dârü'l-kelam, Kuveyt 1990, s. 42.

¹³⁵ Nuri Kahveci, *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, s. 75; Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s. 131.

için gerekli olan eşyaları içinde barındırması gerekmektedir.¹³⁶ Evlilikten sonra oturulacak evin belirlenmesi eşler arasındaki çıkması muhtemel sorunları engellemektedir.

Evliliğin gerçekleşmesiyle nüfus kayıtları farklı yerlerde bulunan tarafların kayıtları tek bir kayıta erkeğin kütüğünde birleşir. Nüfus kayıtları birleştikten sonra kadın kocanın soyadını almaktadır. Bireysel ve toplumsal hayatta bazı problemleri gidermek ve karmaşayı önlemek için evlenen kadının eşinin soyadını alması kadının sorumluluklarından kabul edilmektedir.¹³⁷ Fakat bu durum tarafların anlaşmalarına ve zaman, şartlara göre değişebilir.

Kadının sorumluluklarından biri de kocasıyla iyi geçinmek ve ona hoş davranarak onun aile içinde huzur bulmasına yardımcı olmaktır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de;

*"Allah, sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var edendir. (İnsan) eşiyle birleşince eşi hafif bir yük yüklenir (gebe kalır) ve (bir müddet) onu taşır. ..."*¹³⁸ ve *"Kendisi ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bundan düşünen bir toplum için ibretler vardır."*¹³⁹

Ayetler ile bu duruma dikkat çekilmektedir. Bir hadisinde Allah Rasûlü: *"Kocasını hoşnut eden kadın cennetlidir"*¹⁴⁰ buyurarak bir kadının kocasına karşı tavrının onun ahiret hayatı içinde ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. *"Üç şey Âdemoğlunun mutluluğundan üç şey de Âdemoğlunun bahtsızlığındandır. Mutluluğundan olanlar salih kadın, iyi ev ve iyi binektir. Bahtsızlığından olanlar ise kötü kadın, kötü ev ve kötü binektir."*¹⁴¹

Başka bir hadiste Ashab-ı Kiram'ın hanımlarından olan Esmâ binti Yezid, sahabe hanımları adına Hz. Peygamber (s.a.v.)'e geldi ve şöyle dedi:

"Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! Ben kadınlar tarafından gönderilen bir elçiyim. Allah Teâlâ, seni bütün erkek ve kadınlara peygamber olarak gönderdi. Biz sana ve senin Rabbine iman ettik. Fakat biz kadınlar olarak, sizin evlerinizde kapayıp kalıyoruz, sizin cinsi isteklerinizi yerine getiriyoruz. Siz erkekler ise Cuma namazına gitmek, camilere ve cemaatlere gitmek, hastalara gidip hatır sormak, cenazelerde bulunmak, defalarca hacca gitmek, bunlardan daha faziletli olarak da Allah yolunda

¹³⁶ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 251.

¹³⁷ Nuri Kahveci, *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, s. 73; Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s. 131.

¹³⁸ (هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّيْهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيًّا فَمَرَّتْ بِهِ) Araf 7/189.

¹³⁹ (وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ) Rûm 30/21.

¹⁴⁰ İbn Mâce, "Nikâh", 4; Tirmizî, "Radâ", 10.

¹⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 168.

cihad etmek gibi üstünlüklerle bizi geçmiş durumdasınız. Şurası da bir gerçek ki erkekler hac ve umre yapmak, kâfirlerle savaşmak üzere evinden çıktığı zaman, mallarınızı bir koruyoruz, iplik eğirip elbiselerinizi dokuyoruz ve çocuklarınızı besliyoruz. O halde biz kadınlar, o hayırlı işlerin ecir ve sevabında sizlere ortak olamaz mıyız?"

Efendimiz onu sonuna kadar dikkatle dinledikten sonra yanında bulunan sahabilere dönerek buyurmuştur:

"Siz bir kadının dini konulardaki sorularını bundan daha güzel ifade ettiğini duydunuz mu?" diye sordu. Sonra da Esma'ya şunları söyledi: "Ey hanım! Şunu iyice anla ve seni gönderen hanımlara anlat ki, kadın kısmının kocasıyla iyi geçinip onun hoşnutluğunu kazanması, saydığı o değerli ibadetlerin hepsine denk olur"¹⁴²

Hadiste bir kadının kocasına iyi davranarak ailenin ve toplumun mutlu ve huzurlu olmasındaki etkisine dikkat çekilmiştir.

Evli bir kadının çocukların yeme, içme, eğitilmesi, evin düzeninin korunması konusunda sorumlulukları vardır. Peygamber Efendimiz (s.a.v); "...Kadın da kocasının evinden sorumludur"¹⁴³ buyurmuştur.

Evlilikte asıl olan erkeğin ailenin tüm maddi ihtiyaçlarını karşılamasıdır. Bazı durumlarda erkek bu maddi yükümlüğü yerine getirmede problemler yaşayabilmektedir. Böyle bir durumla karşılaşıldığında kadın kendi maddi imkânları nispetinde kocasına destekte bulunabilir. Bu kapsamda kadın, İslam'ın meşru kıldığı ve onur ve iffetiyle bağdaşır bir işte çalışmak suretiyle ailenin maddi yükünü hafifletebilir ve ailede maddi sorunların çıkmasına engel olabilir.

İslam'da aile düzeninden birinci derece sorumlu olan kocadır ve bu sorumluluğu erkeğe Kur'an-ı Kerim yüklemektedir.¹⁴⁴ Bu bağlamda kadının kocasından mutad olan yerler dışında bir yere gideceği zaman izin alması gerekmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kadınların ihtiyaçlarını karşılama hususunda şöyle buyurmaktadır: "*Ey kadınlar! İhtiyaçlarınızı karşılayan olmadığı zaman, Allah Teâlâ size ihtiyacınızı temin etmeniz için evlerinizden çıkmanıza izin vermiştir*"¹⁴⁵ hadisi kapsamında kadınlara zarurî ihtiyaçlarını karşılanması konusunda evden çıkmaya yetki ve salahiyeti var olmasına delil oluşturmaktadır.

¹⁴² İbnu'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 606/1210), *en-Nihaye fi ğaribi'l-hadis ve'l-eser*, Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (thk.), Daru'l-Bâz, Mekke ts., VII, 19.

¹⁴³ Buhârî, "Cuma", 11; Müslim, "İmare", 20.

¹⁴⁴ Nisâ 4/34.

¹⁴⁵ Müslim, "et-Tac", 851.

Evlikte kadının sorumluluklarını yerine getirmesi eşler arasında sorunların çıkmasına engel olmaktadır. Kadın sorumluluklarını yerine getirmediğinde de eşler arasında anlaşmazlık, kavga gibi çeşitli sorunlar oluşabilmektedir.

1.2.2.3. Kocanın Hanımına Karşı Sorumlulukları

Nikâh akdiyle başlayan evliliklerde eşlere ortak sorumluluklar yüklendiği gibi kadın ve erkeğe de ayrı ayrı sorumluluklar yüklenmektedir. Kur'ân-ı Kerim'de “ ... *Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farklı vardır. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir*”¹⁴⁶ ayeti ve Peygamber Efendimizin (s.a.v.)'in “*Hepiniz sorumlusunuz ve hepiniz elinizin altındakilerden sorumlusunuz. Erkek, aile halkından sorumludur...*”¹⁴⁷ hadisinde eşlerin birbirlerine karşı sorumluluklarının olduğu kocanın sorumluluğunun hanımından fazla olduğu açıkça beyan edilmektedir.

Bir rivayette; bir gün Ebû Abdillâh Selmân el-Fârisî (ö. 36/656 [?]) ziyaret için Ebü'd-Derdâ' Uveymir b. Kays b. Zeyd el-Hazrecî'nin (ö. 32/652 [?]) yanına gitti. Eşini eski bir kıyafet içerisinde garib, fakir halde gördü. Neden bu halde olduğunu sorduğunda Ümmü'd-Derdâ (r.anha): Kardeşin Ebu'd-Derdâ, dünyalık hiç bir şeye ihtiyaç duymuyor. Dünyadan elini eteğini çekti. Geceleri uyumaz oldu diye cevap verdi. Gece yattıklarında Ebu'd-Derdâ kalkmak istedi Selmân-ı Fârisî (r.a) “-Yat uyu! dedi.” Gecenin son üçte biri olunca kalktılar.

Sabah namazını cemaatle kılmak üzere beraberce mescide çıktılar. Namazdan sonra Ebu'd-Derdâ (r.a) kardeşi Selman (r.a) ile aralarında geçen hadiseyi Rasûlullah sallallahu aleyhi ve selleme anlattı. Bunun üzerine: “-*Ebu'd-Derdâ! Bize ruhbanlık emredilmedi. Selman doğru söylemiş. Rabbinin senin üzerinde hakkı var. Çoluk çocuğunun, ailenin senin üzerinde hakkı var. Vücudunun senin üzerinde hakkı var. Her hak sahibine hakkını ver*”¹⁴⁸ buyurarak kocanın hanımına olan sorumluluğunu hatırlatmıştır.

Evlilikte koca sorumluluklarını yerine getirmediği takdirde evde huzursuzluk ortamı meydana gelmesine sebep olurken sorumluluklarını yerine getirmesi halinde sorunların yaşanmasına da mani olmuştur. Kocanın hanıma karşı sorumlulukları şahsi ve mali sorumluluklar şeklinde iki başlık halinde ele alınabilir.

¹⁴⁶ (وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَىٰ نِسَائِهِمْ دَرَجَةٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) Bakara 2/228.

¹⁴⁷ Buhâri, “Nikâh”, 91, “Cuma”, 11, “İstikrâz”, 20, “Vesâyâ”, 9, “Ahkâm”, 1; Müslim, “İmâre”, 20.

¹⁴⁸ Buhâri, “Edeb”, 86, “Teheccüd”, 15; Tirmizî, “Zühhd”, 64.

1.2.2.3.1. Şahsi Sorumluluk

Evlik akdi ile kocanın hanımına karşı yapması gereken bir takım şahsi sorumlulukları vardır. Nikâh akdi ile kurulan evliliklerin huzurlu ve mutlu bir şekilde devam etmesi için kocanın bu sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Nisa süresinin 34. ayetinde

“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılmasına bağlı olarak ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah’a itaatkârdırlar. Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar.”¹⁴⁹

Bu ayet ilke olarak ailenin yöneticisini erkek olarak belirlemekte ve aile kurumu için idareciyi kavvâm kelimesiyle ifade etmektedir. Bu durumda kadın da itaakkâr konumundadır. Kavvâm ailesini her türlü bela ve sıkıntılardan koruyan bir sığınak olarak tutabilen, yükünü çekeabilen, geçimini üstlenebilen bu yönleriyle de itaati hak eden kişidir.¹⁵⁰ Kavvâmlık modern kültürün dayatmış olduğu ve öne çıkardığı anlamı ile bir hükmetme, tahakküm aracı değildir. Fedakârlık özelliği taşıyan yetkinin değil sorumluluğunun merkezde olduğu hakkın değil vazifenin öncelendiği bir vasıftır. Kavvâm mutlak yetkili, eşi üzerinde hak sahibi olan otokrat kişilik değil sorumluluklarını yerine getiren ve bunun hesabını önce Allah’a sonra da diğer ilgililere vermesi gereken şahıstır.¹⁵¹ Evlilikte kocanın kavvâm vasfının taşınması sorunların oluşmasını engellerken kavvam vasfının olmaması ise pek çok sorunun oluşmasına sebep olmaktadır.

“Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Açık bir hayâsızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdikleriniz bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah ondan pek çok hayır yaratmış olur.”¹⁵²

Ayeti kocaya hanımıyla iyi geçimli olma sorumluluğunu da yüklemektedir.

“Kadınlarınız hakkında Allahtan korkun! Kuşkusuz siz onları Allah’ın bir emaneti olarak aldınız ve onların cinselliklerini Allah’ın kelimesiyle(nikâh akdi ile) kendinize helal kıldınız.”¹⁵³ “Dikkatli dinleyin! Kadınlara hayrı tavsiye edin., zira onlar üzerinde hayırdan başka bir şeye sahip

¹⁴⁹ (الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ) Nisa 4/34.

¹⁵⁰ Saffet Köse, *Genetiği ile Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 151.

¹⁵¹ Saffet Köse, *Genetiği ile Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 152.

¹⁵² يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَجِلْ لَكُمْ أَنْ تُرَبُّوا النِّسَاءَ كَرَاهًا وَلَا تَعْضَلُوهُنَّ لِتَذَهَبُوا بِبَعْضِ مَا كَتَبْنَا لَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ وَعَايِرُوهُنَّ (بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا) Nisa 4/19.

¹⁵³ Ahmed b. Hanbel, V, 73; Müslim, “Hac”, 147; İbn Mâce, “Menâsik”, 84; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56.

*değilsiniz.*¹⁵⁴ ve *“Sizin en hayırlınız ailesine karşı en hayırlı olanınızdır.”*¹⁵⁵

Hadisi de bu sorumluluğa dikkat çekmekte ve erkeğin görevleri arasında saymaktadır. Kocanın iyi geçimli olmadığı evliliklerde sorunlar meydana gelmektedir.

Birden fazla evlilik yapmak zorunda kalan koca, hanımları arasında her türlü adaleti gözetmesi gerekmektedir. Kur’an-ı Kerim’de; *“Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birbirine) büsbütün gönül verip ötekini(kocası hem var hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın...”*¹⁵⁶ buyurulmaktadır. Peygamber Efendimiz; *“İki eşi olup da aralarında adâleti gözetmeyen kişi, kıyamet gününe vücudunun bir tarafı eğri olarak gelir”*¹⁵⁷ buyurarak, erkeğin eşleriyle münasebetinde adaletli olma noktasında ne derece hassas olması gerektiği üzerinde durmuştur. Kocanın kudreti dâhilin de olan durumlarda, sohbet ve yakınlaşma için geceleme konusunda eşler içinde ayırım yapmadan adalet ve eşitliğe uyması¹⁵⁸ anlamına gelen kasma riayet etmek Şafii dışındaki cumhura göre vaciptir.¹⁵⁹ Koca eşleri arasında adaleti gözetmediğinde eşleri arasında anlaşmazlıklar baş göstermekte ve bu durum evlilikten beklenen huzur ve mutlu bir yuva ortamı oluşmasına engel olmaktadır.

Evlilik birliğinin gayesine uygun olarak devam etmesi için hanımın nikâh akdî ile meşru kılınan ihtiyaçlarını koca karşılaması gerekmektedir.¹⁶⁰ Eşlerin evliliklerini mutlu ve huzurlu bir şekilde devam etmeleri için sadece fiziksel olarak bir arada bulunmaları yetmez aynı zamanda sevgi, saygı, şefkat, merhamet ihtiyaçlarının da karşılanması gerekmektedir.

Kur’an-ı Kerim’de¹⁶¹ eşler arasında boşanmayı gerektirecek bir durumla karşılaştıklarında, kocanın hanımını eziyet ve zarar vermeden iyilikle boşaması istenmektedir.¹⁶² Zira koca boşanmayı kabul etmediğinde kadına bu durum eziyet

¹⁵⁴ Buhâri, “Enbiya”, 1, “Nikâh”, 80; Müslim, “Radâ”, 62.

¹⁵⁵ Ebû Dâvûd, “Sünnet”, 14; Tirmizî, “İman”, 6, “Menakıb”, 63; İbn Mace, “Nikâh”, 50.

¹⁵⁶ (وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَدْرُوهَا كَالْمَعْلَقَةِ) Nisa 4/129.

¹⁵⁷ Ebû Davud, “Nikâh”, 39; Tirmizî, “Nikâh”, 42.

¹⁵⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 294.

¹⁵⁹ Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, Ahmet Efe, Yunus Vehbi Yavuz, Abdürrahim Ural (trc.), Risale Basın Yayın, İstanbul 1991, IX, 268.

¹⁶⁰ Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, s.128; *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, s.71.

¹⁶¹ Bakara 2/229, 231, 232.

¹⁶² Hasan Ali Görgülü, *İslam Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, Isparta 2005, s.109.

olacak ve eşine karşı sorumluluğunu yerine getirmemeye başlayacaktır. Bu durum da eşler arasında sorunların daha da artmasına neden olacaktır.

1.2.2.3.2. Mali Sorumluluk

Evlilik maddi ve manevi sorumlulukları içinde barındırmaktadır. Manevi sorumluluklar eşlerin sevgi, saygı, vs. şeklinde şahsi sorumlulukları içine almaktadır. Evlilik akdi ile kocanın bir takım şahsi sorumluluklarının yanında mali sorumlulukları da mevcuttur.

1.2.2.3.2.1. Mehir

Kocanın hanıma karşı yerine getirmesi gereken mali sorumlulukların başında mehir gelmektedir. Arapça bir kelime olan mehir sözlük de “nikâh bedeli, ağırlık, kalın” ve “karının nikâh akdi ile hak kazandığı mal” anlamlarına gelmektedir.¹⁶³ Mehir manasına gelen nihle,¹⁶⁴ ecr,¹⁶⁵ ferida,¹⁶⁶ alaik,¹⁶⁷ ukr,¹⁶⁸ mehr¹⁶⁹ gibi kelimelerde vardır.¹⁷⁰

İstilahta mehir için çeşitli tanımlar yapılmaktadır. İmam Şafii mehri, “Nikâh kıyıldıktan sonra cinsel birleşmenin gerçekleşmesi durumunda kadına verilmek üzere erkeğe vacip olan maldır”¹⁷¹ şeklin de tanımlamıştır. Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (ö. 861/1457), “mehir, ücret ve semen gibi bir karşılık değil kadının şerefini korumak için meşru kılınmıştır” görüşünü savunmaktadır.¹⁷²

Mehir için verilen mal, kadının bedeli veya ondan istifade imkânının karşılığı değil, bir ömür boyu beraber yaşama arzusunun sembolik alameti veya Allah'tan

¹⁶³ Zebîdî, *Tacu'l-Arûs*, XIV, 156; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, V, 184.

¹⁶⁴ Nisa 4/4.

¹⁶⁵ Nisa 4/24.

¹⁶⁶ Bakara 2/237.

¹⁶⁷ Ali b. Ömer Darekutni, *Sünenü'd-Darekutni*, Müessesetü'r- risâle, Beyrut 1986, III, 244.

¹⁶⁸ İbn Abidin, *Reddu'l-Muhtar ale'd-Durri'l-Muhtar*, II, 329.

¹⁶⁹ Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed (ö. 855/1451), *el-Binaye Şerhu'l-Hidaye*, Dâru'l-küttübi'l-İlmiyye, Beyrut 1980, IV, 646.

¹⁷⁰ Vehbi Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, IX, 199; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 356.

¹⁷¹ Şirbinî, *Mugni'l-Muhtac*, III, 220; Heyet, *el-Mevsu'atü'l-fıkhiyye vizaretü'l-evkaf ve's-şuûni'l-İslamiyye*, Kuveyt 2014, IX, 151.

¹⁷² H. İbrahim Acar, “Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2011, sy. 17, s. 370.

kadına bir hediye, bir bağıştır.¹⁷³ Nikâh akdinin neticesi olarak erkeğin eşine ödemek zorunda olduğu para veya mal¹⁷⁴ olarak tanımlanmaktadır.

Erkeğin, eşine hakkı olan mehrini ödemesi gerektiği kitap, sünnet ve icmada delilleri mevcuttur.¹⁷⁵ “... Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin...”¹⁷⁶ “... Bunların dışında kalanlar ise iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı. ...”¹⁷⁷ “... Mü'min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir...”¹⁷⁸ ayetleri Kur'an-ı Kerim'den delillerdir.

Peygamber Efendimiz nikâhlanacak bir kişiye mehir olarak bir şeyler vermesini emretmekte kocanın fakir olduğunu görünce: “...Demir bir yüzük bile olsa (eşine) ver...”¹⁷⁹ buyurarak mehrin gerekli olduğunu belirtmektedir. Abdullah b. Abbas'dan nakledilen bir hadis de Hz. Ali, Hz. Fatıma ile evlenirken “hitâmî zırhı” denilen değerli bir zırhı Hz. Fatıma'ya vermiştir.¹⁸⁰

“...kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla verin”¹⁸¹ ayetinde ve “... onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin.”¹⁸² Ayetinde belirtildiği üzere mehrin sahibi kadındır. Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre mehrin sahibi kadın olduğu için mehrde kimsenin ortaklığı yoktur. “Mehir menkûhanın malı olup onunla çeyiz yapmaya cebr olunmaz ve bir kızı tezvic veya teslim için ebeveyn veya akrabasının zevceden akçe ve eşyayı saire almaları memnudur.”¹⁸³ Hukuk-i Aile Kararnamesinde ki bu madde ile mehrin sahibinin kadın olduğu kanunlaştırılmıştır. Günümüzde başlık parası ve süt parası olarak adlandırılan ve kızın ailesine verilen paranın mehir ile ilgisi bulunmamaktadır.¹⁸⁴

¹⁷³ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayınları, İstanbul 1996, I, 338.

¹⁷⁴ M. Akif Aydın, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1988, XXVIII, 28.

¹⁷⁵ Kâsânî, *Bedâiyü's-sanâyi; fi tertibi's-şerâyi*, II, 331; İbn Kudame, *Muğni*, VIII, 3.

¹⁷⁶ (وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً) Nisa 4/4.

¹⁷⁷ (وَأَحَلَّ لَكُم مَّا وَرَاءَ ذَلِكَ أَن تَتَّخُوا بِأَمْوَالِكُمْ مَخْصِنِينَ غَيْرِ مُسَافِحِينَ) Nisa 4/24.

¹⁷⁸ (وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مَخْصِنِينَ غَيْرِ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي (أَخْدَانِ) Maide 5/5.

¹⁷⁹ Buhârî, “Libas”, 49, “Nikâh”, 14; Ebû Davud, “Nikâh”, 31; Tirmizî, “Nikâh”, 22.

¹⁸⁰ Nesâî, “Nikâh”, 76; Ebû Davud, “Nikâh”, 24, 25.

¹⁸¹ (وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً) Nisa 4/4.

¹⁸² (فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً) Nisa 4/24.

¹⁸³ Hukuk-i Aile Kararnamesi, md. 89-90.

¹⁸⁴ Mehmet Selim Aslan, *İslam Aile Hukuku*, s. 134; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 347.

Hanbeli mezhebinde yalnızca baba mehrin yanında belli bir meblağ alabilir ve buna Hz. Şuayb'ın kızıyla evlenmesine karşılık Hz. Musa'nın kendisine 8 sene çobanlık yapmasını şart koşmasına dayandırmaktadırlar.¹⁸⁵

Mehir tamamen kadının hakkı olduğu için onun izni olmadan kimse mehri kullanamaz. Ancak kadın kendi rızası ile bir başkasına izin verebilmektedir. Ayette " *Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşnutluğu ile verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin*"¹⁸⁶ buyurulmaktadır.

Mehrin azami miktarı için bir sınırlama getirilmemiştir. Hz. Ömer bir hutbesinde "Dikkat edin, kadınların mehirlerini çoğaltmak hususunda aşırılığa kaçmayın. Eğer mehirleri arttırmak dünyada övülmeye, Allah katında takvaya sebep olsaydı Rasûlullah buna daha fazla layık idi. Oysa ne Rasûlullah kadınlara 480 dirhemden (on iki ukiyyeden) fazla mehir verdi, ne de kızlarından birine on iki ukiyye¹⁸⁷ den fazla mehir verildi.¹⁸⁸ Her kim mehri 400 dirhemden fazla belirirse fazlalığı beytûlmâle alacağım. Bunun üzerine Kureyşli bir kadın buna hakkın yok ey Ömer deyince Hz. Ömer sebebini sordu. Kadın cevap olarak: "Bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın"¹⁸⁹ ayetini okuyunca Hz. Ömer "Allah'ım beni affet, bütün insanlar Ömer'den daha iyi biliyor" diyerek minbere yöneldi ve "Ey insanlar! Kadınların mehirlerini 400 dirhemden fazla vermenizi yasaklamıştım. Kim isterse malından dilediği kadar versin"¹⁹⁰ buyurması mehir de üst sınırın olmadığına delil olmaktadır.¹⁹¹

Mehrin alt sınırı konusunda fakihlerin farklı görüşler mevcuttur. Hanefiler de; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in "On dirhemden az mehir yoktur"¹⁹² buyurmasıyla mehrin alt sınırı 10 dirhem olarak kararlaştırılmıştır. Malikî mezhebinde mehrin en az miktarı 3

¹⁸⁵ İbn Kudame, *Muğni*, X, 118-120.

¹⁸⁶ وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِينًا مَّرِينًا) Nisa 4/4.

¹⁸⁷ Ukiyye: Kırk dirhem 118,8 gr. (Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 585).

¹⁸⁸ Tirmizi, "Nikâh", 23; İbn Mâce, "Nikâh", 17.

¹⁸⁹ (وَإِن أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِخْدِيَهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا) Nisâ, 4/20.

¹⁹⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, VII,

¹⁹¹ Meryem Arıkfıdan, *İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2015, s. 59.

¹⁹² Darekutni, *Sünen*, III, 247.

dirhem gümüşür.¹⁹³ Şafî ve Hanbelileri mehrin alt sınırı için bir belirleme yapmamışlardır.¹⁹⁴

Mehrin ödenmesi noktasında nikâh sırasında ya da nikâhtan sonra eşler anlaşabilirler. Anlaşma sonunda mehrin tamamı ertelenebileceği gibi tamamı peşin olarak da alınabilir veya bir kısmı peşin geriye kalanı vadeli olarak ödenebilir. Bu ödeme şekillerine göre mehr-i müsemma kendi içerisinde ikiye ayrılmaktadır.

“Nikâh akdinde peşin olarak verilmesi şart koşulan mehre “mehir-i muaccel” denir.¹⁹⁵ Taraflar mehrin ödeme şeklini belirlememiş fakat miktarını belirlemişlerse peşin ödenecek miktar örfe göredir. Mehir tamamı peşin olarak ödeniyorsa peşin erteleniyorsa ertelenir. Veya bir kısmı peşin diğer kısmı ertelenerek uygulanıyorsa öyle yapılır.¹⁹⁶ Mehr-i müccel ise nikâhdan daha sonra verilmesi şart koşulan mehir dir.¹⁹⁷ Kadın belirtilen süre dolmadan önce mehrini isteyemez. Mehrin mikrarı belirlendiği halde ödeme vakti belirlenmeyen ve bu konuda örfte bulunmayan durumlarda mehir; bâin boşanma veya eşlerden birinin ölmesiyle peşine dönüşür.¹⁹⁸

Nikâh akdi esnasında miktarı belirlenmemiş olan mehre mehr-i misil denilir. Mehri belirlenmeyen kadın emsalinin mehri kadar mehre hak kazanır.¹⁹⁹ Emsal mehrin belirlenmesinde İslam âlimlerinin değişik görüşleri vardır. Hanefî ve Şafî mezhebine göre emsal belirlenirken evlenen kızın baba tarafından kendisine denk olan kız kardeş, hala gibi kadınların mehri esas alınmaktadır.²⁰⁰ Mâlikî mezhebinde emsal belirlenirken sadece kız kardeş gibi mevki ve yaşam şartları bakımından kendisine denk akraba kadınları esas alınır. Hanbelî mezhebine göre de hem anne hem de baba tarafından kadınların mehri dikkate alınır.²⁰¹ Kadının ailesinde emsali yoksa kadının takva, güzellik, yaş, servet, bekârlık, iffet, eğitim, güzel ahlak gibi konularda kendisine benzeyen kadınlar esas alınır ve mehr-i misil belirlenir.²⁰²

¹⁹³ İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî (ö. 520/1126), *Bidayetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid*, Daru'l-fikir, İstanbul 1985, II, 18.

¹⁹⁴ Mehmet Selim Arslan, *İslam Aile Hukuku*, s. 133; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 224.

¹⁹⁵ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 356.

¹⁹⁶ M. Muhyiddin Abdulhamid, *el-Ahvalu's-şahsiyye fi's-şeriatü'l-İslamiyye*, Darül-kitabil-Arabi, Beyrut 1984, s. 133.

¹⁹⁷ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 356.

¹⁹⁸ Mehmed Zihni, *Ni'meti-İslâm*, Huzur Yayınevi, İstanbul 1976, s. 641; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 225.

¹⁹⁹ Mehmet Selim Arslan, *İslam Aile Hukuku*, s.134.

²⁰⁰ Serahsî, *Mebûsât*, V, 64.

²⁰¹ Haccâvî, *el-İknâ*, V, 177.

²⁰² Mevsilî, *el-İhtiyar*, III, 134.

Evlenen bir kadın, kendi isteği ve rızasıyla hakkı olan mehrini eşine bağışlayabilmektedir. Nitekim Allah âyet-i kerîmelerde: “... Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin.”²⁰³ “... Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şekle konusunda size günah yoktur...”²⁰⁴ buyurulmaktadır.

Evlilikte karşılıklı rıza ile belirlenen ve kocanın karısına verdiği veya vermeyi vaat ettiği mehir kadının hakkı olup erkeğin bunu ödemesi gerekmektedir. Fakat bu hak sorun doğurmamalıdır. Hz. Peygamber bir rivayette kadınların en hayırlısını “*mehir bakımından en kolay olanlar*”²⁰⁵ olarak tanımlamış mehir miktarının gereğinden fazla tutulmaması gerektiğini vurgu yapmıştır.

1.2.2.3.2.2. Nafaka

İslam’ın nikâhla kocaya yüklediği mali sorumlulukların biri de nafakadır. Sözlükte “harcamak, tüketmek” manasına gelen infâk masdarından türetilmiş olup “azık, ihtiyaçların karşılanması maksadıyla harcanan para vb. maddî değerler” anlamına gelmektedir.²⁰⁶ Fıkıh terimi olarak insanoğlunun hayatta kalmak için ihtiyaç duyduğu mesken, beslenme, giyim kuşam, sağlık giderleri, taşınma gibi temel ihtiyaçlardır.²⁰⁷

İslam aile hukukuna göre evin geçimini sağlamak kocanın sorumluluğudur.²⁰⁸ Kadın zengin olsa dahi kocası ona bakmak yükümlüdür.²⁰⁹ Kur’an-ı Kerim’de “Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ailenin geçimini sağlamakta)dırlar.”²¹⁰ ve “...onların normal ölçüde yiyecek ve giyecekleri çocuğun babasına aittir.”²¹¹ Yine Talak suresinde “Eli geniş olan durumuna göre nafaka versin; rızkı daraltılmış olanda Allah’ın kendisine verildiğinden versin. Allah

²⁰³ (وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ بِخَلَّةٍ فَإِنَّ طِينَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِينًا مَرِينًا) Nisâ 4/4.

²⁰⁴ (وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ) Nisâ 4/24.

²⁰⁵ Ebü’l-Hasen Emîr Alâüddîn Alî b. Balabân b. Abdillâh el-Mısırî (ö. 739/1339), *el-İhsan bi-tertibî sahihi İbn Hibbân*, Şuayb el-Arnaût (nşr.), Beyrut 1993, IX, 342; Ebü’l-Kâsım Müsnidü’l-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö. 360/971), *el-Mu’cemü’l-kebir*, Hamdi es- Selefi (nşr.), Musul 1983, XI, 78.

²⁰⁶ Celal Erbay, “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 282.

²⁰⁷ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 443; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1, 349.

²⁰⁸ Hukuk-ı Aile Kararnamesi md. 29.

²⁰⁹ Serahsi, *Mebcut*, V, 223.

²¹⁰ (الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ) Nisa 4/34.

²¹¹ (وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) Bakara 2/233.

*kimseyi verdiğinden fazlasıyla sorumlu tutmaz.*²¹² ayetlerin de erkeğin nafaka verme sorumluluğu açıkça bildirilmektedir.

Ebû Abdillâh Câbir b. Abdillâh b. Amr b. Harâm el-Ensârî'nin (ö. 78/697) hac konusundaki uzunca aktardığı hadiste Allah Rasulü kadınların haklarından bahsederken *“Kadınlar hakkında Allahtan korkun... kadınların sizin üzerinizdeki hakkı da yiyeceklerini ve giyeceklerini mâruf şekilde vermenizdir”* buyurmuştur.²¹³ Başka hadiste *“Kocanın eşine yedirdiğinden yedirmesi ve giydirdiğinden giydirmesidir”*²¹⁴ buyurularak kadının hakkı olan nafakanın kocası tarafından karşılanmasını gerektiği üzerinde durulmuştur.

Sahih nikâh akdinden sonra koca eşinin nafakasını temin etmekle mükelleftir. Kocanın zengin, fakir, hasta olması eşinin nafakasını temin etme sorumluluğunu düşürmez.²¹⁵ Kadın zengin olsa dahi kocası ona bakmak zorundadır.²¹⁶ Kocasının izni ile bir işte çalışan kadının nafakası dahi kocasına aittir. Kocasının izni olmadan çalışmaya devam eden kadının nafaka hakkı düşer.²¹⁷

İnsanın hayatta kalabilmesi için muhtaç olduğu en zaruri ihtiyaçları nafaka kapsamına girer. Nafaka kapsamında olan şeyler sabit miktarını belirlemek mümkün değildir. Çünkü ihtiyaçlar zaman içinde değişiklik arz etmektedir.

Kadın evlenip kocasının evine yerleştikten sonra her türlü yeme içmesi ile ilgili gıda maddelerini karşılamak kocaya ait olduğu gibi birlikte yaşamasalar da kocasının rızasıyla başka bir yerde kalan kadının da nafakasını kocası karşılar. Nitekim ayette *“Onları(annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir”*²¹⁸ buyurulmaktadır.

Başka hadis de Rasûlullah Hind'e *“Sana ve çocuğuna yeterli olanı ma'ruf bir şekilde al”* buyurmuştur. Bu deliller olması gereken miktarın vacipliğini ortaya koymaktadır. Rızıkta yeterli olanı karşılamamak ma'ruf olanı karşılamamaktır.²¹⁹

İslam âlimleri kocanın eşine vermesi gereken yiyecek nafakasının kapsamı konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Hanefi ve Şafilere göre yiyecek ve giyecek

²¹² (لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا) Talak 65/7.

²¹³ Müslim, “Hac”, 147; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56; İbn Mâce, “Menâsik”, 84; Dârimî, “Menâsik”, 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 73.

²¹⁴ Ebû Davûd, “Nikâh”, 42; İbn Mâce, “Nikâh”, 3.

²¹⁵ Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 172.

²¹⁶ Serahsi, *Mebcut*, V, 223.

²¹⁷ Mehmet Selim Aslan, *İslam Aile Hukuku*, s. 142; Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 174.

²¹⁸ (وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِتَابَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) Bakara 2/233.

²¹⁹ Serahsi, *Mebcut*, V, 180.

nafakası kocanın zenginlik ve fakirlik durumuna göre belirlenir. Delilleri de “ *Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olanda, Allah’ın ona verdiği (o ölçüde) harcasın*”²²⁰ ayetidir. Diğer görüşe göre eşlerin zenginlik fakirlik durumu, kadının konumu ve yörenin durumu dikkate alınarak hesaplanır. Delilleri yukarıdaki ayet ve Hind hadisinde “*Sana yetenini al*” buyurulmuş olmasıdır. Hanbelilere göre iki eşin durumunu dikkate almak delillerin hepsini uygulamak demektir. Çünkü ayet kocanın durumuna, hadis kadının durumuna göredir. Eğer ikisi zengin ise zengin nafakası ikisi de fakirseler fakir nafakası gerekir. Durumları farklı ise orta derecede nafaka ödenir.²²¹

Kadının giyim eşyası tarafların maddi durumlarına, mevsimlere göre her beldenin mutad olan giyim eşyalarından kışlık ve yazlık olmak üzere senede en az iki elbise alması kocaya vacip olur. İnsan hayatını devam ettirebilmek için temel gıda maddelerine ihtiyaç duyduğu gibi avret yerlerini örtmek, soğuk ve sıcaktan korunmak için giyinmeye de ihtiyaç duymaktadır.²²² Eşin vefatından sonra teçhiz ve tekfin masrafları da yine kocaya aittir.²²³

Koca karısı için maddi durumlarına uygun olarak bir ev temin etmekle mükelleftir. Allah “*Gücünüze göre kendi ikamet ettiğiniz yerlerde onları ikamet ettirin*”²²⁴ buyurmaktadır. Eşin kabul etmesi dışında koca hanımını akrabalarıyla oturmaya zorlayamaz. Koca daha önceki evliliğinden olan ve henüz ergenliğe ulaşmamış küçük çocuklarıyla oturabilirken kadının daha önce yapmış olduğu evliliğinden olan bu durumdaki çocuk ise kocanın rızası olmadan aynı evde oturtulamaz.²²⁵

Âlimlerin çoğunluğu (Malikîler hariç) meskende yaşayacak eşyaların mevcut olması gerekmektedir. Meskende yatak, yorgan, yastık gibi uyku için gerekli olan

²²⁰ (لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا) Talak 65/7.

²²¹ Serahsi, *Mebcut*, V, 180; Lütfiye Akgül, “İslam Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2015, sy. 62, s. 30.

²²² Serahsi, *Mebcut*, V, 180; Lütfiye Akgül, “İslam Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2015, sy. 62, s. 30.

²²³ Lütfiye Akgül, “İslam Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2015, sy. 62, s.30.

²²⁴ (أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ) Talak 65/6.

²²⁵ Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku*, s. 163; Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 176.

mefruşat, yeme içmede gerekli olan mutfak malzemeleri, âdete göre zorunlu ev eşyaları ve elbisesini yıkayacağı alet ve aydınlatma malzemesinin bulunması gerekmektedir.²²⁶

Tıbbi tedavinin yeterince gelişmediği ve öneminin kavranamadığı çağlarda müçtehitler ilaç ve tedavi masraflarını nafaka kapsamında değerlendirmeseler de günümüzde hayati önemi anlaşıldığından nafakaya dâhil edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda gelir düzeyi zayıf olan kadının tedavi giderleri kocası tarafından karşılanır. Durumu iyi olan kadın ise tedavi giderlerini kendisi öder.²²⁷

İslam âlimleri eşraftan olup baba evinde kendi hizmetini görmeye alışmayan veya hastalık vb. nedenlerle hizmet edemeyecek durumda olan kadına, kocanın zengin olması halinde hizmetçi sağlaması ve hizmetçinin nafakasını ödemesinin vâcip olacağı görüşündedirler.²²⁸

Günümüz açısından çalışan kadınlar dışarıdaki işinde çalışıp hem de ev işlerini yapması çok zor ve yorucu bir durumdur. Bu hakkın varlığı ile çalışan kadının korunabileceğini söylemek mümkündür. Çalışan kadınların kocalarından hizmetçi nafakasını temin etmeleri onların hayatlarında büyük bir kolaylık sağlayacaktır.²²⁹

Nafaka miktarının tespitinde kocanın durumuna itibar edip kadının konumu ve ihtiyaçlarını da göz ardı etmemek gerekir. Her ikisini de sıkıntıya düşürmeyecek şekilde tarafların konumu ve mali durumları göz önünde bulundurularak nafaka miktarının belirlenmesi uygun olur. “ *Eli geniş olan elinin genişliğine göre nafaka versin Rızkı dar olanda, Allah'ın ona verdiğiinden (o ölçüde) harcasın...* ”²³⁰ Zenginlik ya da fakirlik durumuna dikkat edilmezse bu nafakayı ceza haline dönüştürmekte ve evlilikte eşler arasında sorunlar çıkmasına neden olmaktadır.

²²⁶ Lütüfiye Akgül, “ İslam Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2015, sy. 62, s. 32.

²²⁷ Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 180.

²²⁸ Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 177; Recep Çetintaş, “İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2014, sy. 24, s. 195.

²²⁹ Meryem Arıkkıdan, *İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler*, s. 59.

²³⁰ (لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَّا آتَاهَا) Talak 65/7.

BÖLÜM 2: EVLİLİKLERDE YAŞANAN SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE İSLÂM HUKUKUNDA ÖNERİLEN YÖNTEMLER

Toplumun en önemli kurumunu aile oluşturmaktadır. Aile, kadın ve erkeğin ortaklaşa inşa ettikleri ve nikâhla meşruiyet kazandırdıkları davranış, tutum, sevgi ve yakın ilişkiler alanıdır. Toplumun sağlam ve güvenli yapıya sahip olması o toplumu oluşturan aile kurumunun yapısının sağlıklı olmasıyla mümkün olmaktadır. Temeli sağlam bir ailenin en belirgin göstergesi, eşler arasında mevcut olan sevgi, saygı ve uyumdur. Evlilikte uyum, karı-kocanın karşılıklı ihtiyaç ve beklentilerini karşılayarak birlikteliklerini devam ettirmeleridir.

Zamanla mutlu ve huzurlu başlayan evliliklerde eşler arasında sorunlar çıkması ve evliliğin dağılması gibi tehlikelerle karşı karşıya gelinmesi de mümkündür. Allah Teâlâ, evliliklerin dağılmasını önlemek amacıyla tedbir alınmasını tavsiye etmekte ve taraflara uymaları gereken yöntemleri bildirmektedir.

“Erkekler kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmuştur. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dır. İyi kadınlar itaatkârdırlar. Allah’ın (kendilerini) koruması sayesinde onlarda “gaybı” korurlar (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) baş kaldıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yatakta yalnız bırakın (Bunlar fayda vermezde mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol arayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.”²³¹
Ve “Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzaklaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik eder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız, Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”²³²

Ayetleri eşler arasında geçimsizlik ve sorun olduğunda başvurulacak yöntemleri bildirmektedir. Aile içinde sorunların çözümünde izlenecek yollar aile içi çözüm yolları ve yargı yolu ile çözüm yolları adı altında iki başlık şeklinde incelenebilir.

2.1. AİLE İÇİ ÇÖZÜM YOLLARI

Aile birbirinden farklı özelliklerde bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan bir kurumdur. İnsanlar yaratılış itibarıyla farklı özellik ve fitratlara sahiptirler. Bu durum eşler arasında sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Geçimsizlik durumunda ve çıkan problemlerin çözümünde, meseleyi eşler öncelikle kendi içlerinde çözmeye

²³¹ الرَّجَالُ قَوَامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِئَاتٌ بِمَا كَسَبْنَ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ (وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْتِكُمْ فَلَا تَجْرِهْنَ عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا) Nisa 4/34.

²³² وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُخْبِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ (تَحْسَبُوا وَيَتَفَقَّهُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا) Nisa 4/128.

yönlendirilmektedir. Eşler arasında problemler dışarıya sızdığı oranda büyüme ve çözülmesi de zorlaşmaktadır. Kur'an-ı Kerim ailenin özel olduğunu ve çıkan sorunların da fazla yayılmadan mahremiyet sınırları içerisinde çözüme kavuşturulması gerektiğini vurgulamaktadır. Eşler kendi aralarında sorunu çözmede başarılı olmadıklarında ise hakem ve hâkim devreye girmektedir.

Eşler arasındaki sorunların çözümüne dair ayetler ve hadisler toplumun temel taşı olan aileyi korumaya yönelik tedbirlerdir. Kur'an-ı Kerimdeki eşlerin sorunlarına yönelik tedbirler sabır, sulh, öğüt, yatakları ayırma, darb, tahkim, hu'l, îlâ' ve talak başlıkları altında incelenecektir.

2.1.1. Sabır

Sözlükte “engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak” anlamlarına gelen sabr ahlâk terimi olarak “üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belâlar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet” anlamlarına gelmekte ve karşıtının ceza (telâş, kaygı, yakınma) olduğu belirtilmektedir.²³³ Kur'ân-ı Kerim'de

“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş! Bu sonuca ancak sabırlı olanlar ulaşabilir, yine buna ancak (erdemlerde) büyük pay sahibi olanlar ulaşabilir.”²³⁴

buyurularak sabırlı olma tavsiye edilmektedir. Hz. Peygamber'in bir hadisinde de sabır ile ilgili olarak *“Hiç kimse sabırdan daha hayırlı ve geniş bir nimet verilmemiştir”²³⁵* buyurulmaktadır.

İnsanın sıkıntılı, acılı, üzüntülü anları olabilmekte ve bu durumların etkisi ile insan sabırsız davranabilmekte, öfkeye kapılarak hareket edebilmekte ve bunun sonucunda da çeşitli sorunlar yaşayabilmektedir. Aile hayatında da boşanmadan şiddet ve cinayete varıncaya kadar aile ile ilgili sorunlarının en önemli sebebi sağduyunun kaybolduğu öfke ve sabırsızlık halidir. Öfke hali ile söylenen bir söz ve eylemin telafisi mümkün olmayan noktalara varmakta öfke dindikten sonra ise pişman olunmaktadır.

Öfkenin ilacı sabırlı olmaktır. Ancak öfkesine kapılmış sabırsız eşe karşı diğer tarafa düşen sükûnetini koruyarak öfke halinin geçmesini beklemektir. Bu durumun sağlanabilmesi halinde sorunları çözebilme ihtimali her zaman mümkün olmaktadır.

²³³ Mustafa Çağrı, “Sabır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, XXXV, 337.

²³⁴ وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِيهَا وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ (Fussilet 41/34-35. (إِلَّا تُوْخَطُّ عَظِيمٌ

²³⁵ Buharî, “Zekat”, 50; “Rikâk”, 20; Müslim, “Zekat”, 124.

Öfke hali kişinin mantıklı düşünme ve hareket etme yetilerini etkisiz hale getirmektedir. Diğer tarafın da öfkeye öfke ile karşılık vermesi halinde sorunun sınırları genişlemekte ve neticede sorunun çözümü zorlaşmaktadır.²³⁶

“Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım dileyin. Şüphesiz Allah sabredenlerin yanındadır.”²³⁷ “And olsun ki sizi biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltmekle sınavacağız. Sabredenleri müjdele!”²³⁸ ayetleri sıkıntılı durumlarda sabırlı olmayı tavsiye etmektedir.

Sabır, mükâfatını Allah’tan bekleyerek yaşanılanı kabullenmektir. Allah’a güvenip dayanmaktır. Sabırda karşısındakine anlayışla bakmak, güzel geçinmek, fedekârlık, sevgi ve muhabbet vardır.

2.1.2. Sulh

Kur’an-ı Kerim’de aile içi ihtilafların çözümünde sulh yolu tavsiye edilmekte ve bunun eşler arasında hayırlı bir yol olduğu belirtilmektedir. Sözlükte "barışma, barış, uzlaşma, anlaşma; barıştırma" gibi anlamlara gelen sulh kelimesi, fıkıh terimi olarak bireyler veya toplumlar arasındaki çekişmelerin anlaşmayla sona erdirilmesini veya bu nitelikteki anlaşmayı ifade etmektedir.²³⁹

“Müminler ancak kardeşirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin, Allah’a itaatsizlikten sakının ki rahmetine mazhar olasınız.”²⁴⁰ ve “Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin; ikisinden biri diğerinin hakkına tecavüz etmiş olursa -Allah’ın emrine geri dönünceye kadar- haksızlığa sapanlara karşı savaşın; dönerlerse aralarındaki anlaşmazlığı adaletle çözüme bağlayın ve herkese hakkını verin. Allah hakkı yerine getirenleri sever.”²⁴¹

Ayetleri de her hangi bir uyuşmazlıkla karşılaştıklarında Müslümanların devreye girmesini istemekte ve bunu bir kardeşliğin gereği olarak yapmayı tavsiye etmektedir.

Hz. Peygamber konu ile alakalı olarak “Size namazdan ve oruçtan daha hayırlı bir ibadeti haber veriyim mi? Sorusuna evet ya Rasûlallah! diyen sahabilerine:

²³⁶ Saffet Köse, *Genetiği ile Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 347.

²³⁷ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ) Bakara 2/153.

²³⁸ (وَلَتَبْلُوَنكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ) Bakara 2/155.

²³⁹ Ahmet Yaman, “Sulh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII, 481.

²⁴⁰ (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَعْيُنِكُمْ وَآتُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَرْضَوْنَ) Hucurât 49/10.

²⁴¹ (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَت إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَبْغِي إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنَّ فَاتٍ)
(فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ) Hucurât 49/9.

İnsanların arasını düzelmek buyurmuş ve iki kişinin arasını bozmanın usturanın kılı kazıldığı gibi dini kökünden kazıyıp atan bir tutum ²⁴²olarak değerlendirmiştir.

*“Eğer bir kadın kocasının kötü muamelesinden yahut yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh hayırlıdır. Nefisler de cimriliğe meyillidir. Eğer güzel davranır ve Allah'a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”*²⁴³

Ayetteki erkeğin kötü muameleden kasıt hanımına karşı kötü davranması, evlilik hukukunu yerine getirmeyen, âdil davranmayan ve eşinden yüz çeviren (i'râz) koca söz konusu edilmektedir.²⁴⁴

Eşler arasında sorunların çözümünde sulh yöntemi taraflara kolaylık, zaman tasarrufu sağlamak ve taraflar arasında oluşabilecek kin ve nefreti önlemektedir. Eşler arasında sulh yöntemi çözüm olmadığında öğüt metoduna başvurulması gerekmektedir.

2.1.3. Öğüt

Allah Teâlâ, aile içi uyuşmazlıklarda, sorunların çözümü ve evliliğin devam etmesini sağlamak için bir süreç takip edilmesini tavsiye etmektedir.

*“Erkekler kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta(ve ailenin geçimini sağlamakta)dır. İyi kadınlar itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini) koruması sayesinde onlarda “gaybı” korurlar (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) baş kaldıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yatakta yalnız bırakı, (Bunlar fayda vermezde mecbur kalırsanız) onları (hafifçe) dövin. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol arayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.”*²⁴⁵

Ayetinde kadının nüshûzu halinde kocaya üç yol gösterilmekte olup bunlardan ilk yapılması gereken yol öğüttür.

Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî (ö. 333/944), kadın eşe yönelik yapılacak öğüttün içeriğini; “*Öğüt bu işlerin varacağı noktayı hatırlatan bir öğüttür*”²⁴⁶ şeklinde tanımlamaktadır. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b.

²⁴² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 445; Buhârî, “Sulh”, I,11; Ebû Davûd, “Edeb”, 50; Tirmizî, “Kiyâmet”, 56.

²⁴³ وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُخْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ (Nisa 4/128. (تَحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

²⁴⁴ Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008, II, 154.

²⁴⁵ الرَّجَالُ قَوَامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ (Nisa 4/34. (وَالَّذِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فِعْظُهُنَّ وَاهْتَجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا

²⁴⁶ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî (ö. 333/944), *Tevilâtü'l-Kur'an*, Fâtuma el-Haymî (nşr.), Beyrut 2004, I, 413-424; Neseffî, Ebû'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (ö. 710/1310), *Medariku't-tenzîl ve Hakaiku't-tevil (Tefsiru'n-Neseffî)*, Yusuf Ali Bedîvî (thk.), Dâru'l-kütübü't-tayyip, Dimeşk ts., I, 354-355.

Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277) nasihatten kastın serkeşlik eden kadına kocası tarafından “Allah’tan korkması gerektiği, böyle devam etmesi halinde hecr ve dövmenin mübah olduğu, nafakasının sakıt olacağı” vb. durumların hatırlatılması olduğunu belirtmiştir.²⁴⁷ Ebü’l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî (ö. 682/1283) de konu hakkında benzer şeyler söylemiştir.²⁴⁸

Öğüt vermenin kendisine özgü kuralları mevcuttur. Kurallara riayet edilerek yapılan öğüt sonuç vermektedir. İlk önce öğüt veren kişi muhatabını özelliklerini bilerek ona değer vererek, karşındakine yumuşak davranmalıdır. Kur’an-ı Kerim’de Allah Teâlâ, Hz. Musa ve Hz. Harun Peygamberi, Firavuna davete gönderirken şöyle emir vermektedir. “*Firavn’a gidin. Çünkü o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar.*”²⁴⁹ Bir erkek de, hanımına karşı öğütte bulunurken belirli sınırlar içerisinde eşini incitmeden, güzel bir üslup ile yaptığı davranışların doğru olmadığını anlatarak doğru olanın nasıl olması gerektiğini bildirip yine de düzelme olmadığı takdirde bazı sıkıntıların olabileceğini kendisine hatırlatması uygun olmaktadır.

Normalde yapılan öğüt ile eşler arasında sorunların çözümü için kullanılan öğüt bir birbirlerinden farklıdır. Genel nitelikli öğüt, bilgi verme, belirli bir tecrübeyi paylaşma gibi amacı ve kendisine öğüt verilenin kabul edip etmeme gibi durumları söz konusudur. Ancak kocanın eşine vereceği öğütte nüşuz tavırlardan kaynaklanan sorunun çözümü esas olduğundan yapılan öğüdün kabul edilmemesi durumunda doğacak istenmeyen sonuçlar ya açıktan ya da ima yoluyla hanıma hatırlatılması gerekmektedir.

Eşler arasındaki sorunların çözümünde öğüt fayda vermişse sorun çözüme kavuşacağından başka bir tedbire gerek kalmaz. Yapılan öğüt fayda vermemişse ayette belirtilen ikinci aşama olan yatakları ayırma yöntemine başvurulması gerekmektedir.

2.1.4. Yatakları Ayırma

Kur’an-ı Kerim’de kadının nüşûzuna karşılık ikinci tedbir “... *Onları yataklarında hecr edin (yalnız bırakın)*...”²⁵⁰ ayeti uyarınca kadının yatakta yalnız bırakılmasıdır.

²⁴⁷ Nevevî, *Kitâbü'l-Mecmû'*, XVIII, 98-100, 133-144.

²⁴⁸ İbn Kudâme, *Muğnî*, X, 259-263.

²⁴⁹ (إِذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لِّعَلَّه يَنْذَرُ أَوْ يَخْتِصِمِ) Tâhâ 20/43-44.

²⁵⁰ (وَاجْرَوْهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ) Nisa 4/34.

İslam âlimleri kadının yatakta hecr edilmesini çok geniş anlamda bir tepki ve yaptırım şeklinde anlamışlardır. Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Saîd b. Cübeyr b. Hişâm el-Esedî (ö. 94/713 [?]) ve Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (ö. 150/767) hecrden kastın “bir yatakta olmak ama cimayı terk etmek”, Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî (ö. 103/721), Ebû Amr Âmir b. Şerâhîl b. Abd(illâh) el-Hemdânî eş-Şa'bî (ö. 104/722), Ebû İmrân İbrâhîm b. Yezîd b. Esved en-Nehaî el-Kûfî (ö. 96/714) “yatakta beraber yatmamak” olduğunu belirtirken Ebû Muhammed İsmâil b. Abdirrahmân b. Ebî Kerîme el-A'ver es-Süddî el-Kebîr el-Kûfî (ö. 127/745) ve Ebü'l-Kâsım (Ebû Muhammed) Dahhâk b. Müzâhim el-Hilâlî el-Horasânî el-Belhî (ö. 105/723), “Onun yanında uyuyup vat' yapıp/cinsel ilişki kurup ancak sırtını dönüp konuşmamak”, Ebû Abdillâh İkrime b. Abdillâh el-Berberî el-Medenî (ö. 105/723) ise “yatakta yalnız bırakmanın, ona ağır konuşma şeklinde olup cinsel birlikteliği terk etmeyi gerektirmemek” tarzında olabileceğini söylemişlerdir. Ebû Bekr Muhyiddîn Abdülkâdir b. Muhammed b. Yahyâ b. Mekrem el-Hüseynî et-Taberî el-Mekkî (ö. 1033/1624) ise hecri, “kadının bağlanması” olarak tanımlamıştır.²⁵¹

Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî (ö. 587/1191), hecrin keyfiyeti hakkında ihtilaf edildiğini belirterek üç durumdan bahsetmiştir. Bunlar; aynı yatağı paylaşmayı ve karı-koca beraberliğini terk etmek, birlikte yatıp beraber olup konuşmamak, karısıyla birlikte olup ancak aynı yatakta yatmamaktır. Kâsânî, karı-koca beraberliğinin eşler arasındaki ortak bir hak olduğuna, kocanın kendisini zarara sokan, hakkını yok eden bir uygulamayla karısını te'dib etmeyeceğine dikkat çekmiştir.²⁵² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277) de hecrin bir yatakta yatmamak olduğunu, eğer söz ile tehcir edilecek olursa üç günden fazla olamayacağı ve ancak evde olabileceğini ifade etmektedir.²⁵³

Yapılan nüşuza tepki olarak yatakların ayrılması da çözüm olmuyorsa ayeti kerimede öngörülen üçüncü çözüm yolu olan darb yöntemine başvurulmaktadır.

²⁵¹ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Câmiu'l-beyân an te'vili'l-Kur'ân*, Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (thk), Kahire 2001, VI, 687; Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), *en-Nüket ve'l-uyûn*, Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut ts., I, 480-483; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, VI, 278-289; Raziye Bozova, *Naslar Çerçevesinde Dövme Meselesi ve Kadınların Dövülmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2016, s. 117.

²⁵² Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, III, 613.

²⁵³ Nevevî, *Kitâbü'l-Mecmû'*, XVIII, 98-100, 133-144.

2.1.5. Darb

Ayeti kerimede kadının nüşûzuna karşılık yatakların ayrılması fayda sağlamamış ve kadının verdiği huzursuzluğa ve haksız tutumlarına devam etmesi durumunda üçüncü çözüm olarak “... (*Bunlar fayda vermezde mecbur kalırsanız onları (hafifçe) dövün. Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol arayın. Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür*”²⁵⁴ ayeti kapsamında darb emredilmektedir. Darb tedbiri özellikle günümüzde, kadın hakları ve insanlık onuru yönlerinden önemli bir tartışma konusu olmuş ve farklı manalar yüklenmiştir.

Arapça'nın çok zengin bir dil olması, Kur'an-ı Kerim ve hadislerdeki nasların yorumlarının zengin olmasına zemin hazırlamıştır. Arapça'da türevleriyle birlikte onlarca kelime mevcuttur. Darabe. “ضَرْبٌ يَضْرِبُ ضَرْبًا” kelimesi de bunlardan biri olup çok çeşitli manalara gelmektedir.

Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (el-Fürhûdî) (ö. 175/791), Kitâb'ül-Ayn adlı eserinde darb kelimesinin bir şeyi diğer şeye vurmak, gitmek, ayırmak uzaklaştırmak, birini bir işten alıkoymak, menetmek, halis bal, çelimsiz adam, evinde ikamet etmek²⁵⁵ gibi çeşitli anlamlar vermektedir.

Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) Kâmusu'l-muhît adlı eserinde deprenip oynamak, uzamak, kaçmak-geçip gitmek, hafif yağmur, işitmekten menetmek, talep ve kesp eylemek, kar tutmak, göz çukurlayıp içeri batmak çökmek²⁵⁶ gibi anlamları mevcuttur.

Ayet-i kerimelerde darb kelimesi değişik manalarda elli sekiz ayette yer almaktadır.²⁵⁷ İlk dönem müfessirlerden İbn Abbas, İkrime, Said b. Cübeyr, Şa'bî, Atâ, Muhammed b. Ka'b, Süddî وَاضْرِبُوهُنَّ “(vadribûhünne)” ifadesinden “gayra müberreh (şiddetli, aşırı olmayan)” dövme; Katâde, “gayra müberreh yani gayra şâin dövme” (yani lekelemeyecek, çirkin ve kusurlu hale getirmeyecek bir vurma); Hasen ise “gayra müberreh, gayra müessir (yani, iz leke bırakmayacak, morartmayacak) dövme” olarak

²⁵⁴ (وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا) Nisa 4/34.

²⁵⁵ Halil b. Ahmed, *Kitâb'ül-ayn*, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut 2001, s. 545.

²⁵⁶ Fîruzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed (ö. 817/1415), *Kâmusu'l-muhît*, Müesseseti'r-risâle, Beyrut 1987, s. 138; Asım Efendi, *Muhît Tercemesi*, I, 186.

²⁵⁷ el-İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb, “ضرب”, *Müfredât-ı elfâzı'l-Kur'ân*, s. 505-506.

anlamışlardır.²⁵⁸ İbn Kesîr de “incitmek şartıyla dövme”,²⁵⁹ Mâverdî “gayra münehhek dövme (aşırı olmayan)”²⁶⁰ manalarını vermiştir.

Kur’an-ı Kerim’de “Onlarla (kadınlarla) iyi geçinin”²⁶¹ ayetiyle nikâhın kuruluş aşamasından sona ermesine kadar yani evliliğin bütün aşamasında eşlerin birbirlerine karşı sevgi, nezaket, iyilik göstermeleri yönünde yönlendirme yapılmıştır. Allah Rasulü de diğer alanlarda olduğu gibi bu konuda da en güzel örnek olmuş eşlerine şiddet uygulamak bir yana kötü bir söz dahi söylememiştir. “Allah katında sizin en hayırlınız kadınlara karşı iyi davranmanızdır. Bu konuda en iyi örneğinizde benim ”²⁶² buyurmuştur. Hz. Aişe de Peygamberin hiçbir kadını ve hizmetçiyi dövmediğini bildirmiştir.²⁶³

Veda hutbesinde Hz. Peygamber (s.a.v.) “Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah’ın emaneti olarak aldınız ve onların namusunu kendinize Allah’ın emriyle helal kıldınız. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, kadınların da sizin üzerinizde hakkı vardır”²⁶⁴ buyurarak kadınların Allah’ın bir emanet olduğu ve eşlerin bir birlerine karşı sorumluluklarının vurgulamaktadır.

Hadislerde Hz. Peygamber; “Eşlerine şiddet uygulayanların iyi insan olmadıklarını,²⁶⁵ eşlerinizi döveceksiniz sonrada utanmadan onunla aynı yatağa girecek yüzsüzlüğün göstereceksiniz öyle mi?”²⁶⁶ diyerek hanımlarını döven erkekleri azarlamaktadır. Yine “Allah’ın kullarını dövmeyiniz”²⁶⁷, “Müslümanları dövmeyin”²⁶⁸, “Kadınları dövmeyin ”²⁶⁹ buyurarak dövmeyi yasaklamaktadır.

²⁵⁸ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VI, 6; Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî (370/981), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Dâru'l-fikr, Lübnan 1993, II, 269.

²⁵⁹ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfîî (ö. 774/1373), *Hadislerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsiri*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1985, II, 292-296.

²⁶⁰ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277), *el-Mecmû şerhu'l-mühezzeb li'ş-Şîrâzî*, Muhammed Necib el-Mufî'î (thk.) Mektebetü'l-irşad, Cidde ts., XVIII, 98-100, 133-144; Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), *en-Nüket ve'l-uyûn*, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut ts. I, 480-483.

²⁶¹ (وَعَابِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ) Nisa 4/19.

²⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 472.

²⁶³ Müslim, “Fedail ”, 79; İbn Mâce, ” Nikâh “, 51; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, VI, 229.

²⁶⁴ İbn Mâce, “Menâsik”, 84; Ebû Davûd, “Menâsik”, 56.

²⁶⁵ İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

²⁶⁶ Müslim, “Cennet”, 49.

²⁶⁷ Ebu Davud, ”Nikâh “, 42; İbn Mâce, ” Nikâh “, 51; Darimi, ” Nikâh “, 34.

²⁶⁸ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, I, 404.

²⁶⁹ Ebu Davud, ”Nikâh “, 41.

“Siz kadınları Allah’ın emaneti olarak aldınız. ”²⁷⁰ hadisinde Allah Rasulü kadının koca nezdinde “Allah’ın emaneti” olduğuna vurgu yapmıştır. Emanetin hükmü emanet kimin nezdinde ise onu hassasiyetle koruması ve zamanı geldiğinde sahibine aldığı gibi iade etmesi gerekmektedir. Kadının kocasının yanında emanet oluşu ağır bir sorumluluğun da ifadesidir. Erkek Allah’ın koyduğu şartlar çerçevesinde kadını O’nun adına muhafaza etmek zorundadır.

Nisâ sûresi 34. ayetindeki darb kelimesine dövme manasını verenler eşin dövülmesini de belirli şartlara bağlamışlardır. Naşize olan bir kadının dövülebilmesinin meşru sayılabilmesi için, dövme tedbirinin kadının te’dibin de etkili olacağı ve nuşûzundan vazgeçeceği kanaatinin erkekte oluşması gerekmektedir. Eğer erkek, eşini dövmenin fayda sağlamayacağı kanaatindeyse eşini dövmesi caiz değildir. Kadının nikâhın taraflara yüklemiş olduğu görevleri yerine getirmemesi, eşinin sahip olduğu hakkına riayet etmemesi, onun kişilik ve onurunu zedeleyici davranışlar sergilemesi veya iffet ve namusunu zedeleyecek durumlara yönelmesi gibi olumsuz davranışlar sergilemesi hâlinde kocanın naşize olan eşini aile yuvasının devamını sağlamak adına böyle bir yönleme başvurabilir²⁷¹ görüşündelerdir.

Günümüz toplum yapısı ve aile düzeni göz önüne alındığında evlilikteki yaşanan sorunların çözülmesi konusunda dövme anlamında darp yönteminin çözüm olmayacağı aşikardır. Kocanın eşini dövmesi ailenin bütünlüğünün korunmasına ve devamının sağlanmasına faydadan çok zarar getirmektedir. Günümüzde uygulanan kanunlarına göre eşinden her ne sebeple olursa olsun dayak yiyen kadın, şiddete maruz kalmış olarak kabul edilmekte ve kocaya bir takım cezalar verilmektedir. Bununla birlikte, kadınlar dövme tedbirine maruz kaldıkları takdirde bu durumu kabullenememekte ve eşlerini mahkemeye vererek kolaylıkla boşanabilmekte ve bu sebepten dolayı aile yuvaları da dağılmaktadır.²⁷²

Nisa sûresi 34. ayeti hakkında farklı yorumlar da mevcuttur. Özellikle son dönemlerde Kur’ân’ın genel prensipleriyle ve sünnet uygulamalarıyla bağdaşmadığı gerekçesiyle dövme anlamı verilmemektedir. Dövme dışında bu kelimeye “onları

²⁷⁰ Buhârî, “Nafaka”, 1, 4; Müslim, “Hacc”, 147.

²⁷¹ Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza el-Menûfî el-Ensârî el-Mısırî (ö. 1004/1596), *Nihayetü'l-muhtâc ilâ şerhu'l-minhâc*, Muhammed Ali Beyzûn (nşr.), 3. Baskı, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2003, VI, 383; Şirbinî, *Mugni'l-muhtac*, III, 260; Heyet, *el-mevsu'atü'l-fikhiyye*, XI, 301.

²⁷² Şevket Topal-Yunus Emre Küçük, “Aile içi Şiddet ve İslam Hukukundaki Önleyici Tedbirler”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, sy.1, s.12.

çıkarın”, “onları evden çıkarın/buldukları yerden başka bir yere gönderin” veya “evden uzaklaştırın” gibi anlamlar da verilmektedir.

2.1.6. Tahkîm

Kur'an-ı Kerim'de eşler arasındaki anlaşmazlıklarda Nisâ Sûresi 34. ayette zikredilen hususların sonuç vermemesi neticesinde sorunların çözümü için tahkîm yöntem tavsiye edilmektedir. Sözlükte bir konuda hüküm ve karar vermeyi bir kişiye bırakmak anlamına gelen tahkîm fıkıh terimi olarak “aralarında hukukî ihtilâf bulunan tarafların bu ihtilâfî çözüme kavuşturması için üçüncü kişiyi ya da kişileri hakem tayin etmesi ve bu hususta yaptıkları sözleşme” anlamına gelmektedir.²⁷³ “Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterse Allah da onları uzlaştırır.”²⁷⁴ ayetinde tahkîm yöntemi ile hakemler geçimsizlik sebebi ile araları açılan taraflardan ikisini de dinleyerek eşler arasındaki mevcut anlaşmazlık nedenini araştırarak tarafların arasını düzelterip evlilik birliğinin yeniden sağlanması amaçlanmaktadır.

*“Müminler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.”*²⁷⁵ “Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşurlarsa aralarını düzeltin.”²⁷⁶ “Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzaklaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”²⁷⁷

Ayetlerinde her hangi bir uyuşmazlıkla karşılaştıklarında Müslümanların devreye girmesi istenmekte ve bunun kardeşliğin bir gereği olarak yapılması tavsiye edilmektedir. Konu ile alakalı olarak bir hadis de “Size namazdan ve oruçtan daha hayırlı bir ibadeti haber veriyim mi? Sorusuna evet ya Rasûlallah! diyen sahabilerine: İnsanların arasını düzeltmek buyurmuş ve iki kişinin arasını bozmanın usturanın kılı kazıdığı gibi dini kökünden kazıyıp atan bir tutum”²⁷⁸ ifadeleri yer almaktadır.

²⁷³ Mustafa Yıldırım, “Tahkim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 411.

²⁷⁴ (وَإِنْ جُفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا) Nisâ 4/35.

²⁷⁵ (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ) Hucurât 49/10.

²⁷⁶ (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا) Hucurât 49/9.

²⁷⁷ (وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسَ الشُّحَّ وَإِنْ) Nisa 4/128.

²⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI, 445; Buhârî, “Sulh”, 1, 11; Ebû Davûd, “Edeb”, 50; Tirmizî, “Kiyâmet”, 56.

Tahkim ile ilgili ayette hakemlerin iki tarafın ailesinden seçilmesi, eşlerin iç hallerini daha iyi bilmeleri, eşler onların yanında daha rahat ve içlerindeki daha açık bir şekilde ortaya koymaları, aileden olan kimselerin yabancılara oranla eşlerin arasını bulmayı daha çok isteyecekleri açılarından daha uygundur. Ayrıca hakemlerin tarafların akrabası olması dışında güvenilir, adalet ehli, görüşmeleri sağlam ve tutarlı, fikhî basireti ve bilgisi olan, taraflara sözü geçebilecek birisi olması, kuvvetli bir mantık ve beyan gücüne sahip, bu işe layık ve kendilerinden beklenen sonucu gerçekleştirebilecek kimselerden olması da hakemde aranan özelliklerdendir.²⁷⁹

Ayette hakemlerin eşlerin ailelerinden olmaları emir sîgası ile bildirilmiş olsa da buradaki emir kimi fakihlere göre vücuta değil, irşad ve istihbaba hamledildiği için şart olarak kabul edilmemiş ve aileden olmayanlardan da -diğer şartların bulunması halinde- hakem seçilebileceği caiz görülmüştür.²⁸⁰

Âlimlerin arasında hakemlerin ne tür yetkilere sahip oldukları noktasında ihtilaf mevcuttur. Hakemlerin görevinin sadece tarafların aralarını düzelmek olduğunu savunanlar olduğu gibi boşama yetkisine de sahip olduğunu söyleyenlerde mevcuttur.²⁸¹ İbn Hazm da bu görüşü benimsemektedir.²⁸²

Malikiler hakemlerin tam yetkili oldukları konusunda görüş birliği içerisinde.²⁸³ Şafii ve Hanbelî mezheplerinin bir kısmı hakemlerin boşamada yetkili olduklarını söylerken diğer kısmı boşamada yetkisinin olmadığını savunmuştur.²⁸⁴ Bu konuya günümüz İslam hukukçularından Nihat Dalgın, farklı bir yaklaşım getirmektedir:

“Günümüzde anlaşmazlıkları çözümlmek için tayin edilmesi istenen hakemleri, birer uzman psikolog olarak yorumlamak, herhalde yanlış olmayacaktır. Çünkü eşlerin ailelerinden hakem tayininden maksat, tarafları tanımaları ve problemlerini az çok biliyor olması ve tarafların kendilerine problemlerini rahatça açacak olmaları sebebiyle olsa gerek. Bugünün şartlarında, ailesinden ayrı bir şehirde büyümüş, farklı kültürde yetişmiş ve evlenmiş çiftlerin problemlerini çözmek için, memleketindeki akrabalarından hakem tayin etmek, maksada hizmet etmeyecektir. Ancak onların problemlerinin muhtemel gerekçeleri ve bunlardan çıkış yolları hakkında

²⁷⁹ Mustafa Yıldırım, “Tahkîm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 411.

²⁸⁰ İbn Kudame, *Muğni*, VII, 321.

²⁸¹ Kâsânî, *Bedâiyü's-sanâyi*, II, 334

²⁸² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, X, 187

²⁸³ Bâcî, Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tüçübî (ö. 474/1081), *el-Müntekâ şerhu'l-Muvatta*, Kahire 1322, IV, 114.

²⁸⁴ Şîrâzî, Ebü İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb fî fikhi mezhebi'l-İmami's-Şafîi*, Dârü'l-kütüb-il-miyye, Kahire ts., II, 89; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 244.

*tahsil yapmış olan kişilerin danışmanlığına başvurulması Kur'an'ın maksadına daha çok hizmet edecektir.*²⁸⁵

Eşler arasındaki sorunların çözümünde aile danışmanı ile çözüme kavuşturulması sorunların hızlı ve güvenilir bir şekilde çözüme kavuşturulmasına katkı sağlayabilir.

Taraflar bu yöntem ile de sorunlarını çözemediler ise kadının teklifi ve kocanın rıza göstermesiyle muhâla'a yoluna gidilerek sorunu çözme yöntemine başvurulabilir.

2.1.7. Muhâla'a / Hul'

Hul' kelimesi, sözlükte çıkarmak, izâle etmek, soymak anlamlarına gelmektedir. İstılahta kadının belli bir bedel vermesi karşılığında kocanın ayrılmaya razı olması üzerine evliliğin sona ermesi" manasındadır. Karşılıklı anlaşmaya gerçekleşmesi sebebiyle bu işleme muhâla'a adı verilmektedir.²⁸⁶

*"(Dönüş yapılabilecek) boşa iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden(boşanma esnasında)bir şeyi geri almanız sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de bir günah yoktur.*²⁸⁷

Ayeti eşlerin karşılıklı bir rıza ve bir bedel karşılığında boşanabileceklerine delildir. Hz. Peygamberin yaşadığı dönemde eşler arasında meydana gelen sorunların çözümünde muhâla'a yöntemi kullanılmıştır.

*"Sahabeden Sabit b. Kays b. Şemmas'ın karısı kocasının çirkinliğinden, başka bir rivayette kendisini dövdüğünden şikâyetle Hz. Peygamber (s.a.v.)'e gelir ve kocasından ayrılmayı talep eder. Resul-i Ekrem kadına mehir olarak aldığı bahçeyi Sabit'e geri vermesini söyler; kadın ayrıca başka mal vermeyi teklif ederse de Resulullah, Sabit'ten yalnız bahçeyi geri alıp karısını boşamasını ister."*²⁸⁸

Muhâla'a yöntemiyle hem kadın istemediği, anlayamadığı kocasından belirli bir meblağ karşılığında ayrılmış olup hem de koca eşi için sarf ettiği masrafları belirli ölçüye kadar telafi etmiş yeni yapacağı evliliğe de maddi anlamda destek sağlamış olmaktadır.

²⁸⁵ Nihat Dalgın, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, Etüt Yayınları, İstanbul 2001, s. 232 - 233.

²⁸⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-arab*, IV, 179; Fahrettin Atar, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2005, XXX, 399; Ayşegül Şimşek, *İslam Hukukunda Muhâlea Akdi ve Osmanlı Uygulaması (1200-1203/1786-1789)* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s. 6.

²⁸⁷ الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَأَمَّا بَعْضُهُمَا أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَجُزُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُعْطِيَا خُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ (حَقَّتْ أَلَّا يُعْطِيَا خُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ خُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ خُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ Bakara 2/229.

²⁸⁸ Buhârî, "Talâk", 12; Nesâî, "Talâk", 34; İbn Mâce, "Talâk", 22.

Muhâla'a bedeli olarak hukuki bakımdan bir sınır konulmamıştır; mehire denk, ondan az veya çok olabilir.²⁸⁹ Ayrılığa kocanın sebep olması halinde kocanın, kadına vermiş olduğu mehri veya herhangi birşeyi muhâla'a bedeli olarak alması helal olmadığı gibi kadın sebep olmuş ise bu durumda da mehirden daha fazlasını alması dinen mekruh sayılmıştır.²⁹⁰ Mâlikî alimler boşama sebebi kocaysa, kocanın hanımından herhangi bir mal almasını caiz görmezler.²⁹¹

Karı-kocanın karşılıklı anlaşmasıyla evliliğe son vermesi ile olan muhâla'a yönteminde ayrılma talebi çoğunlukla kadından gelmektedir. Ayrılma talebinde bulunan kadın bazı mali yükümlülükleri üstlenerek kocasından evliliği sonlandırmayı istemektedir. Anlaşmayı iki taraf da kabul ederse taraflar ayrılma yoluna başvururlar. Eğer anlaşamazlar ise ayrılmak için başka bir yola başvurulabilir. Bu da kocanın îlâ', zıhar yapması veya talak hakkını kullanması şeklinde olabilir.

2.1.8. İlâ'

Günümüzde evliliklerdeki sorunlara çözüm olarak pek kullanılmıyor olsa da, eşler arası sorunların çözümünde aile içi çözüm yollarından biri de îlâ'dır. Sözlükte "yemin etmek" anlamına gelen îlâ' kelimesi terim olarak "kocanın yemin, adak veya bir şarta bağlamak suretiyle eşiyle cinsel ilişkide bulunmayı kendisine yasaklaması"²⁹², bir kimsenin dört ay veya daha fazla bir süre hanımına yaklaşmayacağına Allah adına yemin etmesi ya da yaklaşmayı ağır bir ibadete bağlaması²⁹³ olarak tarif edilmektedir. Cahiliye Arap toplumunda eşleri tarafından kadınlara zulüm yapmak için kullanılmaktaydı. Koca karısına kızdığı zaman bir veya iki ay hatta daha uzun bir süre cinsel ilişkide bulunmayacağına dair yemin ediyor ve süre dolduktan sonra tekrar tekrar uzatıyordu. Böylece erkek kocalık görevini yapmadığı gibi kadının da bir başkası ile evlenmesine de engel olmaktadır.

İslam'dan önce cahiliye devrinde kötüye kullanılan ve kadınların muallakta kalmalarına neden olan bu durum; *"Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Ve Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok*

²⁸⁹ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü 'ş-şahsiyye*, s. 332.

²⁹⁰ Serahsî, *Mebisûl*, IV, 183; Merğînânî, *Hidaye*, I-II, 293; Mevsilî, *el-İhtiyar*, III, 193.

²⁹¹ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü 'ş-şahsiyye*, s. 333.

²⁹² Hamdi Döndüren, "İlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 61.

²⁹³ Ebû Zehra, *el-Ahvâlü 'ş-şahsiyye*, s. 343; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I,376.

*bağışlayandı, çok merhamet edendir*²⁹⁴ ayetiyle bazı kayıt ve şartlara bağlanmaktadır. Ayet îlâ'yı dört ayla sınırlandırmış, bu süre içerisinde yeminden dönmek mümkün olduğu gibi yemininden dönmeyip boşamak da mümkündür. Karısına yaklaşmamaya yemin eden kişi dört ay içerisinde hanımına yaklaşırsa, şayet yemin etmiş ise yeminin bozduğu için;

*“ Allah boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bu durumda yemin kefaati, ailenize yedirdiğinizin orta hallisinden on yoksulu doyurmak, yahut onları giydirmek ya da köle azat etmektir. Kim (bu imkânı) bulamazsa onun kefaati üç gün oruç tutmaktır.”*²⁹⁵

ayeti kapsamında yemin kefaretinin yerine getirmesi gerekmektedir. Hanefilere göre koca hanımına dönmez ve süre biterse hâkim kararına gerek olmadan bir bâin talak gerçekleşir. Maliki, Şafîî ve Hanbelilere göre ise mahkeme kararıyla ric'i talâk meydana gelir.²⁹⁶

Aile içerisinde geçimsizlik ve uyumsuzluk durumu ortaya çıktığında boşamaya başvurmak yerine sorunu îlâ yolu ile çözmek ya da sona erdirmek karı ve koca için daha iyi bir yöntem olabilir. Eşler arasında evlilik birliğinin devam edemeyeceği anlaşılınca taraflar dört ayın sonunda evliliklerini bitirebilirler. Bu yöntem dışında zihar yoluyla da koca evliliği sona erdirebilir.

2.1.9. Zihar

İslam öncesi Araplar'da bir nevi boşanma şekli olarak uygulanan zihâr, bir kişinin hanımını haramlık yönünden kendisinin akrabalık/ kan bağından dolayı ebedi evlenme engeli olan bir kadının bedenine ya da sırt, baldır, karın gibi mahrem bir uzvuna benzeterek hanımını kendisine haram kılması²⁹⁷ şeklindeki uygulama Kur'ân-ı Kerim'de:

“İçinizden kadınlara zihar yapanlar bilsinler ki o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zihar yaparken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriyor. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Kim(köle

²⁹⁴ (وَانْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ *الَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَأَوْ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) Bakara 2/226-227.

²⁹⁵ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا نَطَعْتُمْ مِنْ أَهْلِيكُمْ أَوْ (رَقِيبَةً فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ كَسَوْتُمْ أَوْ نَحْرِبُ) Mâide 5/89.

²⁹⁶ Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısrî et-Tahâvî (ö. 321/933), *el-Muhtasar*, Kahire 1370, s. 207; Scrahsî, *Mebisût*, VII, 19-39; Şafîî, *el-Ümm*, V, 390; Sahnûn, *Müdevvene*, III, 85; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, II, 82-83; İbn Kudame, *Muğni*, IX,46; Merginânî, *el-Hidaye*, II, 11-12; Ebu Zehra, *el-Ahvâlî ş-şahsiyye*, s. 345.

²⁹⁷ Mevsilî, *el-İhtiyar*, III,197-198.

azat etme imkânı) bulamazsa eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Kiminde buna gücü yetmez ise altmış fakiri dayurmalıdır. Bunlar Allah'a ve Rasulüne hakkıyla iman edesiniz, diyedir."²⁹⁸

şeklin de geçmektedir. Bu ayet ile zihârın şeklini ve zihâr yapan kocanın yerine getirmesi gereken mükellefiyeti açıklanmaktadır. Ayet Evs b. Sâmit hanımı Havle binti Malik'e zihârda bulunmuştu. Bunun üzerine Havle şöyle dedi:" Kocam Evs b. Sâmit bana zihâr yapmıştı. Bende Hz. Peygamber'e giderek kocamı şikâyet ettim. Hz. Peygamber Allah'tan kork, Evs senin amcanın oğludur. Ona iyi davran buyurdu. Bende şikâyetle ısrar ettim. Bir süre sonra Mücâdele 58/2- 4 ayeti indi.²⁹⁹

Zihâr yapan kocanın keffâreti bir köle azat etmesidir. Eğer bunu yapma imkânı yoksa peşpeşe olma şartıyla iki ay oruç tutmasıdır. İki ay oruç tutamayacaksa altmış fakiri doyurmasıdır.³⁰⁰

Zihâr yapan kocaya, öngörülen keffâreti ödeyinceye kadar hanımı haram olmaktadır. Kocanın kefareten kaçınması halinde mahkeme kocadan keffâreti ödemesini veya hanımını boşamasını talep eder. Bunlardan birisini yapılmadığında hâkim tarafları boşar.³⁰¹ Eşler arasındaki sorunları sona erdirme yollarından birisi de doğrudan boşama yoluna gidilmesidir.

2.1.10. Talâk

Nikâh akdi ömür boyu devam etmek üzere yapılmaktadır. Fakat bazı sebeplerden dolayı taraflar arasında bu birlikteliği sona erdirmeyi düşündürecek sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu sorunlar nedeniyle taraflar birbirlerine madden ve manen zarar verebilmektedir. Bu durumda evlilik birliğini devam ettirmeye çalışmak eşleri olumsuz yönde etkileyebilmekte ve evliliğin sona ermesi onlar için daha faydalı olabilmektedir.

Eşler arasında sorunları çözme daha doğrusu sorunları ortadan kaldırmada başvurulan son yöntem de talâktir. Talâk sözlükte; ayırmak, özgürlüğe kavuşmak, boynundaki bağından kurtarmak, cömert olmak, harcama yapmak, serbestlik, neşe, mutluluk gibi manalara gelir.³⁰² Fıkıh terimi olarak ise " *nikâh akdini belirli bir lafız ile*

²⁹⁸ *الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّيْ وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُؤٌ غَفُورٌ) فَمَنْ لَمْ يَجِدْ * وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسًا ذَلِكَ تُوعَطُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ (فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسًا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ خُدُودُ اللَّهِ 58/2-4.

²⁹⁹ Ebû Dâvûd, "Talâk", 17.

³⁰⁰ Nevevî, *Minhâcû't-talibîn*, III, 360,365; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 198,200; Haccâvî, *el-İknâ'*, V, 435-437.

³⁰¹ Halil İbrahim Acar, *İslam Aile Hukuku*, s. 289.

³⁰² İbn Manzur, *Lisânu'l-arab*, X, 226; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlüğü*, İstanbul 1997, s. 307.

derhal ya da gelecekte ortadan kaldırmak ve izale etmektir.”³⁰³ Türkçe karşılığı boşama ve boşanmadır.³⁰⁴ Boşanmanın meşru olduğuna delil kabul edilen ve Allah’ın bu konuda koyduğu sınırlara da dikkat çeken ayetler şunlardır:

“(Dönüş yapılabilir) boşama iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah’ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de bir günah yoktur.”³⁰⁵

“Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa kadın, onun dışında başka bir kocaya nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu kocada) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah’ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah’ın anlayan bir toplum için açıkladığı ölçülerdir.”³⁰⁶

Hadislerde de talak ile ilgili olarak; “Meşru olduğu halde Allah nezdinde en sevimsiz olan şey talaktır.”³⁰⁷ Hiçbir sebep yokken isyan ederek kocasından boşanma talebinde bulunan kadına Allah’ın, melekelerin ve bütün insanların laneti olsun.”³⁰⁸ buyurulmaktadır. Hadislerde, boşanmanın gerçekleşmesi için hiçbir sebep yokken gelişi güzel bir şekilde yapılması sonucunda manevî sorumluluğu da beraberinde getireceği vurgulanmaktadır. Ayet ve hadislere bakıldığında boşanmanın hoş karşılanmamakla birlikte son çare olarak meşru görüldüğü anlaşılmaktadır.

Talâk, evliliği sürdürebilmek için yeni akde ihtiyaç olmaksızın evliliğe dönüş imkânı bulunup bulunmaması açısından “ric’î” ve “bâin”, Kur’an ve Sünnete uygunluk açısından dan “sünnî” ve “bid’î” kısımlarına ayrılmaktadır.

Ric’î talâk kocaya yeni bir nikâh ve mehirci ihtiyaç duymaksızın tek taraflı iradeyle iddet süresi içinde boşadığı eşine dönebildiği boşamadır.³⁰⁹

“(Dönüş yapılabilir) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır.”³¹⁰ ve “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik) mühleti beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah’ın kendi rahimlerinde yaratığını gizlemeleri onlara helâl

³⁰³ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 542.

³⁰⁴ H. İbrahim Acar, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 496.

³⁰⁵ الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ فِيمَا سَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْنًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُعِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ (جَنَّتُمْ أَلَّا يُعِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُعِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ (بَيْنِيهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ) Bakara 2/229.

³⁰⁶ (بَيْنِيهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ) Bakara 2/230.

³⁰⁷ İbn Mâce, “Talâk”, 1; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 3.

³⁰⁸ Tirmizi, “Talâk”, 11.

³⁰⁹ Serahsi, *Mebcut*, VI, 19.

³¹⁰ (الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ فِيمَا سَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ) Bakara 2/229.

*olmaz. Kocaları bu süre içerisinde barışmak isterlerse, onları geri almaya daha çok hak sahibidir.*³¹¹

Ayetleri bu boşama neticesinde yeniden nikâh akdi olmadan kocanın karısına dönüş imkânına sahip olduğunu bildirmektedir.

Ric'i talâkla kadın iddet süresinde eşinin evinde veya onun gösterdiği bir evde oturur. Tarafların bir arada bulunmaları, tekrar sevginin başlangıcına vesile olması ve yeniden mutlu bir yuva kurulabilmesine imkân tanımaktadır. Ric'i talâk evliğin devamına bir çözüm ve tedbirdir. İddet süresi zarfında taraflar kendi kendilerini dinleme ve aralarında mevcut olan sorunu çözmeye için düşünme fırsatı bulurlar. Pişman olurlarsa bu süre içinde birbirlerine geri dönebilirler ve evliliklerine devam edebilirler.

Bain talâk ise “yeni bir mehir ve yeni bir nikâh akdi olmadıkça evliliğe tekrar dönüş imkânı bırakmayan boşama şeklidir.”³¹² Bain talâk zifaktan önce, muhalaa, üç talak hakkının kullanılması veya kinayeli, mübalağalı lafızların kullanılması durumunda söz konusu olmaktadır.³¹³

Talâkın bir veya iki olması durumunda buna küçük ayrılık anlamında el-beynûnetü's-suğrâ denir ve taraflar, ister iddet süresi içinde ister iddet bitiminde yeni nikâh akdiyle tekrar bir araya gelirler. Talâk sayısının üçe ulaşması sonucunda meydana gelen ayrılığı da büyük ayrılık anlamında el-beynûnetü'l-kübrâ adı verilir ve kadın başka bir erkekle evlenip boşanmadan eski kocasıyla yeniden evlenemez.³¹⁴ Bu durumu açıklayan ayet ise şudur:

*“Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa kadın, onun dışında başka bir kocaya nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın anlayan bir toplum için açıkladığı ölçülerdir.”*³¹⁵

İslam'da üç talâk sonrasında karı kocanın tekrar evlenebilmeleri için kadının başka bir erkekle yapmış olduğu anlaşmalı yani hileli evlilik (hülle)³¹⁶ ve bu yönleme

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَجِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِعَوْلِهِنَّ) Bakara 2/228.

³¹² Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 365.

³¹³ H. İbrahim Acar, “Talâk”, *DİA*, XXXIX, 496.

³¹⁴ H. İbrahim Acar, “Talâk”, *DİA*, XXXIX, 496; Ali Yüksel, *İslam Hukukunda Boşanma Şekilleri ve Üç Talak*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011, s. 17.

³¹⁵ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ (يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ) Bakara 2/230.

³¹⁶ Saffet Köse, “Hülle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 475.

başvuranlar Peygamber tarafından: “*Hülle nikâhı ile evlenen kocaya ve kendisi için hülle yapılan kocaya Allah lanet etsin*”³¹⁷ buyurularak yasaklanmıştır.

İslam’da talâkın üç ile sınırlandırılmasının çeşitli hikmetleri söz konusudur. Taraflar bir defa boşanma olduğunda düşünürler. Bu etraflıca düşünülmeden alınmış bir karar olabilir eğer karı-koca pişmanlık duymuş ise yeniden birleşebilirler. Bu ayrılık ikinci defada söz konusu olabilir. Yine birbirlerine karşı sevgi ve muhabbet söz konusu ise tekrar bir araya gelebilirler. Ancak bundan sonra taraflar daha dikkatli hareket etmeleri gerekir. Eğer evliliğe devam ettirmeye yönelik niyetleri varsa talâkı gündemlerinden çıkartmaları gerekir. Çünkü bundan sonra dönüş hakları yoktur. Bundan dolayı koca üçüncü boşama yetkisini kullanırken etraflıca düşünüp karar vermesi gerekmektedir. Eğer karısı ile beraber yaşama imkânı kalmamış ve evlilik hayatlarını devam ettirmeleri imkânsız hale gelmişse üçüncü talak hakkını kullanarak kesin olarak ayrılmalıdır. Kocanın üçüncü talâk hakkını kullanması ile karı ve koca arasındaki nikâh bağı tamamen kopmuş olur. Tarafların yeniden evlenebilmesi için kadının başka birisiyle fiili bir evlilik yapması gerekmektedir. Sonra yeni koca vefat eder yahut aralarında bir ayrılık vuku bulursa o zaman eski kocasıyla yeniden nikâhlanabilir.³¹⁸

Sünnî talâk kocanın kendisiyle karı-koca hayatı yaşamış olduğu hanımının içinde cinsel birleşme bulunmadığı temizlik süresi içinde bir ric’î talak ile boşamasıdır.³¹⁹ Sünnî talâk Kur’an ve Sünnetin açıklama ve talimatına uygun olarak yapılan boşama şeklidir.

*“Ey Peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah’a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar.”*³²⁰

Ayeti ve eşini hayız gördüğü bir anda boşayan Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî’ye (ö. 73/693) Allah Rasulü’nün göndermiş olduğu emir, sünnete uygun boşamanın niteliklerini belirler.

“O, eşine dönsün, hayızdan temizleninceye kadar onu evde barındırsın, sonra yeniden hayız görüp tekrar temizlenince isterse onunla ilişki

³¹⁷ İbn Mâce, “Nikâh”, 33; Tirmizî, “Nikâh”, 28; Nesâî, “Talâk”, 13.

³¹⁸ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 344.

³¹⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 151-152.

³²⁰ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّكُمْ (بِفَاحِشَةٍ مُّبَيَّنَةٍ) Talâk 65/1.

*kurmadan yeniden boşasın! İşte yüce Allah'ın, kadınların içinde boşanmasını emrettiği iddet budur.*³²¹

Boşanma olacaksa da sünni boşama yolunun izlenmesi anlık öfke, değişken duygu ve düşüncelerin etkisinde sonradan pişmanlık duyulacak adımların atılmasını ve ailenin parçalanmasını önlemek amacı ile alınan tedbirlerdendir.

Bid'î talâk ise kocanın eşini hayız, nifas halinde veya içinde cinsel birleşmede bulunduğu temizlik süresi içinde iken boşaması ya da bir temizlik süresi birden fazla talâkla boşanmasıdır.³²² Sünnete uygun olmayan bu boşanma şekli haram olduğu ve bunu yapanın ilahi emir ve talimata karşı geliş sayılacağı üzerinde ittifak vardır. Ancak böyle bir boşanmanın muteber olup olmadığı konusunda mezhepler arasında farklı görüşler mevcuttur.³²³

Evlilik birliğinin süreklilik arz etmesi, Allah'ın koyduğu hak ve vazifelerin eşler tarafından yerine getirilmesi, karşılıklı saygı ve sevgiye dayanan bir hayatın benimsenmesiyle olur. Kur'an-ı Kerim'de evlilik bağının kısa zamanda kopmaması için eşlerin bir birleriyle iyi geçinmesi teşvik edilmiş, boşanma öncesi bazı çareler önerilmiştir. Fakat eşler arasında karakterlerin uyuşmaması, anlaşamama, birbirine karşı hak ve sorumluluklara riayet edememe evlikte sorunların çıkmasına neden olmakta ve aile hayatı saadet yuvası olmaktan çıkarak yaşanmaz bir hal alabilmektedir. Böyle bir durumda taraflar için boşanma çözüm yolu hatta Allah'ın bir rahmeti haline gelebilmektedir. Bununla birlikte koca talak hakkını kullanmak istemeyebilir. Bu durumda da çare tükenmemiştir. Son olarak yargı (mahkeme) yoluyla ayrılık yoluna gidilerek sorunlar sona erdirilebilir.

2.2. YARGI YOLU İLE ÇÖZÜM YOLLARI

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hadislerinden anlaşıldığı üzere aile içi sorunlar aile içinde halledilmesi genel bir ilkedir. Taraflar aralarında anlaşmaya varamayıp sorunlar aile içinde çözüme kavuşmadığında yargı yoluna (mahkemeye) gidilmektedir.

İslam boşanma yetkisini erkeğe verirken kadının haklarını da koruma altına almıştır. Kadının hukuken geçerli kabul edilecek bazı sebeplere dayanarak mahkemeye

³²¹ Buharî, "Talâk", 1; Müslim, "Talâk", 1; Ebû Davûd, "Talâk", 4; İbn Mâce, "Talâk", 2; Nesâî, "Talâk", 1.

³²² Mevsilî, *el-İhtiyar*, III, 153.

³²³ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 366.

başvurarak boşanma talebinde bulunabileceği esasını kabul etmiştir. Bu ayrılığa da fıkıhta “tefrîk” denilmiştir.

“İki şeyi birbirinden ayırmak” anlamına gelen tefrîk, ıstılahta “kadının mahkemeye başvurması üzerine hâkim kararıyla evliliğe son verilmesini yani kazâî ayrılma” demektir. Hulefâ-yi Râşidîn döneminde iktidarsızlık vb. durumlardan dolayı tefrîk yöntemine başvurulmuştur. İslam hukuku eserlerinde tefrîk kelimesi “kazâî boşanma” şeklinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Kadının tefrikan boşanmayı talep edebilmesi için bazı nedenler olması gerekir ve bu nedenlerin neler olduğu konusunda mezhepler arasında farklı görüşleri mevcuttur. Eşlerden hangisinin hastalık veya bir kusurdan dolayı mahkemeye boşanma davası açabileceği konusunda Hanefiler sadece kadının boşanma davası açabileceği savunurken³²⁴ Mâlikî, Şafii ve Hanbelî hukukçular hem erkeğin hem de kadının nikâh akdinde var olan veya evlilik sonrasında ortaya çıkan hastalıktan ötürü boşama davası açabileceklerini kanaatindedirler.³²⁵ Dört mezhebe göre erkeğin cinsel ilişkiye girmesine engel olan iktidarsızlık, cinsel organının kesik olması, husyelerin çıkartılmış olması, çift cinsiyetlilik gibi fizyolojik kusurlar nedeniyle kadın tefrikte bulunabilir.³²⁶ Mâlikî, Şafii ve Hanbelî hukukçular göre kadının cinsel organında birleşmeye mani olan yapışıklık veya kemiğin bulunması halinde erkek mahkemeye tefrik talebinde bulunabilir.³²⁷ Akıl hastalığı, cüzzam, alaca hastalığı gibi rahatsızlıklar Mâlikî, Şafii ve Hanbelî hukukçular göre boşanma nedenidir.³²⁸ Ebû Hanife ve Ebû Yusuf erkekte bulunan cinsel hastalıklar dışında hiçbir hastalığı boşanma nedeni saymaz iken³²⁹ İmam Muhammed göre kocasıyla beraber bulunduğu kadının zarar göreceği her türlü hastalıktan dolayı mahkemeye başvurulabilir.³³⁰ Bu sebeplerden dolayı mahkemeye başvurulduğunda iyileşeceği ümidi varsa hâkim boşamayı bir yıl erteler. Bu süre zarfında hasta taraf iyileşirse evlilik devam eder iyileşmez ise boşanmaya karar verilir.³³¹ Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre hastalık nedeniyle meydana gelen

³²⁴ Saffet Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, Hikmetevi, İstanbul 2017, s. 505.

³²⁵ İbn Kudame, *Muğnî*, X, 56; Derdir, *Akrabü'l-mesâlik*, II, 303.

³²⁶ Sahnûn, *Müdevvene*, II, 213; Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, V, 38-40; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, III, 595; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 142.

³²⁷ Mahallî, *Kenzü'r-râğibîn*, III, 304; Haccâvî, *el-İknâ'*, V, 120; Derdir, *Akrabü'l-mesâlik*, II, 303.

³²⁸ Mahallî, *Kenzü'r-râğibîn*, III, 304; Haccâvî, *el-İknâ'*, V, 120; Derdir, *Akrabü'l-mesâlik*, II, 304-305.

³²⁹ Serahsî, *Mebûsût*, V, 97; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 142-143.

³³⁰ Serahsî, *Mebûsût*, V, 97.

³³¹ Ebû Zehra, *Ahvâlü'ş-şahsiyye*, s. 357.

boşanma bir bâin talâkdır. Şafii ve Hanbelî mezheplerine göre bu ayrılık fesih olarak değerlendirilmektedir.³³²

Evlilik içerisinde hanımın nafakasını temin etmek kocaya ait olduğundan koca bazen fakirlik sebebiyle bazen de zengin olduğu halde ihmal ve kasıt ile bu yükümlüğünü yerine getirmeyebilir. Bu noktada Hanefiler kadının boşanma talebiyle mahkemeye müracaatına cevaz vermezken diğer mezhepler mahkemeye başvurabileceği görüşündedirler.³³³

Eşlerin evliliğin gereği olan hukuka riayet etmemeleri, hanımını haram bir fiil işlemeye zorlaması, karşılıklı nefretleşmeleri gibi fena muamele ve geçimsizlik hallerinde ilk olarak yapılması gereken “Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterse Allah da onları uzlaştırır.”³³⁴ ayeti gereği hakemler aracılığıyla arayı bulma çabası olumlu sonuç vermediğinde Maliki mezhebine göre hakemler tefrik yoluna gidebilir.³³⁵ Hanefi ve Şafii mezheplerine göre koca kendisine boşama vekâleti vermediği takdirde hakemlere tefrik yetkisini tanımayarak konuyu adli boşamaya dâhil etmemişlerdir.³³⁶

Ortadan kaybolup kendisinden haber alınamayan, hayatta olup olmadığı bilinemeyen bir kişinin hanımı Malikilere göre mahkemeye başvuruda bulunduktan dört yıl sonra eşinden boşanmış sayılır.³³⁷ Hanefi ve Şafiiler kadının, mefkûd kocasının emsallerinin yaşayacağı süre kadar kocasını beklemesi görüşündedirler.³³⁸ Evini terk edip giden hayatta olduğu bilindiği halde evine uğramayan kimse için bu durum Hanefi ve Şafii mezhebine göre tefrik sebebi değilken Mâlikî ve Hanbelîlere göre tefrik sebebi sayılmaktadır.³³⁹

³³² Mahallî, *Kenzü'r-râğibîn*, III, 304; Haccâvî, *el-İknâ'*, V, 124.

³³³ Merğînânî, *el-Hidaye*, II, 41; Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfî (ö. 204/820), *el-Ümm*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut 1993, V, 153; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, II, 43; İbn Kudâme, *Muğnî*, VIII, 162-165.

³³⁴ (وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْتَغُوا حَكْمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكْمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا) Nisa 4/35.

³³⁵ İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, II, 81.

³³⁶ Şafii, *el-Ümm*, V, 286; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, II, 271.

³³⁷ Sahnûn, *Müdevvene*, II, 450; İbn Rüşd, *Bidayetü'l-müctehid*, II, 43.

³³⁸ Şafii, *el-Ümm*, V, 346; İbn Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (ö. 861/1457), *Fethu'l-kadir*, Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut 1424/2003, VI, 146-147.

³³⁹ Şafii, *el-Ümm*, V, 346; Zekiyuddin Şa'ban, *el-Ahkamu's-şer'iyye li'l-ahvalu's-şahsiyye*, Darü'l-kütübü'l-ilmiyye, Mısır 1964, s. 488.

Eşinin zina fiilini işlediği veya çocuğun zina sonucu olduğunu iddia eden ve bu iddiasını gerektiği şekilde ispat edemeyen koca:

“ Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince onların her birinin şahitliği; kendisinin doru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada eğer yalancılardan ise, Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir.”³⁴⁰

ayeti gereği hâkimin huzurunda yeminleşerek evliliğin hâkim tarafından son verilen mü'lâ'ane/ liân bazı İslam hukukçuları tarafından tefrik sebebi sayılırken bazı hukukçular tefrik sebebi saymamışlardır.³⁴¹ Lanetleşmeden sonra Hanefi ve Hanbeli mezheplerine göre hâkim tarafları ayırır.³⁴² Mâlikî mezhebine göre evlilik kendiliğinden sona erer.³⁴³ Şafii mezhebine göre kocanın lanetleşmesiyle boşama gerçekleşir.³⁴⁴ Hanefi mezhebine göre bu ayrılık bir bâin talâk³⁴⁵ iken diğer üç mezhebe göre ise fesihtir.³⁴⁶

Evliliğin tefrik yolu ile sona ermesi için yukarıdaki sebeplerden birinin hasıl olması gerekir ki bu sebepler ailede ciddi sorunlara sebep olmaktadır. Boşanmada hâkimin devreye girmesi genelde kadının talebi üzerine gerçekleşir. Koca doğrudan boşanma yetkisine sahip olduğundan mahkemeye başvurma gereği duymaz. Tefrik yöntemi ile de taraflar arasında var olan ve aile içinde halledilemeyen sorunlar çözüme kavuşmuş olmaktadır.

³⁴⁰ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ *وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَرْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شَهَادَةٌ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ (عليه إن كان من الكاذبين) Nûr 24/ 6-7.

³⁴¹ Merğînânî, *el-Hidaye*, I-II, 302-303; Mahallî, *Kenzü'r-râğibîn*, IV, 42; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, I, 377.

³⁴² Serahsî, *Mebûsûl*, VII, 43; Haccâvî, *el-İknâ'*, V, 469.

³⁴³ Derdir, *Akrabü'l-mesâlik*, II, 436.

³⁴⁴ Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, III, 380.

³⁴⁵ Mevsilî, *el-İhtiyar*, III, 207-208.

³⁴⁶ İbn Kudâme, *Muğni*, XI, 147; Şirbinî, *Muğni'l-muhtac*, III, 380.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumun en önemli unsuru olan aile, insanın dünya âleminde var olmasının meşru zeminini oluşturmaktadır. İlk insandan günümüze kadar varlığını devam ettiren aile kurumu belirli bir yaşa ve olgunluğa gelmiş kadın ve erkeğin nikâh akdi ile hayatlarını birleştirerek toplumun temelini oluşmasını sağlamaktadır.

Aile tarafların huzur bulduğu bir ortam, neslin devamının sağlanması için vesile ve kişiyi günahlardan koruyan bir kurum olduğu için İslam dini aileye büyük önem vermiş, onu korumak için de evlenmeden önce, evlilik aşamasında gerekse boşanma aşamasında bir takım şartlar getirmiştir.

Aile kurumunu oluşturan taraflarının mutlu ve huzurlu bir şekilde evliliklerini devam ettirebilmeleri için evliliğin sağlam temeller üzerine bina edilmesi gerekmektedir. Bununda ilk şartının eşler arasında evlenme engelini olmaması ve tarafların birbirlerine denk olmalarıdır. Eşler arasında meslek, sosyal çevre, toplumsal statü, kültürel hayatları, dini anlama ve yaşama biçimleri arasındaki derin farklılıklar eşler arasında sorunlara ve çatışmalara sebep olabilmekte, bu sorunlar da evliliği çekilmez hale getirebilmekte ve eşlerin boşanmasına sebep olabilmektedir. Bu sebeplerden dolayı taraflar arasında denkleğin bulunması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Aile bir kurumdur, dolayısıyla bir takım sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Ancak insan olmanın gereği olarak, hata işlemek, görevinden gafil olmak ve vazifesini unutup sorumluluğunu aksatmak gibi aile içerisinde de sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Bu araştırma ile aile içinde taraflar arasındaki sorunların oluşmasında nüşûz (dik başlılık), şikâk (anlaşmazlık), i'raz (yüz çevirme), zina, eşlerin birbirini aldatması, imam nikâhı yani resmi olmayan nikâh ve flörtün (evlilik öncesi ilişkinin) etkili olduğu görülmüştür. Bu sorunlara İslam hukukunun Kur'an ve sünnete dayanarak gerekli çözüm önerileri ortaya koyduğu tespit edilmiştir.

Ailede meydana gelebilecek bir problemin çözümünde öncelikle eşlerin, aile hayatının mahremiyeti dairesinde bazı çıkış yolları aramaları gerektiği ve bunun neticesinde sorunların ilk önce aile içinde halledilmesi eğer aile içinde sorunlar çözüme ulaşmazsa tahkim, tefrik yöntemlerine başvurarak sorunların çözüme kavuşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda tarafların aile içi çözüm yolları denilen

sabır, sulh, öğüt, yatakların ayrılması, darb, tahkim, muhalea, îlâ, zıhar, talak yöntemlerine başvurularak ailede mevcut olan sorunları çözüme kavuşturmalarının veya ortadan kaldırmalarının mümkün olduğu görülmüştür. Taraflar aralarında anlaşmaya varamayıp sorunlar aile içinde çözüme kavuşmadığında yargı yoluna gitme seçeneği de sunulmuştur. İslam hukukunda boşanma yetkisi erkeğe verilirken kadının hakları da koruma altına alındığı görülmüştür. Kadın hukuken geçerli kabul edilecek bazı sebeplere dayanarak mahkemeye başvurarak ayrılma talebinde bulunabilmektedir. Böylece erkeğe tanınan boşanma hakkını erkeğin kadının aleyhine kullanmasına engel teşkil edecek yolu da kadına açmış ve bu yolla kadının zarar görmesinin önüne geçilmiştir.

İslam hukukunda toplumun temelini oluşturan ailenin korunması ve sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için bir takım önlemler alındığı ve sorunların çıkması halinde taraflara zarar vermeden bir dizi çözüm önerileri sunulduğu tespit edilmiştir. Bu yöntemler İslam'ın aile kurumuna verdiği önemi ortaya koymaktadır.

İslam aile hukuku alanının bir kısmını kapsayan bu çalışmaya ek olarak alanla ilgili talak, mehir, nafaka, zina, imam nikâhı, darb gibi konuların evlilikteki sorunlara etkisi hakkında daha kapsamlı müstakil çalışmalar yapılabilir. Konu farklı bilim dalları ile ilişkili olmasından dolayı sosyoloji ve psikoloji gibi alanlarda da ele alınabilir. Konu ile ilgili olarak diğer dinlerin evlilikteki sorunlar ve çözüm önerilerinin neler olduğu hakkında araştırma yapılarak İslam dini ile mukayesesi yapılabilir. İslam aile hukukuna dair yapılan çalışmalar ile günümüzde uygulanan hukuk sistemindeki çözüm ve önerileri hakkında mukayeseli çalışmalar yapılarak konunun daha iyi anlaşılması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- ABDULHAMİD, M. Muhyiddin, *el-Ahvalu'ş-şahsiyye fi'ş-şeriatî'l-İslamiyye*, Darül-kitabil-Arabi, Beyrut 1984.
- ABDÜLKERİM ZEYDÂN, Behîc (Bîc) el-Ânî el-Kehlî el-Muhammedî (el-Mehmedî) (ö. 1921-2014), *el-Mufasssal fî ahkâmi'l-mer'e ve beyti'l-müslim*, Müessesetür risale, Beyrut 1993.
- ACAR, H. İbrahim, "İddet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXI, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 466-471.
- ACAR, H. İbrahim, "Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2011, sy. 17, s. 367-388.
- ACAR, H. İbrahim, "Talâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXIX, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s. 496-500.
- ACAR, H. İbrahim, "Tefrik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXX, TDV Yayınları, İstanbul 2011, s. 277-279.
- ACAR, H. İbrahim, *İslâm Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2018.
- ACAR, H. İbrahim, *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017.
- AKGÜL, Lütfiye, "İslam Hukukunda Evli Kadının Nafakası ve Kapsamı", *Ekev Akademi Dergisi*, 2015, sy. 62, s. 21-33.
- AKTAN, Hamza, "Kefâet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXV, TDV Yayınları, İstanbul 2002, s. 166-168.
- ALİ HAYDAR EFENDİ (ö. 1853-1935), *Dürerü'l-hukkâm şerhu mecelleti'l-ahkâm*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1330.
- ARIKÛDAN, Meryem, *İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler*, Eskişehir Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2015.
- ASLAN, Mehmet Selim, *İslâm Aile Hukuku*, Emin Yayınları, Bursa 2017.
- ATAR, Fahrettin, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXX, TDV Yayınları, İstanbul 2005, s. 399-402.
- ATAR, Fahrettin, "Nikâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXIII, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 112-117.

- AYDIN, Mehmet Akif , “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXVIII, TDV Yayınları, İstanbul 1988, s. 389-391.
- AYDIN, Mehmet Akif, “Aile Hayatı ”, *İlmihal*, İSAM Yayınları, İstanbul 1999.
- AYNÎ, Ebû Muhammed (Ebü’s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed (ö. 855/1451), *el-Binaye şerhu’l-hidaye*, Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, Beyrut 1980.
- BÂCÎ, Ebü’l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa’d et-Tücîbî (ö. 474/1081), *el-Müntekâ şerhu’l-muvatta*, Müessesetu’r-risâle, Kahire 1322.
- BALABÂN, Ebü’l-Hasen Emîr Alâüddîn Alî b. Abdillâh el-Mısırî (ö. 739/1339), *el-İhsan bi-tertibî sahihi İbn Hibbân*, Şuayb el-Arnaût (nşr.), Beyrut 1993.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî (ö. 458/1066), *Sünenü’l-kübrâ*, Daru’l-ma’rife, Beyrut ts.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi (ö. 1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 1. Baskı, Ravza Yayınları, İstanbul 2013.
- BOZOVA, Raziye, *Naslar Çerçevesinde Dövme Meselesi ve Kadınların Dövülmesi* Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2016.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fi el-Buhârî (ö. 256/870), *el-Câmi ‘u’s-sahîh*, Daru tavki’n-necat, b.y., 1422.
- CANAN, İbrâhîm, *Hz. Peygamber (s.a.v.)in Sünnetinde Terbiye*, Tuğra Neşriyat, İstanbul 2004.
- CESSÂS, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî (ö. 370/981), *Ahkâmu’l-Kur’ân*, Dâru’l-fıkr, Lübnan 1993.
- CÜRCÂNÎ, Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî (ö. 816/1413), *Ta’rifât*, Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, Beyrut 1985.
- ÇAĞRICI, Mustafa, “Sabır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXV, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s. 337-339.
- ÇETİNTAŞ, Recep, “İslam Hukukunda Evlenmeden Doğan Haklar Bağlamında Nafaka”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2014, sy. 24, s. 185-203.
- CİN, Halil, *İslam ve Osman Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara 1974.

- ÇOLAK, Abdullah, *İslâm Aile Hukuku*, Yılmaz Matbacılık Yayıncılık, 4. Baskı, Malatya 2016.
- DALGIN, Nihat, *İslam Hukukunda Boşama Yetkisi*, Etüt Yayınları, İstanbul 2001.
- DÂREKUTNÎ, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed (ö. 385/995), *Sünenü'd- Dârekutnî*, Beyrut 2011.
- DERDÎR, Ebü'l-Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Adevî (ö. 1201/1786), *Akrebü'l-mesâlik*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye. Beyrut 1995.
- DÖNDÜREN, Hamdi, "Îlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 61-62.
- DÖNDÜREN, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Erkam Yayınları, İstanbul 2017.
- DÜSÜKÎ, Muhammed, *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi'l-mezhebi's-Şafî*, Dâru İhyâi'l-kütübi'l-Arabiyye, Kahire 2011.
- EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), *es-Sünen*, Mektebetü'l asriyye, Beyrut ts.
- EBÛ ZEHRE, Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ (ö. 1394/1974), *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, Dâru'l-fikri'l-Arabiyyi, Beyrut ts.
- EBÛ ZEHRE, Muhammed b. Ahmed b. Mustafâ (ö. 1394/1974), *el-Cerîme ve'l- 'ukûbe fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Dâru'l-fikri'l-'Arabî, Kahire 1956.
- ERBAY, Celal "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXII, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s. 282-285.
- ERBAY, Celal, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, Rağbet Yayınları, 1998 İstanbul.
- ERDEM, Hüsamettin, "İslam Ahlakında Hak ve Vazife", *İslam Ahlakı Temel Konular Güncel Yorumları*, DİB Yayınları, İstanbul 2014.
- ERDOĞAN, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınları, İstanbul 2015.
- ERİNÇ, Muhammed, "Dîni Nikâh- Resmî Nikâh Karşılaştırılması ve Müftülere Nikâh Görevinin Verilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2017, sy. 30, s. 299-336.
- ESED, Muhammed (ö. 1413/1992), *Kur'an Mesajı Meal-Tefsîr*, Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk (trc.), İstanbul, 1996.
- FERRUH, Ömer, *İslâm Aile Hukuku*, Sebil Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1994.

- FÎRÛZÂBÂDÎ, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed (ö. 817/1415), *Kâmûsu'l-muhît*, Müesseseti'r-risâle, Beyrut 1987.
- FERÂHÎDÎ, Ebû Abdirrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm (ö. 175/791), *Kitâb 'ül-ayn*, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut 2001.
- GÖRGÜLÜ, Hasan Ali, *İslam Hukukunda Eşler Arası Sorunlar ve Çözüm Yolları*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2005.
- GÖZÜBENLİ, Beşir, "Mefkûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXVIII, TDV Yayınları, İstanbul 2003, s. 353-356.
- GÜLEÇ, Hasan, *İslam Hukukunda Nafaka*, Anadolu Matbaacılık, İzmir 1996.
- GÜNAY, Hacı Mehmet, "Nüşûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXIII, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 303-304.
- HACCÂVÎ, Ebü'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Haccâvî el-Makdisî (ö. 968/1560), *el-İknâ*, Dâru hicr, Beyrut 2009.
- HALLÂF, Abduvahhâb, *Ahkâmu ahvâli's-şahsiyye fi's-Şerî'ati'l-İslamiyye*, Dârü'l-kelam, Kuveyt 1990.
- HANBEL, Ahmed b. Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), *el-Müsned*, el-Mektebetü'l-İslamî, Kahire ts.
- HASKEFÎ, Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî ed-Dımaşkî (ö. 1088/1677), *ed-Dürerü'l-muhtâr şerhu tenvîril'l-ebzar ve câmi'i'l-bihâr*, Abdülmun'im Halil İbrahim (thk.), Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2002.
- HAYDAR, Hoca Emin Efendizâde Ali (ö. 1960/1380), *Dürerü'l-hükkam şerhu Mecelleti'l-ahkam*, Hukuk Matbaası, İstanbul ts.
- HEYET, *el-Mevsu'atü'l-fikhiyye*, Vizaretü'l-evkaf ve's-şuûni'l-İslamiyye, Kuveyt 2014.
- <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30698> (Erişim Tarihi: 30.07.2019)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&keli_mesec=124837 (Erişim Tarihi: 06.10.2019)
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869> (Erişim Tarihi: 04.10.2019)
- <http://www.yeniakit.com.tr/haber/muftulere-nikah-kiyma-yetkisi-tbmm-den-gecti-386604.html> (Erişim Tarihi: 04.10.2019)
- İBN ÂBİDÎN, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî (ö. 1252/1836), *Reddu'l-Muhtar ale'd-durri'l-muhtar*, Daru'l-fikr, Beyrut ts.

- İBN HAZM, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064), *el-Muḥallâ bi'l-âşâr fi şerhi'l-Mücellâ bi'l-iḥtişâr*, Dâru hicr, Mısır 1970.
- İBN HÜMÂM, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî (ö. 861/1457), *Fethu'l-kadîr*, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut ts.
- İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), *Tefsiriru'l-Kur'ani'l-azim*, Hüseyin b. İbrahim Zehran (çev.), Darü'l-kütübil-ilmîyye, Beyrut 1988.
- İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1985.
- İBN KUDAME, Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî (ö. 682/1283), *Muğnî*, Müessesu's-Sa'diyye, Beyrut 1972, VIII,
- İBN MÂCE, Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, (ö. 273/887), *Sünenü İbn Mâce*, İstanbul 1992.
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311), *Lisânu'l-arab*, Dâru's-sâdır, Beyrut 1990.
- İBN RÜŞD, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî (ö. 520/1126), *Bidayetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid*, Daru'l-Fikr, İstanbul 1985.
- İBNU'L-ESÎR, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 606/1210), *en-Nihaye fi ğaribi'l-hadis ve'l-eser*, Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (thk.), Daru'l-Bâz, Mekke ts.
- KAHVECİ, Nuri, *İslâm Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017.
- KAHVECİ, Nuri, *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*, Hikmetevi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2016.
- KAHVECİ, Nuri, *İslam'a Göre Aile Bireylerinin Sorumlulukları*, Hikmetevi, Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017.
- KANDEMİR, Mehmet Yaşar, *Mutlu Bir Yuva İçin*, Tahlil Yayınları, 5. Baskı İstanbul 2017.

- KARAMAN, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- KÂSÂNÎ, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed (ö. 587/1191), *Bedâ'î'u's-sanâ'î'fi tertîbi's-şerâ'î*, Daru'l kütübi'l ilmiyye, Mısır 1986.
- KOMİSYON, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.
- KÖSE, Saffet, "Hülle ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XVIII, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 475-477.
- KÖSE, Saffet, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2014.
- KÖSE, Saffet, *İslam Hukukuna Giriş*, Hikmetevi, İstanbul 2017.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (ö. 671/1273), *el-Câmi'li ahkâmi'l-Kur'an*, Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (thk), Müesseseti'r-risâle, Beyrut 2002.
- MAHALLÎ, Ebû Abdillâh Celâlüddîn Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî (ö. 864/1459), *Kenzü'r-râğibîn*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2012.
- MARTI, Huriye, *Hakları ve Saygınlığıyla İslam'da Kadın*, TDV Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2018.
- MÂTÜRÎDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd es-Semerkindî (ö. 333/944), *Tevilâtü'l-Kur'ân*, Fâtıma el-Haymî (nşr.), Müessesetü'r-risâle, Beyrut 2004.
- MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), *Edebu'd-dünya ve'd din*, Yasin Muhammed Sevvas (thk.), Dar-u İbn Kesir, b.y. 1995.
- MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), *en-Nüket ve'l-uyûn*, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut ts.
- MEHMED ZİHNİ EFENDİ (ö. 1846/1913), *Ni'meti-İslâm*, Huzur Yayınevi, İstanbul 1976.
- MERĞİNÂNÎ, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî (ö. 593/1197), *Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, İstanbul 1986.
- MEVDUDÎ, *İslam'da Aile Hukuku, Kitap Dünyası*, 4. Baskı, Konya 2013.

- MEVSİLÎ, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî (ö. 683/1284), *Kitabü'l-İhtiyâr li ta'lîl'l-Muhtâr*, Halid Abdurrahman el-Akk (thk.), *Dârü'l-ma'rife*, Beyrut 2007.
- MUTÇALI, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlüğü*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1997.
- MÜSLÎM, Ebû'l-Hüseyin Müslîm b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *Sahîh-u Müslim*, Darü ihyâi't-türasi'l-Arabî, Riyâd 1998.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Bahr b. Sinan b. Dinâr (ö. 303/915), *Sünenü Nesâî*, İstanbul 1992.
- NESEFÎ, Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (ö. 710/1310), *Medariku't-tenzîl ve hakaiku't-te'vil (Tefsiru'n-Nesefî)*, Yusuf Ali Bedîvî (thk.), Dâru'l-kütübü't-tayyip, Dîmeşk ts.
- NEVEVÎ, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (ö. 676/1277), *el-Mecmû şerhu'l-Muhezzeb li ş-Şîrâzî*, Muhammed Necib el-Mutî'î (thk.) Mektebetü'l-irşad, Cidde ts.
- NEVEVÎ, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (ö. 676/1277), *Ravzatu't-talibîn*, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut ts.
- POLAT, Emannullah, "Kavvâmûn İfadesi Çerçevesinde Kocanın Karısını Te'dîbî", *Ekev Akademi Dergisi*, 2014, sy., 59, s. 355-374.
- RAZÎ, Fahrüddin Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyner-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210), *Tefsîru'l-kebir*, Müessesetü'l-matbuatü'l-İslamiyye, b.y, ts.
- REMLÎ, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza el-Menûfî el-Ensârî el-Mısrî (ö. 1004/1596), *Nihayetü'l-m Îlâ şerhu'l-minhâc*, Muhammed Ali Beyzûn (nşr.), 3. Baskı, Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 2003.
- SABİK, Seyyid, (ö. 1915-2000), *Fıkhu's sünneh*, Daru'l-Küttabi'l-Arabi, Beyrut-Lübnan 13987/1977.
- SAHNÛN, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî (ö. 240/854), *Müdevvenetü'l-kübrâ*, Dâru sâdır, Mısır ts.
- SELVÎ, Dilaver, *Delîl ve Örnekleriyle Kadın ve Aile İlmihali*, Semerkant, 25. Baskı, İstanbul 2017.
- SERAHSÎ, Şemsü'l-Eimme Ebû Bekr Muhammedî'l-Hanefî (ö. 483/1091), *el-Mebsût*, Beyrut 1982-1983.

- ŞA'BAN, Zekiyyuddin, *el-Ahkamu's-şer'iyye li'l-ahvalu's-şahsiyye*, Mısır 1964.
- ŞÂFÎÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs (ö. 204/820), *el-Ümm*, Beyrut 1993.
- ŞİMŞEK, Ayşegül, *İslam Hukukunda Muhâlea Akdi ve Osmanlı Uygulaması (1200-1203/1786-1789)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.
- ŞÎRÂZÎ, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf (ö. 476/1083), *el-Mühezzeb fi fıkhi mezhebi'l-İmami'-Şafîi, Dârü'l-kütübil-ilmîyye*, Kahire ts.
- ŞİRBÎNÎ, Şemüddin Muhammed b. Ahmed e-Hatîb el-Kâhirî (ö. 977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-minhâc*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut ts.
- TABERÂNÎ, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb (ö. 360/971), *el-Mu'cemü'l-kebîr*, Hamdi es-Selefi (nşr.), Musul 1983.
- TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Câmiu'l-beyân an te'vîli'l-Kur'ân*, Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (thk), Müessesetü'r-Risâle, Kahire 2001.
- TAHÂVÎ, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî (ö. 321/933), *el-Muhtasar*, Kahire 1370.
- TARHAN, Nevzat, *Aile Okulu ve Evlilik*, Timaş, 11. Baskı, İstanbul 2010.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) (ö. 279/892), *Sünen-i Tirmizî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- TOPAL, Şevket - KÜÇÜK, Yunus Emre, "Aile içi Şiddet ve İslam Hukukundaki Önleyici Tedbirler", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, sy. 1, s. 11-41.
- YAMAN, Ahmet, "Sulh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVII, TDV Yayınları, İstanbul 2009, s. 481-485.
- YAMAN, Ahmet, *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız*, DİB Yayınları, 1. Baskı Ankara 2015.
- YAMAN, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, MÜİFV Yayınları, İstanbul 2015.
- YAZIR, Elmalı Muhammed Hamdi (ö. 1878/1942), *Alfabetik İslam Hukuku ve Fıkıh İstilahları Kamusu*, Eser Neşriyat, İstanbul 1997.
- YILDIRIM, Mustafa, "Tahkim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXIX, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s. 411-413.

- YÜKSEL, Ali, *İslam Hukukunda Boşanma Şekilleri ve Üç Talak*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2011.
- ZEYDAN, Abdulkerim, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e ve beyti'l-müslim*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993.
- ZUHAYLÎ, Vehbe (ö. 2015), *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, Ahmet Efe, Yunus Vehbi Yavuz, Abdürrahim Ural (trc.), Risale Basın Yayın, İstanbul 1991.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Fatma ÇAKAR

Doğum Yılı ve Yeri: 25/09/1994 – ÇORUM

Eğitim Durumu: Lisans

Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi-2016

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yabancı Dili: Arapça

Bilimsel Faaliyetleri : -

İş Deneyimi: Diyanet İşleri Başkanlığı / Kur'an Kursu Öğreticisi

E-Posta Adresi: Fatma.cakar_1994@hotmail.com